

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fazal Rahman HOTAK

11 EYLÜL SONRASINDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
ORTADOĞU'DAKİ HEGEMONYASI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fazal Rahman HOTAK

11 EYLÜL SONRASINDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
ORTADOĞU'DAKİ HEGEMONYASI

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2017

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Fazal Rahman HOTAĞ'ın bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER (İmza)

Tez Konusu: 11 Eylül Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki Hegemonyası

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 12/12/ 2017

Mezuniyet Tarihi : 21/12 2017

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “11 Eylül Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu’daki Hegemonyası” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Fazal Rahman HOTAK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Fazal Rahman HOTAK
Öğrenci Numarası	20155238017
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL
Tez Başlığı	11Eylül Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki Hegemonyası
Turnitin Ödev Numarası	895948751

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 14.12.2017 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Alıntılar hariç % 5

Alıntılar dâhil % 8 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

14.12.2017
Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL
(imzası)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SALDIRILARI ÖNCESİ ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1.1. ABD’nin Ortadoğu Politikasına Genel Bir Bakış	12
1.1.1. ABD’nin Ortadoğu Politikasına Temelden Yaklaşım.....	12
1.1.2. Truman Dönemi Ortadoğu Politikası	14
1.1.3. Eisenhower Doktrini	15
1.1.4. ABD’nin Egemen Güç Haline Dönüşmesi	15
1.1.5. Ortadoğu’nun ABD İçin Önemi	16
1.1.5.1. İsrail’in Güvenliği	18
1.1.5.2. ABD’nin Ortadoğu Politikası ve Petrol.....	20
1.1.5.2.1. ABD Petrol Şirketlerine Genel Bakış	21
1.1.5.2.2. ABD’nin Petrol İhtiyacı	22
1.1.5.3. Dost ve Müttefiklerin Korunması.....	24
1.1.5.4. Enerji Güvenliği	26

İKİNCİ BÖLÜM

ABD SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI

2.1. ABD’nin Soğuk Savaş Sırasında İzlediği Ortadoğu Politikası	28
2.1.1. Ortadoğu’da SSCB’nin Etkisini Azaltma Çabaları	28
2.1.2. Ortadoğu’da Silahlanma Kontrolü: Üçlü Deklarasyon	29
2.1.3. Süveyş Krizi ve Eisenhower Doktrini.....	31
2.1.4. İki Ayaklı Strateji ve Nixon Doktrini.....	32
2.1.5. Carter Doktrini	34
2.1.6. Ortadoğu’da Savaş ve Barış, Camp David Anlaşması.....	34
2.1.7. İran’da Rehine Krizi.....	35
2.2. Soğuk Savaş’ın Ardından Ortadoğu’da Amerikan Politikası	37
2.2.1. Yeni Dünya Düzeni.....	37

2.2.2. 1991 Körfez Savaşı	37
2.2.3. Clinton Dönemi	40
2.2.4. Oslo Barış Anlaşması	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SALDIRILARI ARDINDAN ORTADOĞU'DA ABD'NİN ETKİNLİĞİ

3.1. 11 Eylül 2001'i İzleyen Gelişmeler	44
3.1.1. 11 Eylül 2001 Saldırıları	44
3.1.2. 11 Eylül'ün Dünyadaki Etkileri	46
3.1.3. ABD'nin Güvenlik Stratejisi	49
3.1.3.1. George W. Bush'un Dış Politikası ve 11 Eylül Saldırılarının Etkisi	51
3.1.4. 11 Eylül Saldırısı Sonrası Değişen Terörizm Algısı	55
3.1.5. 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Müdahale Çabaları	56
3.1.5.1. Afganistan'a Müdahale	58
3.1.5.1.1. Müdahalenin Nedenleri	58
3.1.5.1.2. Müdahale'nin Gelişimi ve Sonuçlanması	59
3.1.5.1.3. Afganistan Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi	60
3.1.5.1.4. ABD'nin Afganistan Müdahalesindeki Pakistan'ın Rolü	61
3.1.5.2. Irak Savaşı	63
3.1.5.2.1. Irak'ın işgali	63
3.1.5.2.2. İşgalin Nedenleri	63
3.1.5.2.3. İşgalin Gelişimi ve Sonuçlanması	64
3.1.5.2.4. Irak'ta Gelinek Nokta	65
3.1.5.2.5. ABD'nin 2003 Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğunun Değerlendirilmesi	66
3.1.6. Obama Dönemi Ortadoğu Politikası	68
3.1.6.1. ABD'nin Irak'ı Terk Etmesi	69
3.1.6.2. Arap Baharı ve ABD'nin Tavrı	70
3.1.6.3. Suriye'de İç savaş ve ABD'nin Tutumu	72
3.1.6.4. İran'ın Nükleer Faaliyetleri ve ABD	73
3.1.6.5. İran'ın Nükleer Güç Olma Süreci	73
3.1.6.6. ABD- İran İlişkileri	74
3.1.7. Donald Trump Dönemi ve Ortadoğu Politikası	75

SONUÇ	78
KAYNAKÇA	83

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistik Füze Antlaşması
AGİT	: Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı
AIPAC	: Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği
AT-AB	: Avrupa Topluluğu-Avrupa Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BTC	: Bakü-Ceyhan-Tiflis
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CIA	: Merkezi Haber Alma Örgütü
CSIS	: Stratejik Ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi
ECO	: Ekonomik İş Birliği Örgütü
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISAF	: Uluslar Arası Güvenlik Destek Gücü
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KİS	: Kitle İmha Silahları
MEC	: Ortadoğu Komutanlığı
MEDO	: Orta Doğu Savunma Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SALT II	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması-II
SAVAK	: İran Milli İstihbarat Ve Devlet Güvenlik Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
WTC	: Dünya Ticaret Merkezi

ÖZET

Bu çalışmada 11 Eylül 2001’de New York’ta bulunan ve İkiz Kuleler diye bilinen Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yapılan terör saldırılarını takiben, ABD’nin Ortadoğu Bölgesinde etkin rol oynayan devletler üzerindeki hegemonya süreci araştırıldı. Tarihsel süreç incelendiğinde ABD’nin Ortadoğu coğrafyasında çok uzun zamandır etkin bir rol üstlendiği görülmektedir.

Bölgenin dinsel, kültürel, etnik, siyasi ve nihayet iktisadi önemi, ABD başkanlarının ilgisini çekmiştir. Özellikle yakın tarihin bir ürünü olan İsrail’in bölgede bir ulus devlet olarak kurulma sürecinde ve sonrasında, ABD sadık müttefikini yalnız bırakmamıştır. ABD ayrıca Araplar ve İsraililer arasındaki çatışma ve anlaşma ortamlarında müdahil ve arabulucu roller üstlenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi’nde Ortadoğu’da Sovyetlerin müttefik oluşturma sürecine, ABD de kendi dostlarını belirleme ve onlarla ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Sovyetlerin Ortadoğu’nun doğal kaynaklarına olan ilgisinin yanı sıra, ideolojik yayılma taleplerine karşılık verecek sıkı dost devlet araması, ABD Başkanlarının bölge üzerindeki askeri ve iktisadi yardımlarına ev sahipliğini yapmasına neden olmuştur. İsrail’in ulusal çıkarları, Soğuk Savaş Döneminde de ABD’nin söz konusu bölgedeki politikalarının temel kılavuz çizgilerini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sonrası, tek kutuplu küresel sistemin, yegâne oyun kurucusu ABD, Ortadoğu’da ‘Yeni Dünya Düzeninin’ kurallarını yerleştirmekle meşguldü. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, saldırıyı gerçekleştiren El Kaide terör örgütünün izini süren ABD kendini Afgan ve Irak topraklarında buldu. Her ne kadar kendisinden teslim edilmesi talep edilen Usame Bin Ladin’i, her türlü yaptırım tehdidinde rağmen iade etmeyen Taliban yönetimine yapılan askeri operasyonu konusunda uluslararası kamuoyuna açıklayacağı bazı delilleri mevcutken, Irak’ta hiçbir şekilde bulunamayan kitle imha silahlarının olası varlığı Irak topraklarının ABD güçlerince işgaline neden olacaktı.

11 Eylül Saldırıları ABD’nin Ortadoğu da hegemonya oluşturma niyetini gerçekleştirmek için elverişli bir fırsatı sundu. Arap Baharı olarak bilinen sözde bölgenin demokratikleşme süreci Ortadoğu’da çok daha sorunlu ve acı bir tabloyu ortaya koymuştur. Sonuçta, Irak ve Afgan topraklarının işgal edildi ve binlerce sivil hayatını kaybetti. Arap Baharı da bölge istikrarını tehdit eden ve bölgedeki stratejik noktaların ve enerji kaynaklarının ABD’nin hegemonyası altına girmesine yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD, Pentagon, Yeni Dünya Düzeni, 11 Eylül, Usame Bin Ladin, Hegemonya, El Kaide, Ortadoğu

SUMMARY
THE HEGEMONY OF THE UNITED STATES OF AMERICA IN THE MIDDLE
EAST AFTER SEPTEMBER 11

The hegemony of USA, over the states who have active role on Middle East Area after the terror attacks again World Trade Center and Pentagon was searched in this study. When one analyzed the historical process, he or she can see that USA had been playing an effective role in the Middle East Region for a very long time.

The religious, cultural, ethnic and finally economical significance of the Region has attracted the attention of the American Presidents. USA did not let Her loyal allied, especially during and after the establishment of Israel as a National State in the Region. At the same time, during the conflict and agreement circumstances between Arab States and Israel, USA played an intervener and mediator role.

While there were Soviet efforts in order to find allied state during the Cold War Period, USA followed the way to determine her own friend and to improve relations with them. Other than the Soviet interest against the Natural Resources of the Middle East, her search for finding close friend state who will respond to the inquiry for spreading there would host military and economical assistance. The National Interest of Israel constructed the guide lines of American Policies over the mentioned territory .

By the end of the Cold War, USA, the single game host of the global system with single pole, was busy with the establishment the rules of the New World Order. After September 11, 2001, USA, tracking Al-Kaide Terror Organization who performed the terrorist attacks, found herself in Afghan and Iraq lands. Although USA had proofs for the public opinion related to the military operation against Taliban Administration who did not deliver Usama Bin Ladin, the possible existence of the weapons for mass destruction which were never found anywhere in Iraq, would cause the occupation of Iraq by the American Forces.

The 9/11 terror attacks presented the best opportunities to USA for the realization of the intention for the establishment of hegemony in the Middle East. The said democratization of the Region, known as the “Arab Spring” created more problematic and painful results. Consequently, the Arab and Afghan Lands were occupied and thousands of innocent people died. Arab Spring, as a special case 9/11 attacks, assisted the strategic regions and energy resources to be under the hegemony of the USA forces

Keywords: USA, Pentagon, The New World Order, September 11, Usama Bin Ladin, Hegemony, Al Kaide, The Middle East.

ÖNSÖZ

“11 Eylül Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu’daki Hegemonyası” başlıklı bu tezin hazırlanma sürecinde tarafıma her türlü desteği sabırla sağlayan çok değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL ile Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarıma müteşekkirim. Aynı zamanda, lisans ve yüksek lisans süreci boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Fazal Rahman HOTAK

Antalya, 2017

GİRİŞ

Yaptığımız bu çalışmada ABD'nin Ortadoğu ile ilişkileri çerçevesinde 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin finans başkenti konumunda New York'ta bulunan, Amerikan finans piyasalarının kalbi olan Dünya Ticaret Merkezi Kulelerine ile ABD Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Merkezi olan Pentagon'a yapılan saldırılar sonrası Ortadoğu Coğrafyası'nda ABD'nin hegemonyasını oluşturması incelenmiştir. Bu ilişkilerdeki tarihsel süreç çerçevesinde dış politikaları belirleyici temel konular ele alınmıştır. Uluslararası toplumda yüzyılın tartışılmaz süper gücü olan ABD'nin, Ortadoğu coğrafyasına yaklaşımı ve faaliyetleri Soğuk Savaş öncesi, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönemler incelenmeye çalışılmıştır.

Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı ortamının tamamen kaybolmasının ardından Ortadoğu'daki varlığını sona erdirmesiyle birlikte ABD yöneticilerinin Bölge üzerinde egemenlik niyetleri başlamıştır. Petrol kaynaklarının denetimine oldukça fazla önem vermesi ile İsrail'in ulusal güvenliğini emniyet altına alma amacı bu niyeti pekiştirmiştir. Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü yıllarda birinci ve en temel amacı, ideolojik anlamda tam karşı tarafta yer alan ve Doğu Blok'unun başı durumundaki Sovyetlerin etrafını özellikle Ortadoğu'da kendi açısından güven altına almak olmuştur.

Komünizm tehlikesi, Soğuk Savaş Döneminin 1991 yılında tarihin karanlığına gömülmesi ve Doğu Blok'unun parçalanması nedeniyle etkisini kaybederken, küresel anlamda ABD tartışmasız ve ortağı olmayan bir 'Hegemon Devlet' haline gelmiştir. Küresel sistemin iki başlıktan teke dönüştüğü bugünlerde, Amerikan Dış Politikası genelde dünya üzerinde, özelde Ortadoğu'da "Yeni Dünya Düzeni" adını verdiği siyaseti uygulamaya koymuştur.

11 Eylül terör eylemlerinin uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olduğu evrensel kamuoyunca kabul gören bir yaklaşımdır; çünkü saldırıya uğrayan tarafın dünyanın en güçlü devleti olması ve Pearl Harbour baskınından beri kendi topraklarında ilk kez bu denli büyük bir saldırıya uğramasıydı. Dünyada pek çok devlet terörist saldırılara hedef olmasına ve ABD de kendi sınırları dışında bazı terörist saldırılarla karşı karşıya kalmasına rağmen, terörizm tehdidine 11 Eylül saldırılarından sonra olduğu kadar büyük bir önem atfedilmemişti Amerikan yönetimleri 11 Eylül saldırılarından önce direkt olarak herhangi bir kuvvet kullanmamıştır. Amerikan sınırları içinde daha önce görülmemiş biçimde yaşanan şiddet ve terör saldırılarının ardından, Bush Yönetimi küresel ve bölgesel anlamda Ortadoğu kaynaklı

olduğuna inandığı hedeflere açık bir savaş açmıştır. Afgan topraklarına vakit kaybetmeden yapılan fiili gúçle müdahalesinin ardından, kitle imha silahlarına ev sahipliği yaptığı řúphe ve suçlamasıyla Irak topraklarına askeri gúç kullanımı yoluna gitmiştir. Uluslararası kamuoyu bu tür gúç kullanım tercihini sonraları tasvip etmemiştir; çünkü yapılan tüm araştırmalarda Irak'ta söz konusu özellikle silahların varlığı görülmemiştir. Bu mesnetsiz saldırıları Irak lideri Saddam Hüseyin idam edilişi ve ardından Irak devletinin üç ana etnik gruba ayrılması izlemiştir.

Irak halkının şahit olduğu bu savaş ortamının ardından, 2010 Aralık ayında Afrika'nın Kuzeyinde patlak veren "Arap Baharı" ile Ortadoğu bölgesinde iktidarda olan baskıcı yönetimleri alaşağı etmek amacıyla geniş katılımlı direniş ve ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Arap Baharı'nın ateşi Suriye topraklarına da yayılmış; günümüze kadar da süregelen bir ülke içi çatışma ortamı haline gelmiştir. Bu durumun tabii bir sonucu olarak da, Suriye içinde yaşanan söz konusu savaş ortamı ilerleyen zamanda diğer Ortadoğu devletlerini tehdit eden bir şekle bürünmüştür. Rusya Federasyonu, Suriye'yi idare eden Esad Rejimini himaye altına almak niyetiyle 2015'te Suriye toprakları içine askeri anlamda lojistik ve malzeme desteğinde bulunmuş, Batılı devletlerin ve Amerikan hükümetinin olumsuz eleştirilerine muhatap olmuştur. Rus Hava Kuvvetlerine ait uçaklar Türkiye hava sahasına müdahale edince Rus-Türk hükümetleri arasındaki diyalog kapısı kapanmış, arada uzun süren sorunlu bir dönem yaşanmıştır. Ancak Rus silahlı gücü tüm bu koşullar altında dahi Suriye topraklarından çekilmeyi kabul etmemiştir.

ABD, Ortadoğu hedeflerini oluştururken, coğrafyanın sahip olduğu enerji kaynaklarına olan ilgisi ve söz konusu kaynakların kendi kontrol ve denetimi ekseninde kullanılmasına yönelik mücadelesini de açıkça görebiliriz. 11 Eylül saldırılarını izleyen süreçte Amerikan dış politikasının Ortadoğu'ya yaklaşımında değişme olmuş ve gúç kullanımından kaynaklanan bir siyaset yürütme yoluna gitmiştir.

Ortadoğu'da yer alan devletlerinin kiminin elde ettiği ve nükleer enerjiye dayanan avantajlar nedeniyle, bölgede çatışmalar yaşanmaktadır. ABD, 11 Eylül saldırıları sonrasını fırsat bilerek, nükleer gücü küresel barışa ve ulusal menfaatlerine aykırı olduğu iddiasıyla İran ve fiili olarak Irak'ı hedef gösteren söylemlerde bulunmuştur.

Günümüz koşullarında ciddi şekilde ateş topuna dönen Ortadoğu içinde yönetim ya da rejim eksikliğinden hareketle birçoğ ulusal ya da uluslararası terör grupları faaliyet göstermekte ve bölge halkı ve ülkeler üzerinde denetim oluşturmaya çalışmaktadırlar. IşİD ve benzeri terör örgütleri Kuzey Irak'tan Suriye'ye değin yer alan geniş bir alanda ciddi anlamda

tehdit olarak yer almaktadır. Trump, Ortadoğu’da Rusya’nın etkin bir rol oynaması ile terör örgütleri ve otoriter yönetimlerle ilgili savaş vereceğini uluslararası kamuoyuna deklare etmiştir.

Çalışmamızın problematik sorusu; 11 Eylül 2001 saldırılarıyla başlayan, Afganistan ve Irak operasyonları ile Büyük Ortadoğu Projesi gibi benzer projeler kullanılarak Ortadoğu Bölgesinde oluşturulmaya çalışılan Büyük Ortadoğu Projesinde ABD Hegemon güç olacak mıdır? Bu soruya cevap aranmaya çalışılmıştır.

Ortadoğu’nun Coğrafi Önemi

Hz. Âdem’den günümüze gelene değin ‘insanlığın’ izini bıraktığı her ümmet ve her inanış için “kutsal” olarak kabul görmüş topraklardır Ortadoğu. Kavga ve karmaşa hiç bitmediği halde insanların huzurla nefes alıp verdiği, peygamberlerin indiği ve medeniyetlerin yükseldiği nadir yerlerdendir. Tarihte birçok ülke, medeniyet, millet barındıran bu toprakların adı 1902’de ABD’li denizci ve stratejist Alfred Thayer Mahan’ın kaleme aldığı bir makale vasıtasıyla olmuştur. Bir İngiliz dergisi olan 'National Review'de 'Ortadoğu' ifadesini Basra Körfezi'nin etrafındaki alanları tanımlamak için kullanan Mahan'ın ardından, günümüze kadar sürekli değişmiş olmasına rağmen çok sayıda gazeteci ve akademisyen de aynı yolu izlemiş ve ‘Ortadoğu’ tam olarak neresidir sorusuna Kime göre ‘orta’ diyeceğiz Neye göre ‘doğu’ diyeceğiz soruları sorulmuşur. Literatürde ‘Ortadoğu’ sınırları olarak doğrudan bir coğrafya kastedilememektedir. Orta batı ya da orta güney diye Kesin sınırlarla çizilmiş, belirlenmiş bir coğrafi sınır yoksa Ortadoğu diye de bir yer bir sınır yoktur. Bu ifade tamamen politik bir kavram olarak ortaya çıkmış olsa da yaşanan güncel siyasi gelişmelere göre bu coğrafyanın da sınırlarını değişime uğramaktadır. Örneğin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılması ardından gelişen dünya siyasi dengeleri gereği Kafkas coğrafyası da Ortadoğu sınırlarına dâhil edilmeye başlanmıştır. Bir başka bakış açısıyla; Soğuk Savaş yıllarındaki Ortadoğu ile 2000’li yıllardaki Ortadoğu sınırları değişmiştir. Bölgenin sınırlarını dar manada tabir etmek gerekirse; Anadolu ve Mezopotamya, Basra Körfezi ve Mısırın Kuzeyi, Güneybatı Basra’yı içerir. Bu sınır Mısır, ardından Afganistan’ı da içermiştir. 1990’lı yıllarda ise SSCB’nin dağılması ardından Kafkaslara doğru sınırlar yükselerek genişlemiş ve artık Ortadoğu tabiri ‘Büyük Ortadoğu’ya dönüşmüştür.

Ortadoğu’nun Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Jeopolitik, dış siyasetten, ulusal faaliyetlere değin devletlerin, topraklarının yerküre üzerinde bulunduğu nokta ve fiziki çevre ile tanımlama yoluna giden bilimsel bir yaklaşım olarak açıklanmakta ve politik coğrafya ile aynı anlamdadır (Sönmezoğlu, 2003: 70).

Devletlerin veya bölgelerin küresel sistemdeki fonksiyon ve ağırlığı coğrafi konumu, yer altı ve yer üstü kaynakların varlığı, beşeri faktörler gibi öğeler üzerinden anlam kazanmaktadır. Uluslararası sistemde Ortadoğu, yalnız coğrafi ve beşeri unsurlar ve yer altı kaynakları açısından değil, politik ve dinsel öneminden ötürü de önem taşımaktadır.

Ortadoğu'nun dünyanın en önemli bağlantı noktalarından biri olması, buranın küresel politikadaki anlamını ortaya koyan unsurlar içinde başta gelenidir. Ortadoğu Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında toprakları bulunmakla birlikte adeta uluslararası bir kesişim noktasıdır. Ayrıca Hint Okyanusu ile Akdeniz'in birbirine bağlanması da yine Ortadoğu üzerinden gerçekleşmektedir. Ortadoğu'nun bu bağlamda bir diğer önemli özelliği ise Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının en kestirme ve rasyonel yolu olmasıdır. (Çandar, 1988: 8). Bu özelliğinden ötürü doğu ile batıyı birbirine bağlamakla kalmaz, kuzey ile güney arasındaki geçişin de en anlamlı noktasıdır.

Ortadoğu coğrafyasının içinde ticari anlamda önemli yolları barındırması ve sürekli istila hareketlerine maruz kalması, bağlantı noktası olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar söz konusu istila hareketleri geçen yüzyıllarda uluslararası siyaseti meşgul etse de, ticari faaliyetlerin önemi bu yüzyılda giderek artmaktadır.

Su, bu coğrafyanın en önemli unsurlarından biri olarak yerini korumaktadır. Su kaynaklarının her geçen gün daha sınırlı hale gelmesi, bu bölgede yer alan devletlerin karşı karşıya gelmesi olasılığını arttırmaktadır. Sınırlı su kaynaklarından ötürü bölge ülkeleri alan değişikliğine doğru yönelmektedir. Örneğin Batı Şeria ve Ürdün'ün İsrail tarafından işgal edilmesi, Suriye ve Irak ile Türkiye'nin Keban Barajı'nın inşası sonrası devamlı problemler yaşamasının en önemli nedenleri arasında su sorunu yer almaktadır. Su sorunundan dolayı bölgede oluşan potansiyel güvenlik riski ve tehdit bir çatışma olasılığı doğurmakla kalmamakta, diğer nedenleri de içinde barındıran bir silahlanma artışına yol açarak, küresel silah sanayinin, dolayısıyla küresel güçlerin dikkatlerini üzerine çekmektedir. Oluşan konjonktürel şartlar da doğal olarak Ortadoğu'nun jeopolitik önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tarihin her safhasında insanlığın ilgisini üzerine çeken Ortadoğu'nun bir başka kritik fonksiyonu da, insanlık tarihinin burada başlamış olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Hz İbrahim Arapların ve Yahudilerin atası olarak kabul edilmektedir ve kökeni Ortadoğuludur. Ayrıca kendileri de Peygamber olan Hz. Musa, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf da bu coğrafyada yetişmiştir. Hristiyanlık dininin Peygamberi Hz. İsa Ortadoğu'da doğmuş ve burada dinini yaymıştır. Son ilahi din İslamiyet'in peygamberi Hz. Muhammed'in doğduğu topraklar da Ortadoğu'da yer almaktadır. Medeniyet tarihi açısından

tarihsel önemi tartışılmaz olan bu bölge dini açıdan da çok önemli görevler üstlenmiştir. Ayrıca bölgede bulunan birçok alan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet açısından kutsal olarak kabul edilmektedir. Örneğin Müslümanların kible olarak kabul ettikleri Kâbe'yi de içinde barındıran e Hac görevini yerine getirdikleri Mekke Arap Yarımadasında yer almaktadır. Üç büyük din tarafından önemli kabul edilen Kudüs şehri de Ortadoğu'nun bir parçasıdır (Arı, 2008: 25-26).

Sovyetler Birliği'nin parçalanmasını takiben Avrasya olarak adlandırılan bölgenin tanınmasıyla birlikte uluslararası ilişkiler çalışmalarında siyasal coğrafya üzerine yaklaşımlar ve jeopolitik teoriler özellikle gündeme gelmiştir. Mackinder'den Spykman'a kadar uzanan çizgide kimi akademisyenler dış politikada coğrafyanın belirleyici kimileri ise önemli bir etkiye sahip faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Mackinder tarafından "dünya adası" ve Spykman'ın da 'rimland' olarak tanımladığı coğrafyaya Ortadoğu denmektedir. (Arı, 2008: 208-209).

Jeopolitik okulun önde gelen isimlerinde olan ve jeopolitiğin siyasal davranışlar üzerindeki etkisini deterministik bir yaklaşımla ele alarak coğrafya ile dış politika arasında doğrudan nedensellik ilişkisi kuran Sir Halfor Mackinder, XIX. yüzyıla kadar kara gücüne göre üstünlüğü elinde bulunduran deniz gücünün XIX. yüzyıl sonunda ve özellikle XX. yüzyılda teknolojinin gelişmesiyle beraber yerini kara gücüne bıraktığını belirtmektedir. (Arı, 2008: 214-215). Küresel coğrafyayı coğrafyası, Mackinder tarafından "merkez bölge/mihver bölge/heartland", "iç hilal/innercrescent" ve "dış hilal/outercrescent" olarak üç bölgeye ayrılarak 'Kara Hakimiyet Teorisi' oluşturulmuştur. Bu teoriye göre merkez bölgede egemen güce sahip olan güç dünya adasına; ki burası Ortadoğu coğrafyasıdır ve devamında da Dünya'ya egemen olur.

Spykman uluslararası ilişkiler çalışmalarında 'Kenar Kuşak Teorisi' olarak adlandırdığı yaklaşımında Eski Dünya ve Yeni Dünya tanımlarına vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle Yeni Dünya'nın Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu'nun içinde bulunduğu Eski Dünya ile çevrili olması gibi Eski Dünya'nın da bir anlamda Yeni Dünya ile çevrili olduğunu belirttikten sonra coğrafya, doğal kaynaklar, nüfus ve kendine yeterlilik bakımından Eski Dünya'nın görece üstünlüğünün söz konusu olduğunu ifade etmektedir. (Arı, 2008) Spykman söz konusu yaklaşımında Mackinder ile aynı bölgeyi kullanmış fakat Mackinder'in kurduğu ilişkinin tersini kurarak kenar kuşak olarak ifade ettiği Türkiye, Irak, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore hattına egemen olanın merkez bölgeye buradan da Dünya Adası'na hakim olacağını ileri sürmüştür (Davutoğlu, 2003: 104-105) .

Jeopolitik değerlendirmelere katkı yapılması açısından, Ortadoğu ekonomik anlamda da kritik bir değer ve anlam taşımaktadır. Afrika'nın Kuzeyi, Merkezi Asya Bölgesi ve Kafkasları içine alan ve Büyük Ortadoğu olarak literatüre geçen topraklar, küresel petrol rezervleri (%80) ve doğalgaz rezervleri (%50) açısından çok zengindir. Dar anlamdaki Ortadoğu göz önüne alınsa bile bu oranlar petrolde %70, doğalgazda ise %35'den az değildir. Hatta somut rakamlarla ifade edilirse, yaklaşık 1,1 trilyon varil olduğu tespit ve tahmin edilmektedir ve bunun %72 ila 77'si Ortadoğu'da yer almaktadır.

Kısaca Ortadoğu'yu Ortadoğu'nun küresel anlamda bir enerji deposu olduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu'da egemenlik sağlayan bir küresel güç ya da devletin dünya hegemonyasını ele geçirme veya sürdürme; dünya ekonomisinde söz sahibi olması söz konusudur. Silah sanayi açısından da Ortadoğu Devletlerinin çok önemli bir ekonomik getiri ögesidir çünkü uluslararası silah ithalatının %75'i bölge ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Arı, 2008: 26-27).

Global Güçlerin Ortadoğu'daki Hesabı

Petrolün küresel oyuncuların güç mücadelesinde en belirgin bir rol olarak ele alınması gerçekçi değildir. Sanayileşmenin gelişmesi ile beraber petrolün en önemli hammadde konumuna gelmesi ve bölgenin daha fazla ilgi alanı oluşturması söz konusu olsa da, Ortadoğu'nun dinler tarihi perspektifinden ve coğrafi açıdan taşıdığı önem çok belirgindir. Ancak sanayileşmenin, bölgede var olan başta petrol ve doğalgaz olmak üzere doğal kaynakların, buraya duyulan cazibeyi artırdığı ve hegemonya mücadele alanına dönüşmesine sebep olduğu yadsınamaz.

19. yüzyılda Ortadoğu'nun Batılı Güçlerin ilgisini çekmeye başladığı ana kadar, Osmanlı Devleti Bölgede egemen konumda olmuştur. Osmanlı'nın denetiminden ayrılmasının başlıca nedenlerinden biri, başta İngiltere olmak üzere, Batılılarca Arap Ulusçuluk akımının Birinci Dünya Savaşı sonrası yayılmasıdır (Bilgenoğlu, 2007: 77). Bu dönem zaten Avrupa'da da ulusçuluk hareketlerinin hızlandığı ve Ortadoğu gibi diğer bölgelerin de bu hareketlerden etkilendiği tarihsel bir gerçektir.

Avrupa'dan doğan Ulusçuluk hareketlerinin Osmanlı Devleti tarafından yeteri kadar ciddiyetle karşılanmaması ve bir anlamda da milliyetçilik akımları hakkında bilgi sahibi olmaması, toprakları üzerinde egemenlik isteğinde olan kitlelerin isyan hareketlerini engelleyememesine yol açmıştır. Irak ve Suriye, Ortadoğu'daki ilk ulusçuluk temelli isyanların, bağımsızlık ve değişim isteklerinin öncüsü olmuşlardır (Daviş, 2004: 42). Birinci

Dünya Savaşı'nın sonucunda ağır bir mağlubiyet alan Osmanlının bu durumundan yararlanarak Araplara destek veren İngiltere, ulusçuluk akımını daha da kuvvetlendirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı bitince Ortadoğu'da Osmanlının hakim olduğu toprakların Fransız ile İngilizlerce paylaşılmasına yol açan ve Rusya'dan da destek bulan Sykes – Picot Antlaşmasının imzalanması, Araplar tarafından, verdikleri kararların isabetli olmadığına anlaşılmasına neden olmuştur. Bir yanda bölge ülkeleri, Birinci Dünya Savaşı sonrası mandacı güçlere karşı bağımsızlık savaşı vermeye başlamış, diğer yanda Filistin toprakları Arap – Yahudi çatışmasına sahne olmuştur (Okutan, 2006: 162).

İngiltere, Osmanlının hâkimiyetini yok ettiği Ortadoğu Coğrafyasında mümkün olan en fazla bölünmeyi sağlayarak, sonuçta oluşan devletçikleri kendi aralarında bağlantıları kopuk prensliklere dönüştürerek egemenliğini daha basit hale getirmiştir. Arapların arasında kışkırtıcılık yaptığı gibi, Arap Yahudi çatışmalarını da körükleyerek kendi çıkarlarını pekiştirmiştir. (Jabar ve Dawod, 2013: 122).

Mekke ve Medine'de Arapların arasından çıkan birinin halife olması gerektiği düşüncesini yayan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki gücünü zayıflatmayı amaçlamıştır. Bu çabalar sonuç vermiş ve Arapların İngiltere'nin yönlendirdiği şekilde bir tutum sergilemelerine neden olmuştur. Ortaya çıkan gelişmeleri değerlendiren Batılı güçler, bölgeyi renklere (kırmızı, mavi ve kahverengi olarak) ayırarak paylaşmıştır. Kırmızı bölge Hayfa, Bağdat ile Basra alanlarından oluşmakta ve İngiltere'nin egemenliğine; mavi hattın içinde bulunan Lazkiye, Hatay, Beyrut, Orta ve Güney Anadolu topraklarını kapsayan bölge Fransa'ya ve Kudüs ve etrafını kapsayan kahverengi bölge de milletlerarası bir kuruluşun egemenliğine verilmesine karar verilmiştir (Çevik, 2005: 52).

Suriye ve Filistin toprakları İngiltere tarafından ele geçirilmiş ve sonradan Faysal'ın liderliğinde oluşturulan Arap İttifakı arasında paylaşılmıştır. Batı Konferansı sonucunda Fransa ile İngiltere baskısının ardından, Arapların idaresinde manda rejiminin oluşturulması kabul edilmiştir (Sander, 2007: 74).

1920 Nisan'ında gerçekleşen San Remo Konferansı'na göre ve Batı Konferansı kararları doğrultusunda, Arapların yönetiminde Milletler Cemiyeti tarafından da kabul gördüğü gibi manda rejiminin uygulanması prensibi onaylanmıştır. Bu kararın en önemli dayanağı, Arap Devletlerinin güncel koşullar karşısında uyum sağlayacak güce sahip olmadıkları ve bu duruma ulaşacak koşulları yerine getirinceye kadar da Batılı güçlerin denetiminde bulundurulmaları düşüncesiydi (Yılmaz, 2009: 16).

Sykes–Picot Antlaşması Fransa ile İngiltere'yi amaçladıkları noktaya gelmelerinin bir başlangıcı olmuştur. Bütün bu yaşanan gelişmelerin sonucunda ulusların bağımsızlık

savaşlarının oluşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Örneğin Türkiye bağımsızlığını öncelikli kazanan devletlerden olmuştur. İran için aynı şeyi söylemek güçtür, çünkü bağımsızlık kazandıklarını ifade etseler de, bir müddet daha bölünmüş bir biçimde yaşama yoluna gitmişlerdir. İngiliz ve Fransız hükümetleri, hegemonyalarından kaynaklanan denetim ve kontrolünü bir müddet daha Arap ülkeleri üzerinde devam ettirmiştir (Sander, 2007: 110).

Ortadoğu ülkelerinin şahit olduğu olayların gösterdiği bir gerçek de, İngiltere ve Fransa'nın yenedünya düzeninin kurucuları olmalarıydı. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yegâne egemen devlet olarak var olmasında Fransa'nın burada varlık gösterememiş olması önemli bir neden teşkil etmiştir. İngiliz Siyaseti, Arapların içinde yaşadığı sürtüşmelerde bir denge unsuru olduğu gerekçesini, varlığını meşru hale getirmeye çabalamıştır (Hourani, 2005: 69).

ABD'nin İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte bölgede etkili olduğu anlaşılmaktadır. 1920'li yıllarda ABD Ortadoğu'ya karşı ilgi duymaya başlamış ve öncelikle bazı Amerikan şirketleri Avrupalı ortakları ile bölge petrollerinden yararlanmışlardır. Amerikan siyaseti Ortadoğu'daki varlığını İkinci Dünya Savaşına kadar önemli ölçüde ekonomik alanda devam ettirmiş ve bu tarihten sonra da bölgede İngiltere'den devraldığı rolü kabul ettirmeye başlamıştır (Çevik, 2005: 93). Ayrıca İkinci Dünya Savaşını takiben Sovyet ve Amerikan güçlerinin yeni küresel egemenler olarak ortaya çıkmaları, Ortadoğu coğrafyasında bu iki ülkenin egemenlik mücadelesinde karşı karşıya gelmeleri sonucunu doğurmuştur.

Türkiye, bu coğrafyada yaşanan gelişmeler sonucunda Ortadoğu ve ABD açısından stratejik bir anlam taşımasıyla önem kazanmıştır. Komünizmin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa içlerine kadar yayılması nedeniyle, Türkiye'nin dış politikaları bölgedeki Amerikan çıkarları ile uyumlu hale gelmiştir. Artık Türkiye, ABD için Ortadoğu'nun kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesinde faydalı bir dost durumuna gelmiş; hatta bölgede ABD'nin emniyetinin sağlanmasında önemli bir destek olarak görülmüştür (Çevik, 2005: 95).

Elbette ki Ortadoğu petroleri hem ABD hem de SSCB'nin iştahını kabartacak derecede egemenlik mücadelesinde olmalarının esas sebeplerinden birisi olmuştur. Aslında SSCB toprakları petrol rezervleri açısından zengin olmasına rağmen bölge petrollerinin Batı devletlerine gitmesine engel olmak istemiş, ABD de, aynı niyetle petrol rezervlerinin SSCB'nin denetimi altında olmasını engellemeye çalışmıştır. Yaşanan tarihsel sürecin bir sonucu olarak bölge Arap-İsrail ve İran-İrak arasında olan savaşlar gibi önemli çatışmalara şahit olmuştur (Zeine, 2003: 36).

Bölgede yaşanan enerji mücadelesinin en önemli sonuçlarından biri de İran Devrimi

olmuştur. İran monarşik yönetimden İslam Cumhuriyeti'ne evrilmiş ve neticesinde ABD ile kurulan dostluk köprüsünün temelleri yıkılmıştır. İran'ın dış politikasının temelinde Devrimi bölge ülkelerine yaymak yatmaktadır. İran'ın söz konusu politikası bölge devletlerince destek görmediği gibi Amerikan yönetiminin önemli bir endişe kaynağını teşkil etmiştir (Sander, 2007: 562).

Ortadoğu'daki ABD siyasetinin bir neticesi olarak bölge İran-Irak ve Körfez Savaşları gibi olayların yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir. Ortadoğu'da petrolü temel alan ABD politikaları söz konusu savaşların sonucunda daha açıkça ortaya çıkmış, hatta küresel barışa engel olduğu gerekçesi ile savaşların içerisinde doğrudan yer alması dış politikalarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Medeniyetler Çatışması ve Tarihin Sonu Tezi

Francis Fukuyama Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ertesi, 1992 yılında yazmış olduğu makalesinde, ideolojik temelde insanlığın nihai noktaya vardığını ve sosyalizmin bitişini takiben kapitalizmin zaferinin tarihin sonuna geldiğinin habercisi olduğunu öne sürüyordu. İdeolojik yerine ekonomik temelli anlayışın yerleşmesini öne süren Fukuyama'nın bu şekilde düşünmesinin sebebi, en iyi toplumsal düzeni liberalizmin kuracağını savunmasıdır.

Samuel Huntington da 1993'te Foreign Affairs dergisinde yayınladığı ve sonrasında kitaplaştırdığı makalesinde, küresel alandaki siyasal kutuplaşmaların medeniyetler arasında ortaya çıkacağını öne sürmektedir. Medeniyetler kendi arasında Batı ya da İslam medeniyeti olarak ayrılrsa da, Batı medeniyetinin Avrupalı ve Kuzey Amerikalı, İslam'ın ise Arap, Türk ve Malezyalı şeklinde ortaya çıktıkları görülmektedir. Küreselleşme kavramının etkisinin yayılmasıyla birlikte medeniyetler daha yakın ilişkiler kuracak ve bu durum medeniyet bilincini veya farklılığını artıracaktır (Huntington, 1993: 25).

Huntington'a göre, İslam ve Konfüçyüs medeniyetleri arasındaki işbirliği batılı değerlere karşı olacak ve güç haline geleceklerdir. (Huntington, 1993: 45) George Bush ve Tony Blair'e göre Batı ile İslam medeniyetleri arasındaki bir savaş söz konusu değildir, aksine kültürel alanda bir mücadele olarak kendini gösterecektir. Huntington, Batı medeniyetinin İslam ile ilişkisinin, jeopolitik eksenli çatışmalarını aşarak bir inanç ve düşünce mücadelesine doğru evrildiğini savunmaktadır. Fukuyama tarafından savunulan tarihin sonu tezi açısından, İslam tarihsel gelişmelere karşı koyduğu için hizaya getirilmelidir.

Bir kimliğin nesnel ve öznel olarak iki ayrı etkiyle oluşumunda diğer kimliklerin var olması ve farklılaşmanın ortaya çıkması gerektiğinden kimlik, farklılık veya öteki arasında bir yerde tanımlanmaktadır. Nesnel etkenleri, toplumsal kimlik biriminin üyeleri tarafından etnik köken, din, dil gibi paylaşılan özellikler olarak tanımlayabilirken, öznel etkenlerse nesnel etkenlerin içselleştirilmesi örneğinin ortak kültür anlayışı şeklinde tanımlanabilir (Smith, 1992: 60).

Karşıt kimlik ilişkilerin kurulmasında din ön plana çıkarken, onu coğrafi uzaklık takip etmektedir. Nitekim karşıt kimlikleri meydana getiren Yunanlılar ve Barbarlar çatıştıkları zaman onların birbirleriyle savaşan doğal düşmanlar oldukları düşünülür ancak Yunanlılar kendi içlerinde savaştıklarında onların dost oldukları ve böyle bir çatışmanın olmasının içerideki fitnelerden kaynaklandığı söylenir (Eralp, 2010: 32).

Brzezinski'nin belirttiği gibi, "ABD giderek artan biçimde çok kültürlü bir toplum haline geldiğinden, dış politika konularında ortak bir görüş sağlanması giderek güçleşebilir; yoğun ve yaygın olarak algılanan doğrudan dış tehdit koşullarının doğması, bu sürece istisna oluşturmaktadır.". Öteki olanı yok etmek yerine, öteki olanla eleştirel sorumluluk ilişkisine girmek, yani medeniyetler arasındaki diyalogu geliştirmek gerekmektedir. (Babacan, 2011: 226-228).

Bunun yanı sıra, ekonomik bağımlılık medeniyetlerin bütünleşmesini de etkilemektedir ve kültürel anlamdaki ilişkilerin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Huntington, 1993: 27). Tabii bu ekonomik süreç içerisinde kültürlerin homojenleştiğine dönük algılara sahip olan gruplar, tepkilerini şiddet yoluyla göstermektedirler. ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, her ne kadar İslam ile özgürlük ve demokrasinin bağdaşmayacağını söyleseler de, bu düşüncelerinde yanlış yaptıklarını dile getirmiştir. Cheney, İnsanların tiranlığı değil, sadece demokrasiyi seçmeleri gerektiğini söylemektedir.

Çalışmanın giriş bölümünün de Ortadoğu'nun küresel ölçekte değerine ve tarihsel çerçevede önemine değinilmiştir. Küresel güçlerin ilgi odağı olmasına ilişkin temel nedenler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, Soğuk Savaş öncesi dönemde ve genel çerçevede ABD yönetimlerinin Ortadoğu'ya bakışı, dış politika açısından öneminin tarihsel arka planı ve uyguladıkları temel politika dinamikleri ortaya konulmuştur.

İkinci Bölümde, İkinci Dünya Savaşını izleyen günlerde 'Soğuk Savaş' denen iki kutuplu süreçte ABD'nin Ortadoğu politikaları gözden geçirilmiştir. Bu döneme ilişkin küresel anlamda ideolojik ve siyasal ayrışmaların Ortadoğu'da nasıl bir etkiye sahip olduğu

da belirtilmiştir. Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde Ortadoğu'da gerçekleşen değişim tarihsel süreç içerisinde ele alınmış, dönemin ABD'li yöneticilerin politikaları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Üçüncü bölümünde, 11 Eylül saldırılarının ardından Ortadoğu'da Amerikan politikası tüm konuları ile ele alınmıştır. Bu bölümünde 'Arap Baharı'nın Ortadoğu'daki devletlerin üzerindeki tesiri ve Amerikan yönetiminin konuya yaklaşımı araştırılmıştır. İran ile Amerikan yönetimlerinin arasında süregelen ve İran'ın nükleer çalışmalarını eksen alan bir tarihsel gelişme süreci ortaya konmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ABD'nin Ortadoğu'da kurduğu hegemonya politikasının, özelde 11 Eylül saldırılarının sonucu ekseninde, güncel sonuçlarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışma ABD'nin Ortadoğu'da oluşturduğu ve hegemonya çerçevesine uygun biçimde tanımlanan dış politika karar ve uygulamalarının neden ve sonuçlarını gösterme açısından önemli bir akademik değer sahiptir.

BİRİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SALDIRILARI ÖNCESİ ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1.1. ABD’nin Ortadoğu Politikasına Genel Bir Bakış

1.1.1.ABD’nin Ortadoğu Politikasına Temelden Yaklaşım

ABD, Ortadoğu bölgesi ile hem ekonomik hem de politik gerekçelerle ilgilenmektedir. Söz konusu bölgenin yer altı kaynakları, coğrafi konumu, ABD için tehdit oluşturabilecek yapıların varlığı başta olmak üzere birçok neden ABD’nin başta ulusal güvenliği ve küresel hâkimiyeti için önem arz etmektedir.

Ortadoğu’yu gerek dünya siyasetinde gerekse ABD nezdinde önemli kılan ekonomik parametrelerin başında petrol gelmektedir. ABD’nin bu bölgedeki petrollere ilgisi ise Birinci Dünya Savaşının akabinde söz konusu olmuştur. Bu durumun iki nedeni vardır. Bunlardan ilki ABD’nin kendi petrol rezervlerinin azalmaya başlamasıdır. Diğer neden ise Batının ihtiyaç duyduğu petrolün Ortadoğu üzerinden karşılanmasıdır. Bu nedenlerden ötürü ABD’li petrol şirketleri ilk olarak Suudi Arabistan’da petrol arama faaliyetlerine başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde petrol daha da önemli bir hale gelmiştir. Bu durum o kadar ciddi bir hal almıştır ki petrol politikaları yüzünden ABD ve Batı doğrudan veya dolaylı olarak bölge ülkelerine müdahalede bulunmuşlardır. Buna en çarpıcı örnek ise İran Şahı’nın petrolü millileştirme girişimi neticesinde ABD ve İngiltere’nin 1953 yılındaki girişimleriyle devrilmesidir (Öztürk, 2015: 4).

Günümüzde dünyada kanıtlanmış petrol rezervi 1.140 milyar varildir. Bu rezervlerin büyük kısmına OPEC üyesi on iki devlet sahiptir. Bu on iki devlet toplam petrol rezervinin yüzde 78’ini elinde tutmaktadır. Bu oran 896 milyar varile karşılık gelmektedir. Ortadoğu ülkeleri ise yaklaşık 740 milyar varil ile bu paylaşımdan en büyük payı almaktadır. Dolayısıyla dünya petrol rezervlerinin %63’ü Ortadoğu havzasında yer almaktadır ve 88 yıllık rezerv söz konusudur. ABD ise petrol rezervlerinin yüzde 2,7’sine sahipken 11 yıllık bir rezervi vardır. Petrole gereksinim açısından bakıldığında ise sonuç rezervlerin tam tersi gibidir. ABD’nin enerji gereksiniminin yüzde 40’ını petrole karşılamaktadır. Bu petrolün yüzde 21’i Ortadoğu’dan gelmektedir. Ortadoğu için ise bu rakam çok düşüktür. 2050 yılı itibariyle bu oranın yüzde 70’e çıkması beklenmektedir (Altıok, 2005: 160).

Dünya enerji kaynakları arasında petrolden sonra en önemli kaynak olarak gösterilen doğalgaz bakımından da zengin olan Ortadoğu, bu bağlamda da ABD için önem arz etmektedir. Kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin yüzde 70 – 75’lik dilimi geniş anlamda

tanımlanan Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır (Ayhan, 2006: 88-91).

ABD için Ortadoğu'nun ne denli önemli olduğu konusunda 1969 ile 1974 arası ABD Başkanlığı görevinde bulunmuş Richard Nixon'un konuşması oldukça fikir vericidir. Konuşma aşağıdaki gibidir:

“ABD'nin ve tüm özgür dünyanın Ortadoğu'daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün Ortadoğu'da egemen konuma gelmek istemesi, bölgedeki uyuşmazlık ve gerginlikleri şiddetlendirecek, ABD ve özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecek ve tehlikeye sokacaktır. ABD bu bölgede egemenlik kurmak istemediği gibi, başka ülkenin de burada egemenlik kurmasına izin vermeyecektir.”(Altun, 1994: 40)

Nixon'un konuşması analiz edildiğinde Ortadoğu sadece ABD için değil bütün 'özgür ulusların' yani ABD ve Batı'nın evrensel ilkeleri bağlamında da önem arz etmektedir. Bu noktada “özgür dünya” ifadesi Batı medeniyetinin özgürlük, demokrasi, liberalizm ve insan hakları kavramlarına vurgu şeklinde algılanabilir. ABD, Ortadoğu ile ilgili strateji ve politikalarını hem ulusal egemenliği hem de küresel hâkimiyeti bağlamında ele almaktadır. Ayrıca sadece bölgenin kendi dinamikleriyle ilgilenmemekte; bölgede başka bir aktörün güç elde etmesi de ABD'nin çıkarlarına aykırı bir durumdur. Hatta ABD'li politikacılar Nixon örneğinde de görüldüğü üzere bu durumu ulusal güvenlik meselesi olarak ele almakta ve bir tehdit olarak değerlendirmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik ilgisinin bir diğer nedeni ise bu dönemde bölgede mazlum halkların sömürgecilere karşı bir uyanışının olmasıdır. Milli devrimler çağı olarak ifade edilebilecek bu süreç Afrika'da ve Asya'nın çeşitli bölgelerinde yaşandığı gibi Ortadoğu'yu da etkilemeye başlamıştı. Ancak bu durum ABD'deki elitleri ve aktörlerini endişelendirmekteydi. Uluslararası sermayenin artık denetimsiz ve ölçsüzce, sömürge olarak nitelendirilen bölgelerde veya geri kalmış ülkelerdeki ekonomik çıkarlarını koruması ve söz konusu ülkeleri politik, kültürel ve askeri açıdan denetim altında tutması riske girmektedir. Bu durum ise ABD'yi oldukça endişelendiriyordu (Gerger, 2012: 18).

Ortadoğu'da İsrail'in yer alması da ABD'nin çıkarlarını etkileyen bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İsrail, ABD'nin bölgedeki en önemli stratejik müttefikidir. Bundan dolayı İsrail'in istikrarlı ve güvenli bir yapıda olması ABD'nin çıkarları bağlamında gereklilik arz etmektedir (Arı, 1999: 58).

ABD için bir diğer durum ise küresel hâkimiyetine tehdit oluşturabilecek güçlerin Ortadoğu'daki çıkarları ile ilgilidir. Rusya ve Çin'in gerek ekonomik gerekse politik boyutta ABD hegemonyasına yönelik tehditvari gelişmeleri ABD yönetimini doğal bir şekilde

önlemler almaya itmiştir. Bu bağlamda Rusya ve Çin, Ortadoğu’da mevzi kazanma mücadelesine girişmişlerdir. Söz konusu aktörlerin bölgede hâkimiyet tesis etmesi ABD’nin küresel gücüne yönelik olumsuz sonuçlar doğuracaktır (Kök, 2016: 2).

ABD’nin Ortadoğu politikasında Türkiye’nin yeri ve önemi ise oldukça üst sırada yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin jeopolitik konumu bu önemi daha da artırmaktadır. Türkiye’nin Çanakkale ve İstanbul boğazlarına sahip olması ABD nezdinde Türkiye’yi önemli kılan unsurların başında gelmektedir. Ayrıca Türkiye’nin Rusya’ya sınır ve(ya) yakın ülke olması da önemli bir diğer parametredir. Bu anlamda Rusya’nın Ortadoğu’ya yayılmasında tampon işlevi görecektir Türkiye, ABD için Ortadoğu’da her zaman önem arz etmiştir. Bölge ülkelerine kıyasla askeri üstünlüğe sahip Türkiye’nin ABD ile müttefiklik ilişkisi içerisinde olması her zaman ABD çıkarları ile örtüşmektedir. Bu bağlamda iki ülke hem kurumsal ilişkilere hem de ikili ilişkilere sahiptir. Bu bağlamda aynı uluslararası örgütlerde yer almakta ve karşılıklı askeri ve siyasi müttefiklik anlaşmaları imzalamışlardır (Alreahle, 2014: 81).

1.1.2.Truman Dönemi Ortadoğu Politikası

1947’den sonra, Amerikan ve Sovyet yönetimleri arasında İkinci Dünya Savaşı var olan çıkar ortaklığı ortamı sona gelmiştir. Aslında Başkan Truman’ın 12 Mart 1947’de kongrede yaptığı konuşmada, iki ideolojik görüşün küresel kamuoyunu ikiye ayırmasının ayak sesleri olduğunu ortaya koymaktadır. Daha sonra ‘Truman Doktrini’ adıyla bilinecek konuşmayı yapan Başkan Truman, Yunanistan’ın Amerikan yönetiminden ekonomik destek talep ettiğinden bahsetmiştir. Özgür bir Yunanistan açısından bu yardımın çok önemli olduğunu belirten Truman, “Yunanistan’ın varlığının komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini Yunanistan hükümetinin mevcut durumla baş edemediğini, Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu” dolayısıyla “kendi kendine yeten ve kendi kendine saygısı olan bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan’a yardım yapılması” gerektiğini kaydetmiştir (Oran, 2003: 529-531).

Truman açısından Türkiye, Batılı ve Amerikan hükümetleri için çok önemli bir noktadır ve “Yunanistan’ın komşusu olan Türkiye’nin de ABD’nin ilgisini hak ettiğini” görüşün ortaya koymuştur. Truman, Kongre’yi Türkiye’ye yardım edilmesi hususunda “Bu bütünlük, Ortadoğu’da düzenin korunması için gereklidir” ifadesiyle, İngiliz siyasetinin savaş sonrası yorgunluğundan hareketle bölgede daha etkin olmayı hedefleyerek, kendi görüş çizgisine çekmeye çalışmıştır.

İngiliz Hükümeti, II. Dünya Savaşının ardından Türkiye ve Yunanistan’a yapması

gereken iktisadi ve askerî desteği, içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle Mart 1947'den itibaren son vereceğini Amerikan Hükümetine iletmiş, söz konusu iki ülkenin Batılı Devletlerin önemli dostu olduğu vurgulanmıştır (Armaoğlu, 1984: 441-442). Sovyetlerin Türkiye ve Boğazlar üzerinde kurabileceği olası hâkimiyetin, Batılı Devletler açısından kritik öneme haiz Ortadoğu'nun da aynı hâkimiyetin bir parçası olabileceği (Sander, 2007: 258) ve kıtalararası ticaret güzergâhını kontrol edebileceği endişesiyle Amerikan yönetiminin bölge üzerindeki ilgisinin arttığı düşünülebilir. Truman'ın Ortadoğu politikaları nedeniyle ABD, Birleşik Krallığın bölgede bıraktığı yerden devam edecektir (Oran, 2003: 30).

1.1.3.Eisenhower Doktrini

Sovyetler Birliği Ortadoğu'da güçlü aşiret liderlerine ve Baas Partisi eksenli hareketlerine kendi ideolojisi bağlamında biçim kazandırırken, Başkan Eisenhower senatodan Mart 1957'de aldığı izinle, 'komünizm tehlikesine' maruz kalan bölge devletlerine iktisadi desteğin yanında, ihtiyaç olduğunda Sovyetlerden gelecek olası tehdide karşı, Amerikan askerî desteğini içeren ve Eisenhower Doktrini alan bir planı Süveyş Krizi sonrası gündeme getirmiştir. Amerikan yönetimi, "uluslararası komünizmin kontrolündeki herhangi bir devletin saldırısına uğrayan Ortadoğu devletlerini, askerî güç de dâhil olmak üzere gerekli her türlü araçla koruyacağını ve bu doğrultuda askerî yardım yapacağını" ortaya koymuştur (Türkman, 2007: 242-243). Eisenhower Dönemi, Ortadoğu'da etkin bir Amerikan siyasetinin yürütülmesinin çok önemli bir basamağı olduğu bilinmektedir.

1.1.4.ABD'nin Egemen Güç Haline Dönüşmesi

Hegemonya enternasyonal platformda kuralları kendi çıkarlarına göre uyarlama iktidarına sahip olmaktır. (Volgy, 2005: 1). Amerika, gelişimini tamamlamamasına rağmen hegemonya sayılabilir. Amerika'nın hegemonal yaklaşımı yandaşlarına asker ve destek sağlamakla pekişen bir süreçtir. Bu ona hükmetmenin ve sonuçları kontrol etmenin yolunu açar. Amerika'nın çıkarlarına göre hareket etmekte serbest olan ülkeler yalnız kalmaya mahkûmdurlar ve hatta bir sonraki aşamada karşı hedef konumuna geçerler. Amerikan hegemonyasının üç temel ayağı siyasi ve askerî gücü, tüm dünyaya yayılan ekonomik baskısı ve genel bir sistem anlayışıdır (Brzezinski, 2004: 221).

İkinci Dünya Savaşından Amerika süper güç olarak çıkmıştır. Üretim araçlarının tamamına sahiptir. Altın desteğiyle dolar önem kazanmıştır. Paranın gücüyle ordusu da güçlenmiştir. Dünyanın yer altı ve yerüstü kaynaklarına göz dikmiş devletlerin önderi olmuştur.

Amerika'nın bütün bu rolleri üstlenebilmesinde birinci faktör tek kutuplu bir dünya düzeni diğeri ise küreselleşen dünyada ulus devletlerin zayıflamasıdır (Yılmaz, 2010: 27).

Amerika'nın küresel gücü taşıdığı küresellik, teknolojik önderliği ve kültürel emperyalizm araçlarıyla sağladığı cazibesidir. Bu cazibe Avrupa'nın demokratikleşmesinde etkin rol oynamıştır. Aynı zamanda terörle mücadele eden ülkelere de destek vermektedir (Yılmaz, 2010: 27).

Jeopolitik açıdan bakıldığında asıl mesele Amerika'nın askeri gücüdür. Her yere ulaşabilen bir askeri güç Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeninde dünyanın tüm ülkeleri toplansa da Amerika'nın yenilemeyeceğine dair bir kanı oluşturmuştur.

1.1.5.Ortadoğu'nun ABD İçin Önemi

Ulus devletler için etkin bir dış siyaset olmazsa olmazlardandır. Ülkenin çıkarları doğrultusunda şekillenmiş bir dış siyaset egemenlik ve bağımsızlık için şarttır (Çakmak, 2011: 5).

Amerikan dış siyaseti farklı dönemlerden geçerek bugüne gelmiştir. İlk dönem 1823 de başlayan Monroe Doktrini olarak bilinen ya da tam tarifi yalnızcılık olan izolasyonizmdir. Sonrası Amerika'nın üstün güç olduğunu savunan dönemdir. Bu ikisinden sonraki üçüncü dönemde Amerika yayılcı bir politika gütmüştür. Son olarak gelinen noktada Amerika iç güvenliği tehlike altına girdikten sonra dünya barışı gibi söylemlerle liberal ve işbirlikçi bir siyaset anlayışında karar kılmıştır (Gözen, 2012: 6).

Ortadoğu'nun önemi dinsel, siyasal, ekonomik ve tarihsel birçok alanda aşikârdır (Pirinççi, 2010: 1). Ortadoğu sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarından (petrol, altın, bor, elmas, uranyum, doğalgaz v.s.) ötürü küresel baronların ilk hedefi olmuştur (Akbaş, 2011: 11).

OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)' nün verilerine göre dünya petrol rezervlerinin % 66'sı Ortadoğu'da bulunmaktadır. Ayrıca IEA (Uluslararası Enerji Ajansı) Ortadoğu ile ilgili şunları belirtmektedir: İlk olarak İran Körfezi'nin önemi gittikçe artmaktadır. İkinci olarak her ne kadar petrol, enerji ve ulaşım alanında önemini korumakla beraber doğalgaza olan talep Ortadoğu'da yeni çatışmaların habercisidir (Uslu, 2007: 108).

Dünya nüfusunun katlanarak artmasıyla enerji ihtiyacı giderek akıl almaz boyutlara gelmekte ve insanlık yeni enerji kaynakları bulmaya zorlanmaktadır. Yaşanan enerji krizleri, sınırlı ve hatta tükenmekte olduğu varsayılan kaynakların paylaşılmasında milletler panikle yarış içerisine girmiş durumdadırlar.

I. Dünya Savaşı başlamadan evvel İran ile Irak'ta, II. Dünya Savaşı öncesinde Kuveyt ile Suudi Arabistan'da, II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte ise Kuzey Afrika bölgesinde mevcut münbit petrol rezervleri Ortadoğu'yu uluslararası ticaretin ve politikanın merkezine yerleşmiştir. Bu arada Avrupalı Şirketlerin bölgedeki hâkimiyeti Soğuk Savaş sonrası ABD'ye geçmiştir. ABD petrol ihtiyacının çeyreğini Ortadoğu'dan elde etmektedir.

ABD Enerji Enformasyon Dairesi'ne göre 2035'de Amerika'nın enerji tüketimi yarı yarıya artacaktır ve bu durum ABD'nin ve müttefiklerinin enerji politikalarını etkilemiştir (Öztürk, 2011: 441). Ortadoğu'nun merkezinde olduğu enerji meselesi gittikçe karmaşık bir hal almıştır (Akbaş, 2011: 11).

Amerika'nın Ortadoğu politikasındaki hedeflerini özetlemek gerekirse:

- 1) Sovyetler Birliğinin genişlemesine engel olmak (çevreleme politikası).
- 2) Ortadoğu'da var olan petrol rezervlerini kontrol ederek ABD iktisadını yaşatmak (enerji güvenliği).
- 3) Bölge'de İsrail'e gelebilecek tehditlerin bertaraf edilmesi.
- 4) Ortadoğu bölgesinde Amerikan politikalarına destek veren ve ılımlı hareket eden rejimlerin devamını sağlamak (müttefiklerin korunması).
- 5) Globalizmi tehdit eden ulusalcı fikirleri ve radikal İslam'ı engellenmek.
- 6) İslam coğrafyasının iletişim içinde birlikte hareket etmesini engellemek (Uslu, 2012: 165).

ABD'nin Ortadoğu politikasında etkin rol alan aktörler olarak dünyaca ünlü petrol şirketleri, lobiler, basın ve medya olarak gösterilebilir ve tüm bu aktörler Amerikan başkanının davranışlarını ciddi bir şekilde etkilemektedir (Uslu, 2012: 167).

ABD diğer bir unsur da düşünce kuruluşlarıdır. ABD'nin dış politikasını belirleyen siyasi yapısını meydana getiren yargı-yasama-yürütmenin yanında düşünce kuruluşları da etkin rol almaktadır. Bu kuruluşlar kongre ile sürekli iletişim halinde kalarak karar alma sürecinde etkin olmaktadır. Örneğin; Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi (AIPAC), kongre ile sürekli toplantılar yaparak İsrail söz konusu olduğunda süreci istekleri doğrultusunda yönlendirebilmektedirler. Bu kuruluşlar aynı zamanda yaptırdıkları araştırmalarla kamuoyunu ve dış politikayı etkilemektedirler. Sayıları 1500'ü aşan bu düşünce kuruluşlarından ilki hiç şüphesiz RAND Corporation'dır. 1958'de kurulan bu şirketi 1961 ve ardından 1968'de kurulan Hudson Institute ve Urban Institute takip etmektedir. RAND Corporation, savunma stratejileri; Hudson Institute ise nükleer çalışmalar üzerinde durmuşlardır. Son olarak önemli devlet adamlarını da yetiştiren CSIS (Stratejik ve

Uluslararası Çalışmalar Merkezi) örnek olarak verilebilir. Bu devlet adamları arasında Henry Kissinger gibi isimler vardır (Akdemir, 2007: 26).

Aslında ABD'nin Ortadoğu'yla bu denli ilgilenmesinin sebepleri arasında bölgede eskiden beri etkin olan İngiltere'nin çekilmesinden sonra oluşan boşluğu doldurma isteği de sayılabilir. Bunun ticari ayağına bir örnek; ABD'nin Ortadoğu ülkelerine yaptığı silah satışını kısa bir zaman zarfında beş kat artırarak 35 milyon dolara çıkarmasıdır. SSCB'nin Ortadoğu'ya silah satışını artırması dikkatlerden kaçmamıştır. SSCB 1955'te ilkin Mısır'a ardından da Suriye'ye ciddi miktarda silah satışı yapmış ve bu durum ABD, İngiltere ve Fransa'yı fazlasıyla rahatsız etmiştir. ABD buna misilleme olarak Mısır'da inşaatı devam Asvan Barajı Projesi'ne destek vermekten vazgeçmiştir. Ardından Mısır lideri Nasır'ın, Süveyş Kanalı'nı devletleştirilmesi İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a düşmanca yaklaşmasına sebep olmuştur. Böylece Birinci Arap-İsrail savaşıyla başlayan gerginlikler iki tarafın da silahlanmasıyla hız kazanmıştır (Pirinççi, 2010: 179-222).

Ortadoğu'daki bu çatışma ortamı ABD'ye bölgeye müdahale için çoktandır beklediği fırsatı vermiştir. Dönemin Başkanı Eisenhower'ın Ocak 1957'de başlattığı süreç (Eisenhower Doktrini) Mart ayında sonuç vermiş ve kongreden müdahale kararı çıkmıştır. Bu müdahalenin amacı bölgenin güvenliği, bağımsızlığı ve yine bölgeyi SSCB kaynaklı komünizm tehdidinden korumak olarak belirtilmiştir. Süveyş Savaşı olarak bilinen bu müdahale sayesinde Ortadoğu'da İngiltere'nin yerine ABD geçmiştir (Pirinççi, 2010: 193).

1.1.5.1.İsrail'in Güvenliği

İsrail'in bağımsızlık ilanının ardından, Arap Devletlerinin askeri birliğinden oluşan ordu güçleri İsrail Devletini yok etmeyi hedeflemiş ve Birinci Arap-İsrail Savaşı cereyan etmiştir. Bu savaş İsrail'in Arap Kuvvetlerini yenilgiye uğratmasıyla, ama yine de bölgede bir devlet olarak tanınmamasıyla sonuçlanmıştır. İsrail'in çevresi, Nasır tarafından yönetilen Mısır'ın önderliğinde, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen'in de içinde olduğu bir ortaklıkla sarılmıştır (Hook ve Spanier, 2013: 120).

Mısır Lideri Nasır göreve başlamasından itibaren İsrail'i bir tehdit unsuru olarak görmüş ve ileri teknolojiye dayalı silahlara sahip olarak askeri anlamda savunma gücünü artırma yoluna başvurmuştur. Doğu Blok'undan Sovyetler ve Çekoslovakya menşeli silah alımına giden Mısır, İsrail'in Dimona'da bulunan nükleer tesislerine karşılık askeri envanterinde kimyasal silahları da bulundurarak bölgede etkisini arttırmak istemiştir (Pirinççi, 2010: 224-230).

Ortadoğu ülkeleri içinde, tarihsel bağlarından dolayı ABD'ye en yakın durumda bulunan İsrail Devletinin güvenliğinin sağlanması ve daha da ileriye götürülmesi Ortadoğu'daki Amerikan politikalarının esasını oluşturmaktadır. Söz konusu politikalar gerek bölgede gerekse uluslararası kamuoyunda tepkiyle karşılanmaktadır (Akbaş, 2011: 6).

Mısır'ın Çekoslovakya'dan silah temin etmesi, Süveyş Savaşının öncesinde bölge ülkeleri arasında İsrail'i, en hızlı ve gelişmiş silahlanma yoluna giden ülke durumuna getirmiştir. İsrail Devleti kendi güvenliğinin tehdit altında olduğu endişesiyle Amerikan hükümetinden güvenliğinin garanti altına alınmasını ve kendisine silah satılmasını talep etmiştir. ABD, İsrail'in 1950'de stratejik işbirliği anlaşması yaptığı Fransa'dan silah alımına göz yummuş ama bölge güvenliğinin tehlike altında olacağı görüşüyle olumlu cevap vermemiştir. Ancak Amerikan yönetimi yine de İsrail'e zaman zaman, ileri teknoloji silahlarını sattığı 1962'ye değin silah temin etmiştir (Pirinççi, 2010: 233-234).

İsrail'in ABD'den umduğu destek Başbakan Ben Gurion tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir: “Amerikan Silahları İsrail'in güvenliğine yönelik resmi Amerikan garantörlüğü ve NATO'nun sorumluluk alanının Ortadoğu'yu (İsrail'i) kapsayacak şekilde genişletilmesi”. Irak'ta yönetimin 1958'de yapılan bir darbesiyle alaşağı edilmesinden sonra yeni yönetimin Batılı devletlere mesafe koyması söz konusu genişletme talebinin oluşmasında aktif bir rol oynamıştır. Ağustos 1958'de Ulusal Güvenlik Konseyi'nin raporunda İsrail ile ilgili tutum değişikliği dikkat çeken husus olmuştur. Söz konusu raporda, Amerikan yönetimi tutumunu “eğer radikal Arap milliyetçiliği ile mücadele etmek ve Basra Körfezi petrolünü elinde tutmak istiyorsa mantıksal bir sonuç olarak Yakın Doğu'da tek güçlü Batı yanlısı ülke olan İsrail'i desteklemelidir” şeklinde ifade etmiştir (Pirinççi, 2010: 236).

Başkan Eisenhower ve Dışişleri Bakanı John F. Dulles, gelişmelerin ardından Sovyetleri çevreleyerek, bölgede olası etkisini giderme siyasetine ağırlık vermiş ve mümkün olduğunca fazla tarafın içinde olacağı bir güvenlik örgütü oluşturulmasını istemiştir. Bu amaçla 1955'de ABD desteğinde Pakistan, İran, Irak, Türkiye ve Birleşik Krallıktan oluşan Bağdat Paktı kurulsa da, Amerikan yönetiminin istediği neticeden çok SSCB'nin bölgeye nüfuz etmesinin kapılarını açmıştır (Yetim, 2011: 242).

ABD'nin Ortadoğu siyasetini belirleme de en önemli hususlardan biri de, İsrail kökenli lobiler olmuştur. Yahudi lobilerin bitmek bilemeyen talepleri ve seçimlere yaptıkları mali bağışlar, bu politikaların İsrail'in çıkarlarının korunması ekseninde yürütülmesini sağlamıştır.

Amerikan Senatosu'nun Güney Dakota bölge senatörlerinden James Abourezk konuyu şu şekilde özetlemektedir “ABD'nin Ortadoğu politikası Tel Aviv tarafından

yönlendirilmektedir. Halk Amerikan hükümetinin Ortadoğu'da yaptıklarına ilgisiz kaldığı sürece İsrail ABD'nin bu bölgeye yönelik politikasını dikte etmeye devam edecektir. Ortadoğu konularında Amerikan politikacıları üzerindeki tek baskı İsrail lobisinden gelmektedir.”

İsrail Devletinin Ortadoğu'da ortaya koyduğu siyasetin sonucu Filistin Halkı vatanlarından ayrılmış ve insan hakları anlamında ciddi ihlaller söz konusu olmuştur. Amerikan yönetimleri İsrail'den başka Ortadoğu ülkelerinin askeri gücünü arttırmasına endişeyle yaklaşmış ve stratejik anlamda en yakın dostu İsrail'in silahlanma sürecinde elinden gelen desteği esirgememiştir. İsrail'in terör tehlikesini göz önüne alarak, güvenliğini korunması ve güçlendirilmesi eksenli bu siyasetin bölgesel ve uluslararası kamuoyunda tepkiyle karşılanmasının yanı sıra, Wilson prensipleri ile de ters düştüğü bir gerçektir (Akbaş, 2011: 6-7). İsrail'in bölgede ileriye dönük güvenliğinin temini Amerikan yönetimlerinin Ortadoğu ülkelerinden kötü niyetli olarak tanımladıklarına düşmanca yaklaşımı devam ettikçe tehlike altında olacağını göstergesidir. İsrail'in potansiyel askeri gücünün Araplarla, özelde Filistinlilerle başa çıkabilecek ve tehditleri ortadan kaldıracak olmasına karşın, Yahudi lobileri güdümlü Amerikan idaresinin desteğinin temelinde dinsel bir sorumluluğun olduğu da bir gerçektir (Brezezinski, 2012: 120).

1.1.5.2.ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Petrol

Bir devletin sahip olduğu tabii kaynaklar, iktisadi anlamda ilerlemelerini temin ederken, küresel sistemde daha etkin bir oyuncu olmalarını da sağlamaktadır. Örneğin Arap-İsrail savaşının ardından, uluslararası sistemde ülkelerin OPEC'in petrol arzını kısıtlaması ve birim fiyatlarını arttırması sonucu ciddi mağduriyetler yaşamasının ardından OPEC'in petrol arzına sınırlama koyması ve varil başına olan fiyatları yükseltmesiyle ülkelerin zarara uğraması ve güçlerinin azalması bunun açık bir örneğidir. İlerleyen günlerin devletlerin hızlı nüfus artışı ve şehirleşmeye bağlı enerjiye olan gereksinimlerinin daha da arttıracağı açıktır. Bu yönüyle Ortadoğu'nun durumu incelendiğinde, bölgede eksik olmayan gerginliklerin sebebi daha da kolay görülmektedir. İleri sanayi ve ekonomiye sahip olan gelişmiş devletler enerjiye olan taleplerini küresel petrolün %66'sı ve doğalgazın %41'ine ev sahipliği yapan bölgeden karşılamaktadır (Uslu, 2007: 105-106).

Küresel sistemin güçlü ve etkin oyuncularını Ortadoğu'nun enerji kaynaklarını, askeri güçlerini de kullanarak denetimleri altına alma istemekte, böylelikle güvenliklerinin devamını temin etmektedirler. Durumun kendi kaynaklarının sömürülmesine doğru gittiğini anlayan Arap Devletleri birlik kurma yoluna gitmiştir. Eylül 1960'da OPEC adında bir birlik İran,

Kuveyt, Suudi Arabistan, Irak ve Venezüella arasında oluşturulmuştur. Endonezya, Katar, Libya, Nijerya, Cezayir, Birleşik Arap Emirlikleri ve Gabon'da ilerleyen günlerde küresel petrol rezervinin %80'ine ve doğalgazın %50'sine ev sahipliği yapan bu birliğe dahil olmuştur (Uslu, 2007: 109).

Bölgenin petrol kaynakları açısından zenginliği, tüm alternatif enerji arayışlarına ve bilimsel çalışmalara rağmen hala rakip tanımaz durumdadır, çünkü hala Batılı ülkeler, Japonya petrol ihtiyacının dörtte üçünü ve ABD de dörtte birini Ortadoğu'dan temin etmektedir. Körfez petrolünün, ileriki yıllarda da alternatifi olmaması ve üretim maliyetinin minimum düzeyde olması bölgenin enerji kaynakları bağlamında önemini ortaya koymaktadır (Arı, 2007: 206-207).

ABD'nin bölge petrolüyle ilgilendiği 1920'lere kadar, İngilizlerin bölgedeki egemenliğinden ötürü bir güvenlik sorunu ortaya çıkmamıştır. Zaman içerisinde bölge idaresi konusunda etkin rol oynayamayacağını anlayan İngiliz hükümeti Batılı sanayi güçleri için çok önemli olan Ortadoğu'nun ucuz petrol rezervlerinin Sovyet tehdidi karşısında emniyet altına alınmasını gündeme taşımıştır. Amerikan şirketlerinin Ortadoğu petrol kaynaklarını denetim altına almasına İngiltere ve Fransa söz konusu tehdidi göz önüne alarak müsaade etmiştir. Amerikan hükümetinin Suudi Krallığıyla olan ilişkilerinin güçlendirilmesinin temelinde, Standart Oil adlı Amerikan petrol şirketinin bölge petrolünün işletilmesine talip olması gelmektedir. Bu nedenle Başkan Roosevelt Suudi Rejiminin ve topraklarının Amerikan güçlerince emniyet altına alınacağını ve kendilerine direkt olarak yardım yapacaklarını ifade etmiştir (Uslu, 2012: 171).

Petrolün Amerikan siyasetinin ilgisini üzerinde toplamasındaki en önemli sebep kendi ekonomik menfaatlerinin korunma içgüdüsüdür. Çünkü petrole olan ihtiyacı her geçen gün artan ABD ve Batılı müttefikleri bu ihtiyacının hatırı sayılır kısmını Ortadoğu'dan sağlamaktadır. Petrol arzında ve sevkinde yaşanan bir gerileme küresel ekonomik şartları da olumsuz etkileyecektir (Arı, 2007: 207-208).

1.1.5.2.1.ABD Petrol Şirketlerine Genel Bakış

ABD'de petrolün endüstride ilk kullanımı 1859'da aydınlatma sahasında gerçekleşmiştir. İçten yanmalı motorun sanayide kullanımı ile birlikte ulaşımda yakıt şeklinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Sevim, 2009: 93-105).

Amerikan endüstrisinde ilk defa petrolü işleyen ve kurucusu Rockefeller olan Standart Oil şirketi 1911 yılına gelindiğinde anti-tröst kanunlarına aykırı davrandığı belirlenmiştir.

Ardından Standart Oil şirketi parçalara ayrılmış, sonrasında günümüze kadar gelen Chevron, Exxon, Mobil ve Amaco şirketleri kurulmuştur (Yergin, 1991: 34).

Günümüz şartlarında enerji eksenli ekonomik faaliyetlerde, rezervlerin önemi dışında, tüketicinin bu rezervlere en güvenli biçimde ulaştıracak yolların belirlenmesi ve bu yollarının emniyet altında olması da çok önemli hususlardır (Bayraç, 2009: 121). Petrolün sevkiyat yollarını; devletlerin ve küresel oyuncuların ekonomilerini tehlike altına sokacak faaliyetleri ki başında petrol hırsızlığı gelmektedir, engellemek önemli bir tedbirken, coğrafik konumun getirdiği tabii afet potansiyeli de dikkate alınması gereken bir konudur. Gerek kilometrelerle uzunlukta taşıma hattı kullanılarak taşınan enerji kaynakların sürdürülebilir emniyeti gerekse konuyla ilgili can emniyetinin de korunması önemli hususlardır. Enerji nakil yollarında ya da hat üzerinde transfer edilen kaynaklarda meydana gelen bir sorun, sonrasında petrolü kullananlara ciddi bir ekonomik zarar olarak geri dönmekte, petrol birim fiyatları üzerinde ani ve spekülâtif hareketler meydana getirmekte ve küresel iktisadi dengeleri bozmaktadır

1.1.5.2.2.ABD'nin Petrol İhtiyacı

Dünyanın en geniş iktisadi hacmine ve ileri sanayiye sahip ABD'nin gücüne oranla ihtiyaç duyduğu enerjinin fazlalığından ötürü, küresel enerji kaynaklarını denetimi altına alma konusunda ciddi bir mücadele içindedir. Zaten ülkenin enerji üretim potansiyeli gelecek yıllardaki ihtiyacı göz önüne alındığı takdirde ciddi bir sorun teşkil etmektedir (Bayraç, 2009: 121). Bu nedenle petrol kaynaklarına erişim ve onlardan faydalanma sırasında oluşabilecek herhangi bir sorun ABD hükümetlerince ulusal güvenlik açısından bir tehlike konusu olarak algılanmaktadır.

ABD'de petrolün neredeyse üçte ikisini, Amerikan hayat tarzının bir sonucu olarak ortaya çıkan fazla sayıda araç kullanımının olduğu taşıma sektöründe kullanılmaktadır. Sıradan bir Amerikalının evinde bile birkaç adet, motor hacmi dolayısıyla yakıt tüketimi oldukça yüksek otomobil bulunmaktadır. Yatay eksende ilerleyen şehirleşmenin bir sonucu olarak da, Amerikan toplumu bir yerden bir yere ulaşımında diğer toplumlara oranla daha fazla yakıt tüketmektedir. Ardından gelen petrol bazlı sanayi ve üretilen ürünler ülkenin yüksek tüketim gücüne yetişmeye çalışmaktadır. Aslında ABD'nin alternatif enerji arayışlarının bir sonucu olarak da, tüketiminin çoğunu petrol bazlı ürünler ve hammadde üzerinde sağlayan Amerikan vatandaşının hayat tarzında önemli değişikliklere yol açacağı önemli bir husustur. Bu nedenle "Amerikan Yaşam Tarzı" adı verilen yaşam koşullarından uzaklaşamayacak olan Amerikan toplumu ile petrol arasında vazgeçilmez bir bağ oluşmaktadır (Üşümezsoy, 2006: 47).

Amerikan hükümetleri petrolün birim fiyatını her zaman düşük tutmaktadır, çünkü “Amerikan Yaşam Tarzının” korunması, dolayısıyla maliyetinin yükselmemesi hedeflenmektedir, çünkü aksi bir durum Amerikan halkı arasında mutsuzluğa, dolayısıyla toplumsal huzursuzluğa neden olacaktır.

Petrol nakil hatları kimi zaman binlerce kilometre uzunlukta döşenmekte, kimi zaman bu hatlar en sorunlu bölgelerden birçok riske de maruz kalarak geçmektedir. Örneğin Suudi Arabistan üzerinden geçen petrol nakil hattının uzunluğu 15.000 km civarındadır. Bunu önemli kısmı yer üstünde olan 6000 km uzunluğundaki Irak petrol nakil hattı izlemektedir. Bu hatlar üzerinde delerek ya da patlatma yoluyla sabotaj yapılması çok zor olmayan bir eylemdir. Bu yüzden petrol nakil hatlarının uzunluğundan dolayı emniyetinin temini zorlaşmakta ve değişik saldırılara maruz olmaktadır.

Meksika’daki ulusal olmayan petrol şirketlerinin 1938’de ulusal hale getirilmesiyle birlikte, ABD Venezüella’dan petrol temin etme yoluna girmiş, bu ülkeyle “yarı yarıya” adı verilen bir anlaşma imzalayarak kendini garanti altına almıştır. Bu anlaşma global ölçekte bir dönüm noktası olmuş, ABD’li şirketler ile Ortadoğu ülkeleri aralarındaki anlaşmaları bu yönde değiştirmişlerdir. Neticede anlaşma konusundaki bu radikal gelişmeler, bölgede jeopolitik anlamda önemli değişimlere sebep olmuştur (Sevim, 2012: 43).

Küresel anlamda ABD’nin tek süper güç olarak var olmasının en temel nedenlerinden biri para birimi olan Amerikan dolarının dünya çapındaki yaygınlığıdır. Dolarda yaşanan herhangi kriz, Amerikan ekonomisini derinden sarsacak bir etki oluşturacaktır. ABD hükümetlerinin ortak ekonomik politikalarından biri de doların yaygın kullanımının sağlanmasıdır. Petrol başta olmak üzere tüm enerji kaynaklarını satın almada temel para birimi dolar olmuştur. Ortadoğu’daki askeri ya da iktisadi eksenli Amerikan siyasetine bakıldığında, enerji kaynaklarına ulaşmanın tek amaç olmadığı da bir gerçektir.

ABD’nin küresel ekonominin başrol oyuncusu olmasında en önemli etken para birimi doların “rezerv para” olarak kabul edilmesidir. Uluslararası ticarete doların kullanılması, ABD’nin de dış ticaretinde kendi kendine bastığı doları kullanması, satın aldığı malların neredeyse bedelsiz olarak ülkeye girmesi sonucunu doğurmaktadır. Diğer ülkeler de dolara ihtiyaç duyduklarında ürettiklerini ya da doğal kaynaklarını dışarıya satarak dolara çevirmektedir.

Sonuç olarak, düzeninde değişiklik yapmak istemeyen ABD’nin, gerek kendi kaynaklarını tüketmeden, gerekse petrol karşısında yenilenebilir enerji kaynaklarına ihtiyaç duymadan enerji tüketebilmesi adına, Ortadoğu rezervleri üzerinde hesabının devam edeceği bir gerçektir.

1.1.5.3.Dost ve Müttefiklerin Korunması

II. Dünya Savaşının ardından Fransız ve İngilizlerin küresel politikadan geri durmasının ardından, başını SSCB ve ABD'nin çektiği çift kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. Küçük ya da orta ölçekli ülkeler, iki kutuptan birisiyle hareket etmeye başlamıştır. Amerikan ve Sovyet taraflarının savaşmadığı bu dönem 'Soğuk Savaş' olarak anılmıştır. Ortadoğu petrollerinin üzerindeki Amerikan ve Sovyet mücadelesi bölgeyi çok önemli bir noktaya taşımıştır. Karşılıklı olarak taraflar petrolün birbirlerinin denetimine geçmesine mani olmak için politikalar üretmişlerdir (Sağlam, 2014).

1945'de yapılan Yalta Konferansının ardından, Sovyetlerin ve onun karşısında yer alan Amerikan-İngiliz ittifakının arasındaki görüş ayrılıkları "Truman Doktrini"ni doğurmuştur. Bu anlamda Yunanistan ve Türkiye gibi dost ve müttefik ülkelere destek verilerek Sovyet tehlikesinden bertaraf edileceklerdi (Pirinççi, 2010: 132).

'Marshall Planı' olarak bilinen diğer bir plan gündeme gelmiş, kongrede "Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun bağımsız yapısının korunması için Türkiye ile uyum sağlanmasının önemi" bir kez daha ortaya konmuştur (Pirinççi, 2010: 132). Türkiye, Amerikan yönetimleri açısından tarihin her döneminde kritik bir yere sahip olmuş ve İsrail ile birlikte müttefik ve dost devletlerarasında yer almıştır.

Devrim öncesi dönemde İran Ortadoğu'da güvenliği sağlanması gerek devletlerin arasında yer almıştır. İran'a karşı yapılacak bir Sovyet tehdidinin diğer bölge ülkelerine sıçrayacağından endişe edilerek İran'ın askeri olarak desteklenmesi amaçlanmıştır (Pirinççi, 2010: 133).

İran, İslam Devriminin yapıldığı 1979'e kadar Körfez ülkeleri arasında Amerikan siyasetine çok yakın müttefiklerinde biri haline gelmiştir. ABD'nin engel olamadığı bir devrimin, Ortadoğu'da kendisi için önemli bir tehlike haline geleceği endişesini taşımıştır. 1979'daki "İran İslam Devrimi" Rıza Şah'ın yerine Amerikan karşıtı olan Humeyni gelmiştir. İran-İrak savaşı sırasında Irak ordusu, Amerikan hükümeti tarafından destek bulmuş ve İran'ın karşısında zafer kazanması hedeflenmiştir (Kissenger, 2001: 149).

İrak, İran ile yaptığı savaşın ardından ekonomik olarak ağır bir borcun altına girmiştir. 37milyar dolar tutarındaki borcu konusunda Körfez ülkeleriyle anlaşmak istemiş, kabul görmeyince de Kuveyt'e tehditler savurma yoluna gitmiştir. Başkan George H.W. Bush, Irak yönetimine karşı sürdürdüğü uzlaşmacı politikayı, Saddam Hüseyin'in Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi sonucunda terk etmiştir. Sonucunda Irak ordusu, ABD önderliğindeki koalisyonun kara ve hava kuvvetlerinin desteğiyle yenilgiye uğratılmış, Kuveyt'i terk etmek zorunda kalmıştır (History State, 2014).

1880 yılına gelindiğinde Yahudilerin örgütlenmesi Rusya ve Doğu Avrupa'daki antisemitizmin etkisi ile oluşmuştur. Örgütlenmenin asıl fikir babası da Macar asıllı Sefardi Yahudi olan, hukuk mezunu Theodore Herzl olmuştur. Theodor Herzl öncülüğünde başlatılan Siyonizm hareketi, Filistin'de yurt edinmek isteyen Yahudileri bir araya getirmiştir. Bu bağlamda o dönemde Osmanlı toprağı olan Filistin'i Sultan Abdülhamit'ten kendilerine yurt kurmak için istemiştir. İstediklerini alamayan Yahudiler, İngiltere vasıtası ile Birinci Dünya Savaşı sonrası parçalanan Osmanlı topraklarından olan Filistin'de yurt edinmekte ısrarcı olmuştur. 1914 yılında ise Avrupa'daki Siyonizm'in temsilcisi olan Weizmann ile Manchester Guardian gazetesi yayın müdürü arasındaki mektuplaşmada, Filistin'in İngiltere'nin sömürgesi olması gerektiği ve Süveyş Kanalı'nın etkin korunması içinde Yahudi yerleşiminin teşvik edilmesi istenmiştir. Balfour Deklarasyonu'nun ardından 1919 ve 1939'lu yıllarda, çoğunluğunu Rus kökenli Yahudilerin oluşturduğu Filistin'e toplu göç hareketleri meydana gelmiştir. Ardından başka bir göç hareketi de Polonya'dan olmuştur. Bunu Nazilerin zulmünden kaçan Alman Yahudilerinin gerçekleştirdiği göç hareketi izlemiştir (Arı, 2014: 241-252).

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa kökenli Yahudi nüfusu göç etmek istemiş, İngiliz yönetimi onların Filistin'e girişlerine müsaade etmiş, ancak Arapların itirazı sonucu sayı sınırlı tutulmuştur. Arap ve Yahudi toplumları arasındaki toprak bölüşme sorunu sonucu, BM Genel Kurulu kararıyla Filistin topraklarının iki ayrı devlete bölünmesi tavsiye edilmiştir. Bundan sonra Arap ülkeleri İsrail'in devlet olarak kurulmasına engel olmak için saldırılarda bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008).

1948'de İsrail'in bağımsızlık ilanı sonrası, Araplar İsrail'e savaş ilan etmiş, ABD yönetimi, bir gün sonra da Sovyetler İsrail'i tanıdığını ilan etmiştir. Savaş sonrası İsrail'in yaşadığı iktisadi problemlerin çözümünde Amerikan hükümeti yardımını esirgememiştir. Ekonomik sıkıntılara karşı destek için, ABD hükümeti İsrail'e yardım etmiştir. Sonraki dönemde İsrail Batılı ülkeler ve ABD başta olmak üzere Afrika ve Latin Amerika devletleriyle ilişkilerini güçlendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008).

Amerikan çıkarlarının Ortadoğu üzerinde korunması ve geliştirilmesi konusunda İsrail, Arap-İsrail savaşı sırasındaki başarısıyla kendini ABD'ye stratejik öneme sahip bir dost olarak kanıtlamış, "Arap milliyetçiliği" ve "Radikal İslam" konularında ABD eksenli politikalarıyla her zaman desteğini pekiştirmiştir (Uslu, 2012: 166).

Basra Körfezi'ni çevreleyen ülkelerden Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Dubai ve Yemen de ABD hegemonyasını kabul etmişler ve dış politikalarını buna göre şekillendirmişlerdir. Endüstriye sahip ülkeler için vazgeçilmez

olmuştur. Örneğin Ürdün, Filistin'den göçen Araplara kucak açarak ABD'nin beğenisini toplamıştır (Kissenger, 2001:168).

1.1.5.4.Enerji Güvenliği

Bir devleti güçlü yapan ve uzun yıllar hâkimiyetini devam ettirmesindeki en önemli unsurlardan biri bulunduğu dönemin kritik üretim araçlarına ve ulaşım ağına sahip olmasıdır. Sanayi Devriminden önce Avrupalı devletler için çok kıymetli olan baharatın yerini kömür madeni, II. Dünya Savaşı sonrasında ise petrol almıştır.

Enerji kaynakları son yüzyılın en stratejik üretim araçlarıdır, bu kaynaklara ve ulaşım ağına sahip devletlerin dünyayı da kontrol edeceği düşünülmektedir. Bu yüzden petrolün, Ortadoğu'dan Batıya taşınması öncelikli hedefdir ve Amerika'nın Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) bu hedefe yönelik geliştirilmiş bir projedir (Özer, 2009).

Enerji konusunda yaşanacak en ufak bir sorun ülkelerin güvenliğini de tehdit etmektedir ve enerji açısından dışa bağımlı ülkeler dış politikalarını bu bağlamda düzenlemek zorundadırlar. ABD'de 1930 - 1970 yılları arasında enerji sorunu ekonomik ve stratejik iken, 1970'lerden sonra da güvenlik sorunu haline gelmiştir. İşte tam bu yüzden ABD enerji güvenliğini sağlamak için Ortadoğu'yu kontrol altına almak istemektedir. Her ne kadar şimdilerde ise enerji konusu bir çevre sorunu olarak da ele alınsa da asıl mesele güvenli olarak yerini korumaktadır (Öztürk, 2011: 433-434).

Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin Ortadoğu'da etkinliğin zayıflaması ile ABD bölgede enerji kaynaklarını kontrol altına almak için yoğun çaba sarf etmektedir (Ural, 2009).

Hızla artan dünya nüfusu, artan nüfusla birlikte artan enerji ihtiyacı enerji kaynaklarına olan iştahı artırmış ve hatta bu iştah düşmanca eylemlere dönüşmeye başlamıştır. Bu düşmanlık günümüzde yaşanan ve ileride yaşanacak muhtemel çatışmaların en önemli sebebidir (Öztürk, 2011: 436-437).

Ortadoğu ve Hazar petroleri üç yoldan Amerika'ya ulaştırılabilmektedir. Bunlardan ilki Rusya kanalıdır ki ABD buna hiç de sıcak bakmamaktadır, diğer bir yol Türkiye üzerinden geçmektedir. Bu yola da Clinton döneminin tersine Bush yönetimi istememekteydi. Üçüncü ve en çok tercih edilecek yol ise Afganistan üzerinden geçen ve güneyden Basra'ya açılan yoldur (Özer, 2009).

Kilit ülkenin Afganistan olması, 11 Eylül saldırılarını ve ardından ABD'nin saldırıları bahane ederek Afganistan'ı hedef göstermesini çok iyi açıklamaktadır. Bir de dördüncü bir yol vardır ki o da Basra Körfezi üzerinden geçen Irak ile Suriye'nin kuzey bölgelerini

kapsayan bir yoldur ki buna ‘‘Kürt Koridoru’’ olarak adlandırılmaktadır. Yakın zamanda yaşanan gelişmeler burada yaşanan hadiseleri de çok iyi açıklamaktadır.

Afganistan’dan Basra Körfezi’ne açılan yollardan biri İran üzerinden, ikinci ise Pakistan üzerinden Körfez’e açılmaktadır. Bu bölgede ise kilit ülke Irak’tır. ABD’nin kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesi ile -ki sonradan bu iddianın asılsız olduğu ortaya çıkmıştır- 2003 yılında Irak’a çıkartma yapmasının asıl sebebi de petroldür. Yaşanan bu kadar olay bölgede ABD’nin politikasının, enerji akışının güvenliğini sağlamak olduğunu çok açık ortaya koymaktadır. Suriye’de yaşananların Irak’ın kuzeyinde yaşananlarla benzerlik addetmesi bir diğer Kürt bölgesinin de Suriye’de oluşturulmaya çalışıldığı göstermektedir. Bölgede oluşturulacak özerk bir Kürt Koridoru petrolün Akdeniz’e güvenli geçişini sağlayacaktır (Özer, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

ABD SOĞUK SAVAŞ VE SONRASI

2.1.ABD'nin Soğuk Savaş Sırasında İzlediği Ortadoğu Politikası

Avrupa II. Dünya Savaşı sonrası savaşın üzerinde bıraktığı sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Harabe haline gelen Avrupa ve tüm gücünü kaybeden Japonya toparlanma sürecine doğru adım atmıştı. Çin ise içerisinde yaşadığı bir iç savaşın pençesiyle boğuşuyordu. Geçmişin kudretli devletlerinin düştüğü durum vahimken, ABD ise savaştan gerek askeri, gerekse siyasi açıdan oldukça istikrarlı bir şekilde çıkmıştır. ABD ekonomisi iyi sayılabilecek bir yükselişe doğru geçmiştir (Hook ve Spanier, 2013: 23).

Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası Komünizmi yayması endişesi, ABD Başkanı Truman'ı 1947 yılında, Yunanistan ve Türkiye'nin bu tehditten korunması amacıyla kongreye bir yardım teklifi yapmasına neden olmuştur. Truman Doktrini olarak bilinen söz konusu talep sonrası dört yüz milyon dolarlık yardım iki ülkeye 1'e 3 oranı ile bölüştürülmüştür. Truman Doktrini ve Marshall planı olarak birleşen bu destek Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulmasına ve Bretton Woods sistemi ile doların küresel etkinliğinin oluşmasına yol açmıştır. Uluslararası sistemin güvenliği endişesinin bir sonucu olarak da BM ve NATO gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Amerikan dış politikası, Japon Hava Kuvvetlerinin Aralık 1941'de Amerikan askeri üssüne karşı gerçekleştirdiği Pearl Harbor baskını sonrası rafa kaldırdığı izolasyonizmi, 1945'den sonra "karşılıklı bağımlılık" ilkesi doğrultusunda şekillenmişti (Bostanoğlu, 1999: 245-248). İsrail'in bir devlet olarak ortaya çıkması ve ismi sonradan CENTO olarak değişecek Bağdat Paktı'nın kurulması bu dönem ABD politikalarının bir sonucudur. ABD, Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail'e çevreleme siyasetinin bir sonucu olarak, askeri desteğini arttırmıştır.

2.1.1.Ortadoğu'da SSCB'nin Etkisini Azaltma Çabaları

II. Dünya Savaşı sürecinde İngiltere'ye destek veren ABD Hükümeti, tarafsız kalarak bu savaşta yer almayacağını belirtmiştir. Japonya ile Pasifik Bölgesinde yaşadığı sorunların akabinde bu ülke ile ticari bağlantılarını sona erdiren ABD, bu tutumu karşılığında sahip olduğu Hawaii Adasındaki Pearl Harbour Üssüne bir Japon askeri saldırısına maruz kalmıştır. Karşılık olarak Japonya'ya savaş açan ABD böylelikle II. Dünya Savaşına girmiş oldu. Bu durumu fırsat bilen Nazi Almanyası da hemen ABD'ye savaş ilan etmiştir.

Ani gelişen bu gelişmeler güçlü bir ittifakın, yani İngiltere, ABD ve Rusya'nın içinde bulunduğu Büyük İttifak'ın doğuşuna neden olmuştur.

ABD ve SSCB sahip oldukları farklı ideolojilerden dolayı daha savaş neticelenmeden aralarındaki görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı yerine Soğuk Savaş olarak isimlendirilen başka bir süreç başlamıştır. Başkan Roosevelt'in ölümüyle birlikte göreve gelen Truman Amerikan Ordusuna yeni bir saldırı emri vermesi, artık Amerikan dış politikasında farklı bir döneme geçildiğinin habercisiydi. Hiroşima ve Nagazaki Japon şehirlerine ABD Hava Kuvvetlerince atom bombası atılmış ve dolaylı olarak SSCB'ye gözdağı verilmesi hedeflenmiştir. Soğuk Savaş Dönemi Amerikan dış politikası, üstünlük eksenli yeni bir dünya düzeninin kurulmasını savunuyordu. Bu anlamda Komünist Sovyetler Birliği'ni ideolojisini yaymaktan vazgeçirmek ve çevresini denetim altında tutmak amacıyla Amerikan yönetimi, liberal çizgide sürdürdüğü ekonomi politikalarını ortaya koymuştur (Gözen, 2012: 17).

II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa ülkeleri mali sorunları İngiltere'nin iktisadi desteğiyle aşmaya çalışıyordu, çünkü İngiltere Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemeyi amaçlamıştı. Bu amaçla Yunanistan ve Türkiye'ye mali olarak desteklemeyi istiyordu, ancak gerekli sorumluluğu yüklenmesinin imkânı olmadığını ABD'ye bildirmiştir. Başkan Truman, Sovyetlerin Yunanistan ve Türkiye yaklaşmasına engel olmak amacıyla bir ekonomik desteğin ortaya konmasını savunmuştur. Dolayısıyla ABD yönetimi, Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik yardımın yapılması kararını almıştır (Kissenger, 2006: 432- 433).

Truman'ın yürüttüğü çevreleme siyaseti gereği olarak çok büyük bir sahada ideolojik, askeri ve ekonomik anlamda etkin uygulamalarda bulunmuştur. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı vesilesiyle ABD Bağdat Paktı'nın kurulmasını sağlamıştır. Bu pakt daha sonra, 1958 yılında Irak'ta yaşanan devrim ile değişen yönetimin Bağdat Paktı'ndan çıkması ile CENTO adına dönüşmüştür. Dost ve müttefik devletlere desteğini esirgemeyen ve devam ettiren Başkan Truman, yayılcı bir Amerikan siyasetinin bir gereği olarak açık ya da gizli operasyonların emrini vermiştir (Gözen, 2012: 18).

2.1.2. Ortadoğu'da Silahlanma Kontrolü: Üçlü Deklarasyon

1945'in ardından Ortadoğu, bugüne kadar küresel silah satışının büyük bölümüne ev sahipliği yapmıştır. Bölgenin güvensizliğinin, küresel ve bölgesel gelişmelerin, Filistin meselesinin süreçlerinin ve petrol fiyatlarında artışın bu duruma yol açtığı bilinmektedir. O dönemde bölgenin 1954'e kadar olan sürede ABD, Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle silah satışının sürdüğü bilinmektedir. 1960-1990 arası zaman dilimi, Ortadoğu üzerinde silah satışının Amerikan ve Sovyet devletlerince yapıldığı bir dönem olarak kayda geçmiştir (Pirinççi, 2010: 120-121).

ABD ve SSCB, bölge ülkelerinin yeni bağımsızlıklarına kavuşmaları ve yerli silah yapamayacak durumda olmalarından ötürü, İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra silah sağlayıcı ülkeler konumundaydılar. İlk Arap-İsrail Savaşı'nı izleyen günlerde, İsrail Devleti bölgede gücünü arttırma yoluna giderken, bu yolda en güçlü dayanağı silahlanmaya olan yatırımı olmuştur. Arapların İngiltere'den silah temin etmeleri, İsrail'in ulusal güvenliğine bir tehdit unsuru olarak görünmekteydi. Sovyetler ise Araplara silah sağlamak için İngilizlerin bölgeye silah satışını sonlandırmasını bekliyordu, ancak bu ABD tarafından asla kabul edilemeyecek bir durumdu.

Amerikan Yahudi lobilerinin tesiriyle Başkan Truman, İsrail'in ulusal güvenliğine emniyet altında tutmak amacıyla İngiltere'nin Ortadoğu'ya yapacağı silah satışını belli şartlara bağlamıştı. "Üçlü Deklarasyon" adı verilen ve Mayıs 1950'de Amerikan, İngiliz ve Fransızlar arasında kabul edilen bildirme, bölge ülkelerine silah satışının önünün açılması açısından çok önemli bir gelişmedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından bölgedeki silah açığının Sovyetlerce kapanmasına engel olma güdüsü, "Üçlü Deklarasyonun" imzalanmasında önemli bir neden olagelmıştır (Pirinççi, 2010: 125).

İsrail ve Arapların ulusal güvenliklerini sağlamalarında ve savunmalarını geliştirmede kullanmak üzere silah alımı yapmalarında sorun görülmediği, ancak alınan silahların diğer devletlere karşı kullanmayacakları bu deklarasyonda ifade edilmiştir. Eğer bölge ülkeleri sınırlarını ihlal edip istikrar ve barışı zarara uğratabilecek olası art niyetli davranış sergiledikleri takdirde BM'den kaynaklanan sorumlulukları nedeniyle İngiliz, Fransız ve Amerikan güçleri bölgeye, askeri bir operasyon yapacaklarını açıklamışlardır.

Amerikan hükümetinin "Üçlü Deklarasyon"u imzaladığı yıllarda Ortadoğu'da İngiliz ve Fransızlar kadar etkinliğe sahip olmadığından ötürü görevi yöneticilikten ibaret olmuş, tüm girişimleri İngiltere ve Fransa yapmıştır. Silahlanma ile ilgili planlamalar yapılırken Arap ülkelerinin görüşleri alınmadığı için, Ortadoğu ülkeleri Deklarasyonu desteklememişlerdir.

Amerikan yönetimi, "Üçlü Deklarasyon"u imzaladığı yıllarda Ortadoğu'da İngiliz ve Fransız hükümetleri kadar etkiye sahip olmadığından ötürü görevi yöneticilikten ibaret olmuş, tüm girişimleri İngiltere ve Fransa yapmıştır. Silahlanma ile ilgili planlamalar yapılırken Arap ülkelerinin görüşleri alınmadığı için, Ortadoğu ülkeleri Deklarasyonu desteklememişlerdir. "Üçlü Deklarasyon" silahsızlanma anlaşmasından çok, Ortadoğu'ya satılan silahların belirlenen yöntem ve tekniklerle sınırlandırılmasından ibarettir. 1950'li yılların ortalarında olası SSCB tehdidine karşı oluşturulan ittifakta zamanla eksen kayması oluşmaya başlamıştır. Kore Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrasında ellerde kalan fazla silahlar ve ülkelerin ekonomik çıkarları ötürü, ülkeler birbirlerinin pazar alanlarına girmeye başlamışlardır.

Mısır'a "Ortadoğu Komutanlığı (MEC)" adı verilen bir oluşum fikri tavsiye edilse de Mısır bu oluşuma pek sıcak bakmamıştır. Amerikan ve İngiliz hükümet temsilcilerinin aynı teklifi ilettiği başka Arap devletleri de benzer cevabı vermişlerdir. Sonrasında "Ortadoğu Savunma Örgütü (MEDO)" fikri ve iktisadi destek önerisini Mısır Lideri Kral Faruk'a sunmuşlar ve yine kabul görmemişlerdir. Mısır, İngiliz hükümetiyle imzaladığı "çekilme anlaşması" ile Sovyet yönetimi ile arasındaki mesafeyi daha da sıkılaştırmış oluyordu. Doğrudan Sovyet silahlarının alımını yapmak yerine, Çekoslovakya ile imzaladığı silahlanma anlaşması neticesinde, bir anlamda Sovyetlerle de yakınlaşmış oluyordu. Bu gelişme Ortadoğu'da "Üçlü Deklarasyon"dan beklenen sonucun gerçekleşmeyeceğinin habercisi olmuştur (Pirinççi, 2010: 124).

2.1.3.Süveyş Krizi ve Eisenhower Doktrini

Arap devletlerinde, II. Dünya Savaşının ardından Batı'dan rahatsız olup bağlantısızlık siyaset isteyen "Milliyetçi" ve ABD ile ilişkileri korumaktan yana olan "Geleneksel" olmak üzere iki tip liderlik görünmekteydi. Amerikan yönetimi geleneksel yapıda politika uygulayan bölge liderleriyle işbirliği yapmayı tercih etmiştir (Uslu, 2012: 171-172).

Mısır'da 25 Şubat 1954'te değişimden yana olan fakat otoriter rejimi savunan Cemal Abdül Nasır Hüseyin göreve gelmişti. ABD'yi ise 20 Ocak 1953'te ABD Başkanı olarak seçilen ve Ortadoğu politikasını gözden geçirmeye karar veren Dwight David Eisenhower yönetmekteydi (Kurban, 2014).

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın desteğiyle kurulan "Bağdat Paketi" Mısır yönetimi tarafından kabul görmemiş, Mısır hükümetince İsrail ve Batılı güçlerin denetiminde olan bir kukla örgüt olarak kabul edilmişti. Mısır'ın Çekoslovakya'dan silah alımıyla ilgili imzaladığı anlaşmanın sonrasında Nisan 1956'da Yemen, Suudi Arabistan ve Suriye ile beraber komünist Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyınca, Amerikan hükümeti daha önce destekleyeceğini duyurduğu baraj projesi konusunda geri adım atmıştır (Uslu, 2012: 171-172).

Fransız ve İngiliz ortaklığında kurulan Süveyş Kanalı Şirketini millileştiren Nasır hükümeti yeni bir gerginliğin kapısını aralamıştır. Bu durumdan yaralanmak isteyen İsrail Ekim 1956'da Mısır'ın Sina Yarımadası içlerine doğru yayılmasını; İngiliz ve Fransız Devletleri de Süveyş Kanalı emniyet altına alma bahanesiyle bölgeye askeri yığınak yapmıştır. "Süveyş Krizi" olarak bilinen savaşın ilk adımını Mısır'a saldırarak yapan İsrail, bir taraftan da İngilizlerin bölgeden çekilmesine de neden olmuştur. ABD'nin beklediği fırsat kapısına gelmiş ve İngilizlerin yerine kendi bölgesel güvenlik politikalarını uygulama fırsatı bulmuştur (Pirinççi, 2010: 189-192).

Eisenhower'ın ortaya koyduğu doktrinden de anlaşılacağı gibi Eisenhower yönetimi bölgedeki Sovyet yayılmacılığının bir sonucu olarak Ürdün ve Suriye ile ittifak oluşturmasından ve Arap milliyetçilerinin komünizmle birleşerek Batı çıkarlarını tehdit etmesinden endişe ediyordu. Lübnan Lideri Chamoun bu doktrini Ortadoğu'da ilk kabul eden Suriye ya da Mısır'ın üzerindeki Sovyet tesirinden bahisle, kendilerinin de komünizmden korktuğunu söylemiş ve Amerikan hükümetinin Lübnan'ı desteklemesini istemiştir.

Süveyş Savaşı'nı izleyen günlerde Ortadoğu farklı dengelerin, ittifakların ve uluslararası çıkar ilişkilerinin olduğu ve aynı dinden olmalarına rağmen, çıkar çatışmalarının çok yoğun yaşandığı Arapların arasındaki ayrışmaların su yüzüne çıktığı bir döneme geçilmiş oldu. Örneğin Ocak 1957'de oluşturulan "Arap Dayanışma Paketi" Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye ve Mısır arasında imzalanmışken, diğer yanda da "Bağdat Paketi" varlığını sürdürmekteydi. Amerikan yönetimi, Ürdün'e Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye tarafından "Bağdat Paketi"na katılmaması amacıyla teklif edilen yardıma karşılık mali yardımda bulunmuştur. Bu amaçla Akdeniz'de Türkiye'nin güneyine askeri destek göndermiştir. "Altıncı Filo" adı verilen bu askeri destek Suriye'ye bir gözdağı vermeyi amaçlıyordu (Pirinççi, 2010: 200-203).

2.1.4.İki Ayaklı Strateji ve Nixon Doktrini

Başkan Kennedy'nin isteği üzerine Amerikan yetkililer, Mısır ile olan ilişkileri yoluna koymak adına milliyetçi gruplarla ile görüşmeler yapmışlardır. Diğer yanda İsrail ordusuna uçaksavar füze satılmasına müsaade etmiştir. Kennedy'den sonra göreve gelen Başkan Johnson da İsrail ile olan ilişkilerin dostane düzeyde ilerlemesine yönelik adımlar atmıştır (Uslu, 2012: 172).

Ortadoğu'da SSCB ile ittifakta olan Arap ülkelerinin, İsrail'e karşı hep birlikte savaş ilan etme olasılığına inanan ABD, İsrail'i silahlandırarak herhangi bir savaş durumunda bölgeye asker sevkiyatından kurtulmak istemiştir. ABD, İsrail'e silah satışı yaparak vatandaşı olan Yahudilerin ve ülkedeki İsrail yanlısı örgütlerin desteğini kaybetmek istememektedir (Pirinççi, 2010: 293- 300).

Geleneksel bir dış politikadan yana olan ve 20 Ocak 1969 yılında ABD başkanı olarak seçilen Richard M. Nixon, başkan seçilmeden önce komünistlerle en küçük bir irtibatı kabul etmiyordu. Başkan seçilmesinin ardından "küresel güç dengesi" bağlamında gelişen olaylara karşısında uyumlu bir tutum izlemiştir. Henry Kissenger, Nixon tarafında Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atanmış, böylelikle "Eski Dünya'nın Güç Politikası" görüşüyle uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Kissenger göreve başladıktan sonra ABD'nin dış politikasında

“iyi ile kötü” arası bir kavga olmadığı savını öne sürmüş, böylelikle her devletin varlığını sürdürme ve çıkarlarına sahip çıkma hakkına sahip olması görüşünü benimsemiştir. Kissenger, söz konusu realist yaklaşımıyla, devletlerin çıkarları arasında farklılık da olsa, savaşa gidilmesinin gerçekçi olmadığını savunuyordu. Eğer söz konusu ABD’nin güvenliği ise, diğer güçlü devletlerle arasındaki çıkar çatışmalarını bir kenara koyarak, ortak hedeflere varılmasının önemini savunuyordu. Küresel bir barışın oluşturulması için iki büyük güç olan Sovyet ve Amerikan liderlerinin ortak bir hareket noktası konusunda fikir birliğine varmalarının önemini savunmaktaydı. Ancak yine de Sovyet tehdidi devam etmekte ve “çevreleme” siyasetinden vazgeçilmemesi gerekmektedir (Hook ve Spanier, 2013: 107-109).

Ortadoğu’daki Amerikan siyasetindeki “Yeniden Düzenleme Stratejisi” Nixon tarafından hayata geçirilmiştir. Arap milliyetçilerine karşı pozitif bir yaklaşım içine girilmiştir. İçeride Yahudi lobisinin karşı koymasına rağmen, Nixon söz konusu strateji çalışmalarını sürdürmüştür. ABD için o dönemde Ortadoğu ile ilgili olarak, bölge petrolünün ABD şirketlerince işletilmesi ekonomik politika bağlamında daha ağır basmaktaydı.

Kissenger ayrıca ABD-Mısır arası ilişkilerinin boyutunu da belirleyen bir faktördü, hatta Mısır’ın Devlet Başkanı Enver Sedat’ın ABD ile görüşme isteğinin reddedilmesi üzerine Kissenger devreye girmiş ve Sedat’ın “Ulusal Güvenlik Danışmanı” Hafız İsmail’i bölge sorunlarını tartışmak amacıyla “Pepsi Cola” Şirketinin başkanı olan Donald Kendall’ın evinde ağırlamıştır (Primakov, 2009: 171-183).

Kissenger, 1973’deki Arap-İsrail savaşında İsrail’in ABD’nin desteği olmadan ayakta duramayacağını anlayarak devreye girmiş ve Başkan Nixon’ı askeri desteğe razı etmiştir. Arap devletlerinin bu duruma tepkisi petrole ambargo koyarak olmuştur. Artan Petrol fiyatlarıyla ABD ekonomisini zorlanmış, öte yanda Batı Avrupa ve Japonya’nın da Arap davasına olumlu bir gözle bakmalarına neden olmuştur. İsrail’in yeniden zafer kazanması Arap petrolünün Batı’ya ulaşmaması anlamına gelmekteydi. Kissenger İsrail’e kesin talimat vererek barışın oluşmasına yol açmış, 1973 Savaşı’nın bir sonucu olarak İsrail ile ABD arasındaki ittifak daha da güçlenmiştir.

Savaş sonrası ABD hem SSCB’nin bölgeye müdahalesini zayıflatarak, diplomatik manada etkisiz bırakmaya; hem de Avrupalıların ve Japonların müdahalesine mani olmaya çalışmıştır. Ayrıca İsrail’in komşularıyla teker teker mücadelesini sağlamak istemiştir. Böylece olası yeni bir Arap-İsrail savaşının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda bölgede Arap-İsrail barışında en etkin ülke olan Mısır’ın bölgede tarafsız hale getirilmesi sağlanmıştır (Uslu, 2012: 173-174).

Nixon'a göre dünya dost ve düşman devletler olarak bölünmüştü. Nixon uluslararası istikrar açısından Amerika'nın önemli bir denge olduğuna inanıyordu. Temmuz 1969'da yaptığı Guam ziyaretinde yaptığı konuşması "Nixon Doktrini" olarak tarihe geçmiştir.

Birleşik Devletler, nükleer bir gücü olan devletin, ABD müttefiki olan bir ülkeyi veya yaşamasının ABD güvenliği açısından önemli görülen bir ülkenin özgürlüğünü tehdit ederse, bu devletlere bir savunma şemsiyesi sağlayacaktır. Ancak nükleer içerikli olmayan saldırı durumunda, Amerikan yönetimi tehdit altında olan devletin savunmasını yerine getirmek amacıyla gereken insan kaynağını temin etmesini isteyecektir (Uslu, 2012: 173).

2.1.5.Carter Doktrini

Jimmy Carter 1977 yılı Ocak ayında ABD Başkanı olarak seçilmiş ve seçilir seçilmez birçok sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. Vietnam Savaşı, Watergate Skandalı ve OPEC'in petrol ambargosu sonucu Amerika ciddi ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Carter, Wilson ilkelerinden etkilenen insan hakları merkezli bir dış politika güdecektir. Vietnam Savaşı ve Watergate Skandalından etkilenen toplumun ahlaki değerlerle iyileşebileceğine inanmış artık dış politikada gücün değil insani değerlerin etkin olması gerektiğini düşünmektedir (Hook ve Spanier, 2012: 115- 116).

Başkan Carter geçmişte Baptist Kilisesinde vaaz veren biri olarak Kissenger'ın dış politika yolunu takip ederken İsrail'in barış içinde yaşaması için, Nasır'ın yerine gelen Sedat'ın verdiği olumlu izlenimden de etkilenerek Mısır ile İsrail arasında arabuluculuğa soyunmuştur. Çünkü Mısır'ın lideri Enver Sedat da yeni bir savaşı milletin kaldıramayacağı düşüncesindeydi. (Uslu, 2012: 174). Bu ılımlı stratejisiyle Carter Amerika'yı ekonomik ve siyasi açıdan yeniden güçlendirmeyi planlamaktaydı.

2.1.6.Ortadoğu'da Savaş ve Barış, Camp David Anlaşması

Ortadoğu sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları yüzünden dünyanın gözü üzerinde olduğu bir bölgedir ve sürekli bir karmaşa yaşanmaktadır. Bu karmaşanın ana merkezleri İsrail Devleti'nin Araplarla süren çatışması, Arapların kendi içlerindeki çekişmeler ve son olarak bölgede ABD ve SSCB'nin hâkimiyet rekabetidir. Ortadoğu petroleri ABD'nin güvenliği için önem arz ederken ABD de bölgede dengeleri korumak zorundadır ve tam da bu noktada İsrail'in varlığı işleri kolaylaştırmaktadır.

Yom Kippur Savaşından sonraki gelişmeler Carter Yönetimini SSCB ile işbirliğine zorlamış ve çözüm için bir araya getirmiş olsa da İsrail ve Mısır kendi aralarında anlaşma yoluna gittiler. Enver Sedat, Kudüs'ü ziyaret ederek İsrail'i tanıma sözü verirken İsrail de

Sina'dan çekileceğini bildirdi. Fakat İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de Filistin hâkimiyetine karşı çıkması anlaşmayı bozdu.

Amerikan Başkanına göre Ortadoğu'daki barış için bazı adımlar atılmalıydı. İsrail 1967 Savaşı öncesi sınırlarına dönmeli; Filistin bir anavatana ihtiyacı olduğundan anlaşma yoluna gitmeli ve buna karşılık Araplar İsrail'e düşmanlıklarını sonlandırılmalı (Hook ve Spanier, 2013: 121-122).

Böylece Başkan Carter'ın öncülüğünde 1978'de Camp David'de İsrail'i temsilen Başbakanı Begin ve Mısır lideri Sedat aralarında İsrail-Mısır arası barış anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre İsrail Sina Bölgesini terk edecek; ayrıca Filistinlilerin sahip oldukları haklarını tanıyacaktı (Kissenger, 2001: 151).

2.1.7. İran'da Rehine Krizi

İran Devrimi öncesinde Şah Rıza Pehlevi, İran halkının, özellikle de ülkenin önemli gruplarından ulema ile çarşı esnafının üzerindeki baskıyı dinsel eğilimlerinin fazlalığından ötürü arttırmıştır. Her ne kadar monarşik rejim güçlü görünse de, özellikle ekonomi alanındaki sorunlardan ötürü içten içe eriyordu. 1973 yılında İran'da orta sınıf gelir dağılımındaki adaletsizlikten oldukça rahatsız olmaya başlamıştır. Petrol fiyatları yükselmiş ve Şah Pehlevi ve ailesi bundan faydalanırken orta sınıf petrol dağılımındaki eşitsizlikten mustarip olmuştur. Üstüne üstlük 1977'de Uluslararası Af Örgütü İran'daki siyasal tutuklulara yapılan haksızlıkları ve hukuk ihlallerini açıklamış ve uyanan tüm bunlara tepki vermeye başlamıştır (Cleveland, 2004: 468-469).

Başkan Carter'ın İran'ı insan hakları ve özgürlükler konusunda uyarmış ve ABD-İran arasında soğuk rüzgârlar esmeye başlamıştır. Şah ABD ile ilişkilerinin bozulmaması için birtakım çabalar gösterse de halk arasındaki huzursuzluğun giderilmesinde etkin olmamıştır. Halk arasındaki ilk protesto, modern görüşlü ticaret erbabı ile laik üniversitelerden gelmiştir. İlginç olanı ise, söz konusu protestolara geleneksel çarşı esnafının ve dini okul öğrencilerinin de destek vermesi olmuştur.

İran Devrimini düşünce temelini oluşturan isimler arasında Mehdi Bezirgan, kurulan Özgürlük Hareketini temsilen İslamiyet'in reformcu yönünü öne çıkarmıştır. Ali Şeriatî ise Özgürlük Hareketi'nin en önemli isimlerindendi. 1970 protestolarında başı çeken Ali Şeriatî; Şiizm, Marksizm ve İran milliyetçiliğini harmanlayan bir görüşteydi. Ali Şeriatî'nin ünü İran'da hızla yayılırken 1977'de İran Milli İstihbarat ve Devlet Güvenlik Örgütü (SAVAK) tarafından, Londra'da öldürülmüştür.

Bu yılların ardından Ortadoğu’da güçlü bir devlet olan İran’da yine güçlü bir isim Ayetullah Humeyni vardır (Cleveland, 2004: 469-471). Humeyni, Kum medresesinde eğitim aldıktan sonra yine aynı medresede öğretmenlik yapmış devrin lideri Şah’ı İslamiyet’e ters düşmekle eleştirince tutuklanarak Türkiye’ye sürgün edilmiştir. Fakat Humeyni’nin sürgün yıllarında talebeleri devlet kademelerinde önemli yerlere gelerek güçlenmişlerdir.

Şah Rıza’nın kanser tedavisi için Amerika’ya gidişi İran ulusal devrimcilerinin tepkisini toplamış sonrasında yaşanan rehine krizini tetiklemiştir (Hook ve Spanier, 2013: 128). Muhammed Rıza Şah, 1979 başında ülkesini terk ederek Mısır’a sürgün edilmiştir. Ayetullah Humeyni İran yönetimini ele almıştır. Şimdi kendisinin hem dini hem siyasi otoritesi vardır. Bu sırada 1979 bitmesine az kala Humeyni taraftarı genç bir grubun Amerikan’ın Tahran Büyükelçiliğinde görevli 57 kişiyi rehin alması ile Birleşik Devletler ile İran arasındaki ilişkiler tamamen çıkmaza girmiştir. Rehine krizinin Başkan Carter tarafından yönetilememiş olması İran’da Amerikan karşıtlığını artırmıştır (Cleveland, 2004: 474-479).

Şah Rıza’ya bel bağlayan Carter; İran konusunda sınıfta kalmıştır. Bir grup sakallı molla olarak gördükleri Humeyni’nin ve yandaşlarının İran gibi petrol zengini bir ülkede söz sahibi olmasını anlamamakla birlikte SSCB’nin etkisi altına girmesinden de korkmuştur. Tüm bunlar yaşanırken SSCB Afganistan’ı işgal etmiş ve diğer başkanlar gibi Carter da dünya petrolünün büyük bir bölümünü kontrol etme endişesi ile kendi doktrinini devreye koymuştur. ABD Körfez’deki ülkelerin menfaati ve petrolün kontrolü için bölgedeki herhangi bir saldırıya müdahale edeceğini duyurmuştur. Buradaki hedef SSCB idi fakat ABD; Sovyetlerin Afganistan’a saldırısının ardında ülkesinin güneyindeki radikal dinci grupları istemeyişidir (Uslu, 2012: 185).

Sovyetler Birliği’nin 24 Aralık 1979’da Afganistan’a müdahalesi aynı zamanda Amerika’nın Yeni Dünya Düzenine bir başkaldırı olarak algılandı. Carter’ a göre SSCB’nin Afganistan’ı işgali II. Dünya Savaşından sonraki en büyük tehditti. Bunun ABD senatosundaki karşılığı Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması-II (SALT II) nın imzalanmasıdır. Böylece Nixon’ın yumuşatmaya çalıştığı ve Carter’ın ‘Yeni Dünya Düzeni’ ile toparlamaya çalıştığı ABD-SSCB ilişkileri son bulmuş, Amerikan dış siyaseti içinden çıkılmaz boyutlara gelmiştir (Hook ve Spanier, 2013: 130-131)

2.2.Soğuk Savaş’ın Ardından Ortadoğu’da Amerikan Politikası

2.2.1.Yeni Dünya Düzeni

20’nci Yüzyıl, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına ve bunlardan sonra bir Soğuk Savaş dönemine sahne oldu. I. Dünya Savaşından sonra olası bir savaşı engellemek

maksadıyla kurulan “Milletler Cemiyeti”, 20 yıl sürenin sonunda tüm çabalarına rağmen İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasına engel olamadı ve 1946 yılında yıkıldı. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada ABD ve SSCB etrafına toplanmış devletlerin oluşturduğu iki kutuplu (biopolarity) sistem ortaya çıktı.

Bu iki kutuplu sistem, kapitalizm ve komünizm ideolojileri ile dünyanın; siyasi, ekonomik, askeri ve de politik konularına egemen oldu. Batı Bloğu ve Doğu Bloğu yanında, bağımsızlıklarına yeni kavuşan devletlerden oluşan “Üçüncü Dünya Ülkeleri”, 1950’lerin ikinci yarısında uluslararası politikaya ağırlıklarını koymak için “Bağlantısızlar Bloğu’nu” kurdu, ancak askeri ve ekonomik güçleri yetersiz olduğu için etkili olamadılar.

Bu dünya düzeninin önemli bir özeliği ise uluslararası örgütlerin öneminin anlaşılması ile birlikte; Birleşmiş Milletler, NATO, AT-AB, Varşova Paktı, BAB, Avrupa Konseyi, AGİT (Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı), EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği), ECO, OPEC, ASEAN (Güneydoğu Asya Ulusları Birliği) gibi kuruluşların kurulması olmuştur.

Almanya’nın birleşmesi, SSCB ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi bitmiş ve ABD küresel hegemonyasında tek süper güç olarak kalmıştır. SSCB’nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş döneminin ardından dünyadaki tehdit algılamaları ve güvenlik anlayışları büyük bir değişime uğramıştır. Yaşana tarihsel süreçte, ”Soğuk Savaş’ döneminde güvenlik problemine karşılık istikrarlı bir sürecin varlığı gözlenmiştir.1990’lı yıllarda Soğuk Savaş’ın sonrasında güvenlik sağlanmış, ama bu defa istikrar problemi yaşanıyordu. “Terörizm” bağlamında milat olarak kabul edilen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası hem güvenlik hem istikrar sorunu ortaya çıkmıştır.

ABD’nin yeni dış politikası geçmişteki ideolojik eksenli yönelimleri ile karşılaştırıldığında, geçmişteki politikalarında görülmeyen ideolojik, politik, askeri, kültürel ve toplumsal sorunlar değişik boyutlarda görülmektedir.

2.2.2. 1991 Körfez Savaşı

Soğuk Savaş yılları Ortadoğu’da krizlerin yaşandığı ve sonraki dönemlerin şekillenmesinde önemli rol oynayacak bir dönemdir. Bu krizlerin ilki Filistinlilerin İsrail işgaline karşı yaptıkları ‘İntifada’ hareketidir.

Bu dönemde Amerika bölgede etkin olmaya başlamış Ortadoğu’yu SSCB’den gelecek olası bir komünizm tehdidine karşı korumak amacıyla bölgeden çıkan SSCB’den kalan boşluğu doldurmaya çalışan ABD gerekli tüm önlem ve müdahalelerde almaya çalışırken diğer ülkeleri tehdit etme potansiyelinde gördüğü İran, Irak gibi devletlere “Haydut Devletler” demiştir. Irak Lideri Saddam Hüseyin, Basra Körfezi’nin en güzel yeri olan Kuveyt’i işgal

edince ABD bir bakıma haklı çıkmıştır (Kurt, 2014).

Kuveyt krizi Filistin ayaklanmasından daha çok ses getirmiş ve uluslararası bir mesele haline gelmiştir. 1990 yazında başlayan krize ABD 1991 kışına kadar müdahale etmemiştir. Savaş esnasında Irak harabeye dönmüş, göçmenler perişan olmuştur. Körfez Savaşı bölgesel bir savaş olmasına rağmen bölgede yaşanan diğer krizler, Filistin ayaklanması, SSCB'nin yokluğu, Yahudilerin İsrail'e göçü ve ABD'nin bölgede tek güç olarak bulunması işleri daha da karıştırmış, karışıklıktan faydalanan Saddam Hüseyin saldırganlığını artırmış ve İsrail'i cehenneme çevirmekle tehdit ederek yaşanan bunca olayla moralleri bozulan Arapların vazgeçilmez lideri oluvermiştir (Cleveland, 2004: 519-525).

Şubat 1990'da Saddam Hüseyin, Amman'da tarihi bir konuşma yaparak bölgedeki gelişmeleri değerlendirmiş; SSCB 'nin artık bölgede etkisi olmadığını bu rolü İran zaferinden aldığı moralle artık Irak'ın üstleneceğini ilan etmiştir. Kuveyt işgali öncesi birkaç eylemle ABD'nin sabrını deneyen Saddam Hüseyin ciddi bir dirençle karşılaşmayınca sonunda Kuveyt'i işgal etmiş, 28 Ağustos'ta da Kuveyt'i ülkesine katmıştır (Nye ve Welch, 2007: 313).

Denilebilir ki Kuveyt'i işgal konusunda aslında Saddam Hüseyin'i Amerika cesaretlendirmiştir. 1982 İran-İrak savaşında ABD Irak'ın terörist listesinden çıkartmış, Irak'a silah satışıyla askeri ve teknolojik destek sağlamıştır. Karşılıklı yapılan ticaret, iki ülkenin dostluğunu sağlamış ve ABD Irak'a İran ile ilgili istihbarat vermiştir. 1986 yılı Amerikan - Irak ticaretin en parlak yılı olmuştur. Düşen petrol fiyatları yüzünden borçlanan Irak'a Batılı devletler kredi sağlamıştır.

İrak Basra Körfezi'nde, ABD gemisini vurduğunda Amerika tepki vermemiş, Amerikan şirketleri tarafından Irak'a füze malzemesi satılmasına müsaade etmiştir. Tüm bunlar Irak'ı bölgede istediğini yapabileceği konusunda cesaretlendirmiştir.

Körfez Savaşı'nın çıkış nedenleri arasında 1980-1988 arasında sekiz yıl gibi uzun bir süre devam eden Irak- İran savaşı gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşından bile uzun süren bu savaş Irak ekonomisini çok yaralamıştır. Irak Birleşik Arap Emirlikleri'ne ve Kuveyt'e ciddi borçlanmıştır (U.S. Department of State, 2015). Saddam Hüseyin, Körfez ülkelerine, İran' a karşı onları korumaları karşılığı borçlarından feragat etmelerini istemiştir. Bu borcun aslında güvenlik harcaması olarak kabul edilmesi konusunda diretmiştir. Kuveyt'in savaş esnasında korunduğunu dile getiren Irak Kuveyt'e olan borcu reddetmiştir. Kabul etmeyen Kuveyt'e de saldırmıştır. Saldırı öncesi her şeyi izleyen ABD ise sessiz kalmıştır (Uslu, 2012: 181).

İrak liderinin işgale götürülen süreci tetikleyen bir diğer iddiaları da, Kuveyt'in Irak-Kuveyt sınırındaki Rumelia bölgesinden petrol çaldığı ve petrol fiyatlarındaki düşüş için

OPEC’i teşvik ettiğidir. Saddam Hüseyin bu konuda ABD ve İsrail’i de suçlamıştır.

Saldırlara göz yuman ABD ilk olarak Suudi Arabistan’ı işgalden korumayı hedeflemiş Çöl Fırtınası Operasyonu adı verdiği savunma hamlesiyle Suudi Arabistan’a 200 bin asker göndermiştir. Sonrasında Fransa, İngiltere, Kanada ve Hollanda ile koalisyon kurmuş ve BM kanalıyla Irak’a yaptırımlar uygulamıştır. Hatta SSCB’den dahi destek gelmiştir. Amerika diğer Arap ülkelerini de birlikte hareket etmeye çağırmıştır. Mısır ve Suriye operasyona destek olmuş karşılığında ABD’den ekonomik yardım almışlardır.

Arap dünyası ikiye bölünmüş bir tarafta İsrail’in Kudüs’teki İslam’ın ibadet yerlerinden birini Yahudi tapınağı yapmasına karşı çıkan Filistinliklere tek destek olan Irak taraftarlığı diğer tarafta işgale karşı devletler, Ürdün ülkesindeki Filistinlilerin de baskısıyla yaşananları kınamıştır.

Arap dünyası bu süreçte Irak’ın Kuveyt’i işgalinden rahatsız olmakla birlikte ABD’nin müdahalesinden de endişelenmiştir. Aynı zamanda yaşananlar Amerika’nın ikiyüzlülüğünü göstermiştir. İsrail’in işgallerine sesini çıkarmayan BM’nin İsrail’e karşı hiçbir yaptırım uygulamamıştır.

Saddam Hüseyin Kuveyt’i terk etmenin koşulu olarak İsrail’in işgalci olduğu bölgeyi terk etmesini ortaya koymuştur. Ama BM’nin devreye girmesiyle Ocak 1991’de başlatılan havadan destekli kara harekâtı 28 Şubat 1991 Irak’ın mağlubiyetiyle son bulmuştur (Cleveland, 2004: 525-531).

Körfez Krizinde ABD’nin yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir. Amerika “Yeni Dünya Düzeni” ilkeleri doğrultusunda küçük devletleri Irak’ın saldırılarından korumak istemiştir. Aynı zamanda Irak’ın ürettiği kitle imha silahlarını İsrail’e karşı kullanması ve İsrail’in de buna karşılık vermesiyle oluşabilecek kargaşayı engellemeyi planlamıştır. Son olarak belki de en önemli konu petrolün güvenli ulaşımı ve fiyatını garanti almaktır. İsrail’in Ortadoğu’nun küçük bir devleti olan Filistin’e yaptıkları karşısında sessiz kalan ABD’nin asıl meselesinin ‘Yeni Dünya Düzeni’nden -ki bu düzen hiç de küçük devletlerin çıkarına gibi görünmemekte- ziyade İsrail’in ve petrolün güvenliği olduğunu görmek hiç de zor olmasa gerek (Uslu, 2012: 182).

Körfez Savaşı’ndan Irak kazanarak çıksaydı her şey çok farklı olacaktı. Bu anlamda Körfez Krizi bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. İran Irak Savaşında Arap devletleri Irak’ı desteklerken Kuveyt’in İşgalinde Irak’ın yanında yer almamışlardır. Asıl önemli konu ise Irak’ın kazanması durumunda bölge petrollerinin beşte birine sahip olacaktı bu da ABD ve Avrupa’nın Bağdat’a bağımlı olmasını gerektirecekti. Irak petrol piyasasının önderi olacaktı. Ve elde edeceği gelirle askeri gücünü de artırabilir ve Ortadoğu’yu daha da çok karıştırabilirdi

(Pirinççi, 2010: 402).

Körfez Savaşı bölgedeki halklar arasında da etkili olmuştur. Barışın sağlanması sorunları çözememiştir. Irak üç bölüme ayrılmış; kuzeyde Sünni Kürtler, ortada Sünni Araplar ve güneyde Şiiiler. Çöl Fırtınası Operasyonunda ülkeye giren Amerikan askerlerine karşı yeterince korunmadıklarını iddia eden Şiiiler ilk isyanı çıkarmışlar onları kuzeyde özerklik isteyen Kürtler izlemiştir. Bu kargaşayı engellemeye çalışan Irak askerlerinin bölgeye müdahalesi ile Kürt peşmergeler dağlara kaçmıştır. Savunmasız kalan halklar çareyi Türkiye'ye ve İran' a sığınmakta bulmuştur. Körfez Harekâtının en olumsuz sonuçlarından biri de Kürtlerin yaşadıklarıdır. Batılı ve Amerikan askerleri bölgede Kürt Güvenli Bölgesi tahsis etmişlerdir. BM'in kararı ile 1991'de ile 36. paralelinin kuzeyinde, 1992'de 32. paralelin güneyinde Irak'ın uçuş yapması yasaklanmıştır (Cleveland, 2004: 533-534).

Sonuçta Kuveyt Savaşına müdahale ederek ABD bölge petrolünün güvenliğini sağlamış ve Saddam Hüseyin'in kimyasal silahların kullanarak bölgede katliam yapmasını ve muhtemel bir savaşı engellemiştir (Nye ve Welch, 2007: 313). Artı çoktan beri beklediği fırsatı yakalamış bölgede söz sahibi olmayı başarmıştır. Okyanus ötesinden gelerek Ortadoğu'ya müdahale etmek Amerika'nın gücünü göstermesini sağlamıştır. Bölgede gücünü ispatlayan sadece ABD değil İran'da bu krizden güçlü çıkmayı başarmıştır (Kurt, 2014).

Kuveyt Savaşı sonrası Ortadoğu'da kitle imha silahlarının kullanılmasını engelleyerek, ortak güvenlik birimi oluşturarak ve ekonomik araçlarla bölge halklarının refahını sağlamayı planlayan ABD başkanı Bush'un Ortadoğu'daki diğer bir hedefi de Arap-İsrail çatışmasının sonlandırılması ile bölgede barışın ve istikrarın sağlanmasıdır (Uslu, 2012: 182).

2.2.3. Clinton Dönemi

Soğuk Savaş'ın ardından ABD dış politikasında önemli değişimler yaşanmıştır, bu değişim süreci 1990'lı yıllarda hız kazanmıştır. 20 Ocak 1993'de Başkan seçilen William Jefferson Bill Clinton yeni bir vizyon vaadiyle göreve gelmiştir. Clinton'ın Başkanlığının ilk yıllarında ekonomik iyileştirmeler ajandasının ön sırasında yer almış ve ülke tarihinde hatırı sayılır derecede barışçıl ve ekonomik anlamda müreffeh bir dönem yaşanmıştır.

Clinton göreve gelir gelmez verdiği ilk demeçte dünya ekonomisi, çevre kirliliği ve AIDS gibi sağlık sorunlarına kadar birçok küresel sorunun ABD'yi etkilediğini söylemiştir. Dünyanın "Yeni Dünya" adlı yeni bir yöne doğru gideceğini ve bu yolda ilerlerken ABD'nin dünyadaki liderliğini korunacağını ifade ederek dış politikası ile ilgili yol haritasını ortaya koymuş oldu. Clinton diplomasinin yanı sıra gerektiğinde güvenlik ve çıkar koruması için askeri güç kullanımını da başvuracağını ifade etmiştir (Pirinççi, 2011: 88-89).

Clinton'ın dış politikasını şekillendiren faktörlerin başında ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesini sağlamak gelmektedir etkili olmuştur. Soğuk savaş dönemi gereken önemin verilmediğini düşündüğü çevre kirliliği, hızla artan dünya nüfusu ve siyasi özgürlükleri kısıtlanması gibi konulara değineceğini bildirmiştir. Ayrıca BM ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde çok yönlü politikalar geliştirmeyi hedeflemiştir. Clinton'ın hedeflerinin Bush'un liberal enternasyonalizm temelli "Yeni Dünya Düzeni" ile yakınlık arz ettiği söylenebilir (Hook ve Spanier, 2013: 190).

Değişen rejimler, etnik ve dinsel farklılıklardan kaynaklanan ayrıklıklar, kurulan demokratik liberal yapılar hızla gelişen teknolojinin değiştirdiği yaşam tarzlarını dünyayı dönüştürürken ABD Soğuk Savaş sonrasını iyi değerlendirmiş askeri ve ekonomik olarak güçlenerek tek kutuplu dünyanın merkezine oturmuştur (Pirinççi, 2011: 89-90).

Soğuk savaş döneminde temkinli davranarak çevreleme politikası ile kendini güvende tutan ABD, Clinton döneminde genişleme yoluna gitmiştir. Var olan demokrasilerin güçlendirilmek, yeni demokratikleşen liberal ekonomiye geçmiş devletlerin desteklemek ve tüm bu gelişmelere engel teşkil edebilecek durumlarla mücadele etme kararı alarak 1994 yazında Amerikan Kongresinden Ulusal Güvenlik Strateji belgesi çıkmıştır (Pirinççi, 2011: 90-91).

ABD'ye göre özgürleşmek isteyen toplumlar her anlamda desteklenmeliyken demokratikleşme karşıtı olan devletler diplomatik, askeri ve ekonomik ve hatta teknolojik gelişmelerden mahrum bırakılarak izole edilmelidirler. Bu anlamda demokratikleşme karşıtı olduğu düşünülen İran, Irak, Libya, Küba ve Kuzey Kore'nin cezalandırması gerekir. ABD aynı davranışı müttefiklerinden de beklemektedir.

Bu açıdan bakıldığında ABD'nin müttefiki konumundaki zengin petrol kaynaklarına sahip Suudi Arabistan'ın ve Arap-İsrail barışının kilit devleti olan Mısır'ın baskıcı yönetimleri ABD'yi rahatsız etmektedir. (Hook ve Spanier, 2013: 201-202).

ABD, tüm dünya ülkeleri için sürdürülebilir kalkınmayı öngörmüş hedefindeki ülkelerde siyasi reformlarla nüfus kontrolü, çevre bilinci gibi konularda iyileştirme çalışmaları yapmayı planlamış ve bu ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlamaya çalışmıştır. Sürdürülebilir kalkınma konusunun çevre boyutu BM'nin Gündem 21 Raporuyla desteklenmiştir. Clinton döneminde ABD, ekonomik gücünün verdiği rahatlıkla dünyayı değiştirme cesaretini bulmuştur (Hook ve Spanier, 2013: 201-203).

Clinton dış politikası çok taraflı, demokrasinin devamı ve yayılması için kararlı ve idealisttir. Aynı zamanda insan haklarını savunmak için gerektiğinde güç kullanılabileceğini de belirtmiştir. Fakat bu askeri gücü NATO ve BM üzerinden göstermek istemektedir. ABD,

artık bölge meselelerinde çözümsüzlüğe gidilmedikçe doğrudan müdahale yerine dolaylı müdahaleden yana olduğunu bildirmiştir (Mütevellioglu, 2011).

2.2.4.Oslo Barış Anlaşması

Irak'ın Kuveyt'i işgal girişimi ABD'nin tarafından başlatılan “Çöl Fırtınası Harekâtı” ile yenilgiyle sonuçlanmıştır. Saddam Hüseyin'in bölge petrolüne hâkim olma çabası boşa çıkmış aynı zamanda itibar da kaybetmiştir. Ortadoğu'da dengeler değişmiştir. Bölgedeki petrol üretici devletleri, istikrarsız gidişe neden olan Saddam Hüseyin'den kendilerini koruma adına ABD'ye karşı minnettar bir tutum içine girdiler. SSCB'nin etkinliğinde güçsüzleştiği bölgede, Suriye hükümeti de barıştan yana olanların safına dahil olmuştur (Hook ve Spanier, 2013: 212-219).

İsrail ile Filistin arasında süregelen sürtüşmeye çare bulma hususunda 1991-1993 arası bazen Moskova bazen de Washington'da birkaç kez görüşen ABD ve Sovyetler Birliği'nin desteğiyle; İsrail ile Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi kapsayan Arap devletleri grubu ilk kez “Madrid Konferans”ında barış hayata geçirmek adına bir araya gelmiştir.

Konferansın öncelikli gündemi 1967 yılından beri İsrail'in işgal ettiği topraklardı. ABD lideri Bush İsrail'in bölgedeki işgalci yaklaşımını durdurmasını istemiş karşılık alamayınca İsrail'e yaptıkları mali desteği çekmekle tehdit etmiştir. İsrail başbakanı Şamir ilk kez ABD ile böylesi bir gerilim yaşamaktadır. Bu durum 1992 seçimlerini rakibi olan Rabin'in ABD ile ilişkilerini düzeltme vaadiyle kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Rabin Filistin kökenli ilk İsrail başbakanı olarak göreve gelmiş ve ABD'nin isteklerini yerine getirmek adına adımlar atmıştır (Cleveland, 2004: 546-549).

Aslında İsrail ile Filistin'in anlaşmasında hala çözülmemiş çok yön olmasına rağmen taraflar anlaşmanın her ikisi lehine sonuçlanacağı konusunda umutluydular. İsrail'in askeri üstünlüğüne karşılık, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) haklı davasında tüm dünyadan destek almaktaydı. FKÖ Lideri Yaser Arafat Irak'tan destek beklerken Körfez Savaşından Irak 'ın mağlup çıkması işleri zorlaştırmıştır (Kissenger, 2001: 153-154). FKÖ'nün bel bağladığı bir başka güç olan SSCB'de artık bölgede eskisi kadar etkin değildir ve ABD Başkanı Clinton'ın İsrail tarafında yer almaktadır. Tüm bu gelişmeler ışığında maddi destekten de mahrum olan örgütün anlaşmaktan başka çaresi kalmamıştır (Hook ve Spanier, 2013: 219).

İki yıl önce Madrid'de başlayan süreç 13 Eylül 1993 tarihinde Oslo Anlaşmasının imzalanması ile tamamlanmıştır (Cleveland, 2004: 549). ABD başkanı Clinton'ın isteği ile FKÖ artık İsrail devletini tanıyacak ve terör saldırılarını durduracaktır. Aynı şekilde İsrail de

Batı Şeria, Gazze ve Eriha gibi şehirlerden çekilerek FKÖ'nün buralardaki özerkliğini tanıyacaktır.

İsrail ile Ürdün arasında 1994 yılında yapılan sınırları belirleyici ve yer altı suları ile doğal kaynakların paylaşıldığı ikinci bir anlaşma ile Ortadoğu'daki barış süreci ilerlemiştir. Ürdün'ün bu anlaşmayı ABD'nin dış borçlarını silmesi kaydıyla kabul etmiştir.

Suriye ise Golan Tepeleri karşılığında İsrail'le anlaşmaya oturabileceğini ifade etmiştir. Su zengini bu tepeler İsrail ile Suriye'nin anlaşmazlığının başlangıç noktasıdır. Fakat bu anlaşma gerçekleşmemiştir.

Oslo Anlaşmalarıyla bitmesi beklenen Arap-İsrail barış süreci İsrailli bazı radikal grupların 1995'de Başbakan Rabin'in öldürülmesiyle sonuçlanacak suikast girişimiyle ve 1996'da Filistinli teröristlerin intihar saldırıları ile kesintiye uğramıştır. Bu gelişmelerin ortaya koyduğu şartlarla olumlu bir ivme kazanan "Oslo barış süreci" gücünü kaybetmeye başlamıştır (Hook ve Spanier, 2013: 220).

1999'da yeni seçilen başbakan Ehud Barak Suriye ve Filistin ile anlaşmaya çalışmış Lübnan'dan İsrail askerlerini çekme sözü vermiştir. Sonunda Barak ve Arafat anlaşmak üzere bir araya gelebilmiştir. Bu anlaşmanın akabinde ABD, Suriye ve İsrail'i görüşmek üzere Batı Virginia'ya davet etmiş olsa da davete icabet etmeyen Esad, Clinton ile Cenevre'de bir araya gelerek Barak'la anlaşma yoluna gitmiştir.

Clinton, Temmuz 2000'de Barak ve Arafat'ı Camp David'e çağırılmış ama görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Aralık 2000'de benzer bir gayret yine başarısız olmuştur (U.S. Department of State, 2015).

Arap-İsrail çatışmasının ana sebebi ABD'nin Ortadoğu'daki baskın rolü ve desteklediği İsrail'in sonradan gelip Arapların içinde bir devlet kurarak güvenliğini korumak için komşularına karşı saldırgan davranmasıdır. Amerika ise İsrail'i korumak için bölgedeki devletler ile savaşmaktan hiçbir zaman çekinmemiştir. Kuveyt'i kurtarmak bahanesi ile Irak'a müdahale etmesinin asıl nedeni Irak'ın İsrail karşıtlığıdır (Kissenger, 2001: 162).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SALDIRILARI ARDINDAN ORTADOĞU'DA ABD'NİN ETKİNLİĞİ

3.1.11 Eylül 2001'i İzleyen Gelişmeler

3.1.1. 11 Eylül 2001 Saldırıları

11 Eylül 2001 tarihi; insanlık tarihine siyasi, ekonomik ve ideolojik düzeni alt üst eden bir gün olarak geçmiştir. Saldırı 11 Eylül 2001 günü ABD saatiyle 08.48 (Türkiye saatiyle 15.48'de) Los Angeles'e gitmek üzere Boston'dan kalkan Amerikan Havayollarına ait yolcu uçağının Dünya Ticaret Merkezi'nin (World Trade Center /WTC) ikiz kulelilerinden birine çarpmasıyla başlamış ardından (Aydın, 2001: 35) 10 dakika sonra ikinci bir uçak Dünya Ticaret Merkezi'nin diğer kulesine çarpmıştır. Canlı yayını izleyen milyonlarca insanın gözü önünde 9.37'de diğer bir uçak Washington'da bulunan Pentagon binasına büyük bir patlamayla çarpmıştır.

10.25'te Washington'daki Dışişleri Bakanlığı binası önünde bombalı bir araba patlamış ve şehrin ortasından geçen yeşil alanda ciddi bir yangın çıkmıştır. Bir süre sonra da Pennsylvania eyaletinde dördüncü bir uçak kaçırılmış ve yolcular tarafından düşürülmüştür. Yalnız sonradan bu uçağın Beyaz Saray'a yapılabilecek olası bir saldırıyı engellemek için Amerikan Hava Kuvvetlerine tarafından düşürüldüğü anlaşılmıştır (Sever, 2011: 21).

Üst üste yapılan bu saldırıların ardından Washington'da Kongre, Beyaz Saray ile Dışişleri, Hazine ve Adalet Bakanlıklarına ait binalarındaki tüm personel tahliye edilmiştir. Başkan Bush ve kurmayları, akşam saatlerinde, Nebraska'daki özel güvenlik sistemiyle donatılmış bir komuta merkezine götürülmüştür (Aydın, 200: 36).

Saldırının sorumluluğunu sadece Japon Kızıl Ordusu üstlenmiştir. Japonların intihar gelenekleri olan kamikaze ve harakiri düşünüldüğünde bu olası görülse de aslında yıllar içinde gücünü hayli kaybetmiş eski bir örgütün böyle bir işi organize edebilmiş olması Amerikan yetkilileri tarafından kabul görmemiştir.

Amerika terör saldırılarına alışık fakat bu saldırılar genelde Amerika'nın yurt dışındaki bağlantılarında gerçekleşiyordu ve kınama, karşı saldırı ya da suçluların mahkemeye çıkarılması ile karşılık veriliyordu. 11 Eylül saldırıları ise direkt Amerikan halkını hedef almış ve örnek olarak görülen güvenli uygar topluma bir tehdit oluşturmuştu (Kissenger, 2002: 263-264).

Saldırıda masum sivillerin bulunduğu bir yolcu uçağının seçilmesi mesajı ortaya koymuştur. Saldırıdan Suudi kökenli terör örgütü lideri Usame Bin Ladin ve yönettiği El

Kaide terör örgütü sorumlu tutulmuştur. Uçak Ziad Jarrah önderliğinde; Saeed Al Ghamdi, Ahmed Al Haznavi, Ahmed Al Nami tarafından kaçırılmıştır.

1957 Suudi Arabistan doğumlu Usame Bin Ladin, zengin bir iş adamının elli çocuğundan biridir. Usame Bin Ladin'in babası sonraları Asya, Avrupa ve ABD'de onlarca şubesiyle petrol, kimya sanayi, bankacılık, telekomünikasyon gibi birçok alanda söz sahibi olacak "Suudi Bin Ladin Grup" inşaat şirketini 1931 yılında kurmuştur. (Primakov, 2004: 17) El Kaide örgütünün başına geçtikten sonra Usame Bin Ladin, şirketin imkânlarını da kullanarak Suudi riyalleri ve Amerikan silahlarıyla terörist/mücahitlerin sayısını artırmıştır. Sovyetlerin Afganistan'da işlerinin bitmesiyle, Ladin ile ABD arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış, 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasından da ABD Ladin'i sorumlu tutmuştur (Hürriyet, 2001: 2).

Olaydan 2 gün sonra Ladin saldırıları üstlenmemekle birlikte bir mesajla saldırıları yapanları tebrik etti. Amerikalılar; Afganistan hükümetinden, Usame Bin Ladin'i kendilerine teslim edilmesini istediler. Taliban'ın cevabı ise kanıt olmadan Ladin'i veremeyecekleri yönündeydi. ABD Afganistan ile görüşmeleri devam ettirirken aynı zamanda karşı saldırı için hukuki yollar aradı (Çakmak, 2004: 230).

11 Eylül Saldırılarına karşısında zamanın ABD Başkanı George W. Bush şöyle bir konuşma yaptı:

"11 Eylül'de özgürlük düşmanları ülkemize karşı savaş nedeni sayılacak bir olay gerçekleştirdiler. Amerikalılar savaşı bilirler fakat 136 yıldan beri yabancı topraklarda savaşımlardır. Buna tek istisna 1941'deki Pazar günüdür. Amerikalılar savaşların neden olduğu kayıpları bilirler, ama büyük bir şehrin ortasında, huzurlu bir sabahta değil. Amerikalılar sürpriz saldırıları bilirler ama binlerce sivile yapıları değil. Bütün bunlar bir günde oldu ve gece olduğunda dünya farklıydı ki bu dünyada özgürlüğün kendisi saldırıya uğramıştı... Bu yalnız Amerika'nın savaşı değildir. Tehlikede olan sadece Amerika'nın özgürlüğü değildir. Bu dünyanın savaşıdır. Bu medeniyetin savaşıdır. Bu savaş ilerleme ve plüralizme, hoşgörü ve özgürlüğe inananların savaşıdır.

Bütün milletleri bize katılmaya davet ediyoruz. Talep edeceğiz ve polis güçlerinin, istihbarat teşkilatlarının ve bankacılık sistemlerinden gelecek bilgiye ihtiyacımız var. Birleşik Devletler, şimdiden tepkilerini göstermiş olan birçok devlete ve uluslararası kuruluşa müteşekkirdir. Belki de NATO'nun açıklaması dünyanın olaya bakış açısını tam olarak anlatmaktadır: Birimize yapılan saldırı hepimize yapılmış demektir.

Çağdaş dünya, Amerika'nın etrafında toplanmıştır. Şunu anladılar ki; eğer terör cezalandırılmazsa, kendi şehirleri, kendi vatandaşları sıradaki hedef olabilir.

Cezalandırılmamış terör sadece binaları yıkmaz, meşru hükümetlerin de istikrarını tehdit eder. Biz buna izin vermeyeceğiz.

Yöntem daha belli değildir, ama sonuç kesindir. Özgürlük ve korku, adalet ve şiddet her zaman savaşmıştır ve şunu biliyoruz ki Tanrı bunların arasında tarafsız değildir."

3.1.2. 11 Eylül'ün Dünyadaki Etkileri

11 Eylül saldırılarının ardından tüm dünya alarma geçti. İngiltere borsası tatile girdi, havayollarında olağanüstü hal ilan edildi. "Kobra Operasyonu" isimli acil güvenlik toplantısı yapıldı. Buckingham Sarayı ve devlete ait kamu binaları hassas koruma altına alındı. Tüm diplomatik misyonlarında, en ileri aşama emniyet tedbirleri alındı. Fransız Bakanlar Kurulu acil olarak toplanarak kolluk güçlerinin tek bir idarenin şemsiyesinde bir araya gelmesi kararı verildi. Rusya'nın İçişleri Bakanlığı, benzer saldırılara karşı tüm güçlerini alarma geçirdi. Amerikan ve İsrail Roma Elçilikleri, Amerikan askeri üsleri, kuruluşları, okulları ve ticaret kurumlarında güvenlik önlemleri artırıldı. İtalya'nın tepkisine örnek olarak, Alitalia öncelikle Tel Aviv, Amman, Beyrut, Tahran'a olmak üzere tüm Ortadoğu uçuşlarını kaldırdı. Hollanda'da sivil ve askeri Maastricht ve Eindhoven havaalanlarında güvenlik önlemleri en üst düzeye çıkarıldı. Brüksel'deki NATO Merkezinin girişine "Güvenlik Alarmı" ve "Delta" (yüksek alarm) pankartı asıldı ve Mons'taki karargâhta yüksek alarm durumuna geçildi.

Tüm bu güvenlik tedbirleri alınırken piyasalar ekonomik anlamda da etkilenmişti. Saldırıların merkezi olan Dünya Ticaret Merkezi dünyanın en büyük "Ticari Mallar Borsası" ile aynı zamanda ABD borsasının merkeziydi ve işlemler durduruldu. Saldırıların hemen akabinde öncelikle Dolar, Euro karşılığında yüzde iki değer kaybederek düşüşe geçti. Petrol fiyatları artışa geçti ve birim fiyatı 31,3 doları gördü. Saldırıdan önce altının ons fiyatı 271,40 iken 287 dolara yükseldi. Avrupa borsaları ise hızla düştü (Milliyet, 2001: 7).

Saldırıların sosyal etkileri değerlendirildiğinde İslam dininin terörizmi destekleyen saldırgan savaş yanlısı bir din olduğuna dair fikirler kök salmaya başladı, konuyla ilgili yüzlerce makale yayınlandı. Bu durum Avrupa ve ABD de İslam karşıtı hareketlere yol açtı.

ABD'de 6 milyona yakın, Rusya'da 20 milyondan fazla Müslüman bulunmaktadır. Avrupa'da ise Türk, Arnavut, Kuzey Afrikalı, Suriyeli, Lübnanlı, Pakistan, Hintli, Endonezyalı, Malezyalı ve Filipinli olmak üzere milyonlarca Müslüman vardır (Primakov, 2004: 18). İslam'ın terör ile birlikte anılması Müslümanlara karşı olumsuz hareketlerin başlamasına yol açmıştır.

Ortadoğu menşei terör eylemlerinin Arap-İsrail kaynaklı olduğu söylenebilir. Bölgenin sosyal yapısının batının sosyal yapısı ile arasındaki uçurumdan da bahsedilebilir.

Ortadoğu’da halklar fakirlik, sosyal adaletsizlik ve baskıcı rejimlerle boğuşurken, batı refah içerisinde görülmektedir. Tüm bunlardan dolayı Ortadoğu coğrafyasında terör kendine yandaş bulabilir ama terörün dinle bağdaştırılması kasıtlı bir yaklaşımdan ibarettir. Din aslında sosyal adalet, barış ve huzurun temellerini atan öğretilerden ibarettir.

Kuran-ı Kerim güzel ahlakı, huzuru, barışı ve kardeşliği ön plana çıkaran, inançlara saygı duyulması gerektiğini savunan bir kitaptır. “Cihad” düşmanlara karşı yapılan mücadelenin adıdır. Teröristler “Cihad” kelimesini kullanarak yaptıkları zulümlere kılıf uydurmaktadırlar.

Kökten dincilik ya da fundamentalizmi olarak ifade edilen aşırı uçlara giden yaklaşımları sadece İslam dini için kullanmak haksızlık olur. Kökten dincilik Kuran, İncil, Tevrat ya da diğer dinlerin öğretilerini aşırı katı bir üslupla yorumlamak ve uygulamaktır.

El Kaide örgütü Vehhabilik mezhebini rehber edinmektedir. Vehhabilik 18. yüzyılın ortalarında İngilizlerin manipülasyonu ile Muhammed bin Abdülvehhab tarafından kurulan siyasi yönü ağır basan aşırı uçları olan dini bir yaklaşımdır. Türbe, mezar yapmak, cami süslemek, tütün ve kahve içmek, ezani musiki ile okumak gibi İslam dininin güzel gördüğü adetler yasaklanmıştır. Vehhabiler bu inançlarından dolayı Hz Muhammed ve sahabilerin evlerini, türbelerini yıkmıştır. Vehhabiliğe göre ‘Kutsal Savaş’ her Müslüman’ın inanmayanlara karşı vermesi gereken mücadelenin adıdır. Bu savaşta sivil halka, çocuk ve yaşlılara zarar vermek mubahtır.

Oysaki Kuran-ı Kerim’in Bakara Süresi’nin 190. ayetinde “Sizinle çarpışmaya girenlerle Allah yolunda sizde çarpışın ama haksız yere saldırmayın, çarpışmada zulme sapmayın. Çünkü Allah sınır tanımaz azgınları sevmez.” yazmaktadır. Ayrıca İslam inancına göre intihar haramdır, intihar eden ebedi cehennemliktir (Lewis, 1993: 125). Sonuçta, İslam terörizmi temelinde reddeder.

11 Eylül saldırılarından sonra konuşulan konulardan bir de Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington tarafından kaleme alınan “Medeniyetler Çatışması” tezidir. Huntington’a göre dünya batılı ve batılı olmayan medeniyetler şeklinde iki kutupludur ve gelişmiş ve modern batılı medeniyet, batılı olmayan medeniyetlerin aşırı uçlarının tehdidi altındadır. Dolayısıyla medeniyetler arasında çatışma kaçınılmazdır. Ekonomik ve sosyal adaletsizliği görmezden gelmekte ve çatışmayı sadece medeniyet-din düzleminde değerlendirmektedir. Batı medeniyetinin dışında kalan tüm milletlere düşman gözüyle bakılmaktadır (Primakov, 2004: 33).

S. Huntington’a göre, Soğuk Savaş Döneminde kavgalar, ekonomik ve politik temelli iken; bundan sonrası medeniyetlerin, kültürlerin çatışmasıdır ve ucu dine dayanmaktadır.

Çünkü din kavramı medeniyet ya da kültür tanımlamalarının vazgeçilmez bir kısmıdır. Bir diğer önemli mesele ise Haçlı Seferlerinden (1096) bu yana devam eden İslamiyet ve Hıristiyanlık çatışmasıdır ki asıl mesele burada düğümlenmektedir (Huntington, 2003).

Medeniyetler çatışması tezi, birçoklarına göre kapitalist Batının hayali bir düşman yaratarak politik hedeflerine giden yolu meşrulaştırma çabasının bir ürünüdür (Kaynak, 2003: 32). Huntington'un bahsettiği gibi yıllarca süren Doğu-Batı savaşları olmuştur ama Batı toplumları kendi içerisinde de (30 Yıl Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı gibi) savaşmıştır. Ayrıca 'Batı' derken Avrupa kastedilirken, 'Doğu' kavramı ise değişiklikler arz etmektedir. 'Doğu' kavramı bazen Ortodoks Yunanlılar için, bazen Rusya için, bazen de Almanya için kullanılmıştır. "Doğu" derken sadece İslam Medeniyeti kastedilmemektedir.

Şimdi Medeniyetler Çatışması tezine göre farklılık arz eden bir sosyal yapı içerisindeyiz. Örneğin Rusya Amerika ile bir kısım menfaatler hususunda anlaşmaya varmışlardır, dolayısıyla düşmanlık Avrupa'ya çevrilmiş durumdadır. Avrupa'ya baskı kuracak önlemler hayata geçirilmiştir (Kaynak, 2003: 32). Soğuk Savaşın bitmesiyle, Amerika'nın önderliği ve bütün batı ekonomilerinin Amerika'nın kontrolü altında bir ekonomi olarak yapılanması şeklinde (2.Dünya Savaşı sonrası) kurulan ekonomik düzen bozulmuştur. ABD sürekli dış ticaret açığı vermiş, Avrupa'daki ekonomiler ise git gide güçlenmiştir. Bundan dolayı ABD için politik ve ekonomik açıdan güçlü bir Avrupa en büyük hasım olmuştur.

Ayrıca İslam dünyasının, hiçbir zaman birleşip batıya karşı bir blok ve tehdit oluşturması da mümkün değildir. Çünkü İslam dünyasının içindeki ülkeler, birbirlerinden farklı yapı ve düşüncelere sahiptirler. Örneğin İranlılar, Türkler ve Araplar ortak dini benimsemelerine rağmen, birbirlerinden çok farklı kültürel özelliklere sahiptirler. İslam dünyası da kendi içinde çatışmalar yaşamıştır. Bunun en güzel örneği İran ve Irak arasındaki 8 yıl (1980–1988) Savaşıdır.

11 Eylül ile ilgili üretilen komplo teorilerinden en çok kabul göreni Amerika Birleşik Devletleri'nin bu saldırıları bizzat organize ettiği'dir. Uzmanlara göre ABD ekonomik sorunlarına çözüm bulmak ve süper güç misyonunu devam ettirmek için Ortadoğu ülkelerine göz dikmiştir. Amacı tüm dünyaya kendisini mağdur göstermek, bu sayede ileride yapmayı planladığı operasyonlara haklı bir zemin oluşturmak ve herkesten destek almaktır.

Bu teorinin dayanaklarından bir de Usame Bin Ladinin bu saldırıları içerden hiçbir destek almadan yapamayacağıydı. Ayrıca ABD gibi bir teknolojik olarak bu denli ilerde olan ülkenin saldırılara misliyle cevap verecek olması Usame Bin Ladin'in işine gelmeyecekti. Amerika çok rahat birkaç operasyonla El Kaide'yi yok edebilirdi.

ABD'nin hedefi Avrupa'dan önce Ortadoğu'nun kaynaklarına sahip olmaktı. Hedef Ortadoğu olunca teröristlerin de Ortadoğu kökenli olması gerekiyordu. Ancak; akla şöyle bir soru geliyordu; yıllarca kendi eliyle beslediği terör örgütünü ve liderini birden nasıl düşman ilan ediyordu? Değişen dengeler nelerdi?

Özetle, 11 Eylül 2001 saldırıları; siyasi, politik ve ekonomik açıdan çok ciddi etkilere sahip bir olay olarak tarihe geçti ve ardından cevaplanması gereken onlarca soru bırakarak yeni çatışmalara da zemin hazırlamış oldu.

3.1.3. ABD'nin Güvenlik Stratejisi

17 Eylül 2002 de ilan edilen "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ¹

(a) "Uluslararası sistemin yolundan sapmadan devamı ve insanlığın geleceği için, 20'nci yüzyıla temel insan hakları, ekonomik açıdan ve siyasal özgürlükler konusunda ilerleme kaydederek gelmiş milletler devamında da özgürlük, demokrasi ve liberalizmi savunmaya devam etmelidir." cümlesiyle özgürlük konusunda taviz verilmemesi konusuna vurgu yapılmıştır.

(b)Belgeye esas alan ABD'nin en önde gelen planı "Özgür ve demokratik yönetim sistemlerinin kurulmasını, uluslararası örgütler tarafından desteklenmelidir" şeklindedir.

(c)Belgeye göre terörizme her türlü desteği sunanlar ya da terörist olarak tanımlananlar (Kona, 2003: 365);

- Kız çocuklarının okula gitmesine izin vermeyenler,
- Otoriter rejimler,
- Radikal topluluklar,
- Tehlikeli teknoloji kullananlar,
- Tüm bunlara bir şekilde destek olanlardır.

(ç) Belgede aynı zamanda "terörizmin kök salmaya fırsat bulduğu bölgelerde, İslam inancının modern yaklaşımlarının destekleneceği" konusuna yer verilmiştir.

Belgede önemli olan diğer bir konu da; "uluslararası bir destek olmasa bile ABD'nin kendini korumak için 'Önleyici Müdahale'de bulunabileceğidir. Böyle bir durumda kendisine onay vermeyen devletlerin karşı safta yer aldığı anlamına geleceği de vurgulanmıştır. Önleyici müdahale; herhangi bir eylem gerçekleşmeden önce teröre ilişkin önlemlerin, her türlü araçla alınması anlamına gelmektedir. Örneğin; ABD eğer herhangi bir ülkenin kitle imha silahlarına sahip olduğundan şüphelenirse, o ülkenin değil o silahları kullanması,

¹Detaylı bilgi için bk. TheNational Security of The United States of America, (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, Eylül 2002)

kullanmayı düşünmesini bile beklemeden ülkeye müdahale edecektir. Stratejinin en çarpıcı tarafı bu çerçevede ABD'nin dünyanın her yerine tek başına müdahale edebileceğidir. Kısaca 17 Eylül 2002 tarihinde açıklanan 'ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi' yeni bir uluslararası yapı kurulmasını öngörmektedir.

(d) ABD'nin ulusal strateji belgesindeki işbirlikleri ise şunlardır (Kona,2003:366):

- Koşullara göre yeniden şekillendirilmiş NATO ittifakı,
- NATO ile iş birliği içinde ele alınan ayrı bir oluşum olarak kabul edilmeyecek Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası,
- Japonya, Güney Kore ve Avustralya ile iş birliği,
- Rusya Federasyonu, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti ile işbirliği.

(9) Özetle; Bush Doktrini'nin şekillendiği Ulusal Güvenlik Stratejisi üç temel ayaktan oluşmaktadır:

- I. Önleyici Müdahale: Amerikan hükümeti kendine yapılan her tür terör tehdidini, bölgesel çatışmaları ve silahlanmaya engel olmak için diplomatik, hukuki, askeri tüm yolları kullanacaktır.
- II. Önceden Müdahale: Terör tehlikesine karşı önceden güç kullanma anlamındaki bu konu, Bush Doktrini'nin temelidir. Bu maddeyle artık sadece acil durumlarda değil her an bir müdahale yapması mümkündür.
- III. Savunma: ABD askeri açıdan artık meydan okunamayacak kadar güçlü olmalıdır. Bu amaçla füze savunma sistemi ile savunma gücünü artıracaktır

(10) Ulusal Güvenlik Stratejinin içeriği aslında ABD'nin ileriye dönük hesabının ne olduğunu çok açık ortaya koymaktadır. Tüm bunların konuşulabilmesi ve hayata geçmesi için bir kriz gerekmekteydi. 11 Eylül olmasaydı, ABD'nin böylesi bir motivasyon ve haklı gerekçelerle bu belgeyi meşrulaştıramazdı. Saldırıları ABD'nin toprakları üzerinde gerçekleştirmiş ve kitle imha silahlarının ciddi bir tehdit olduğunu ispatlamıştır.

11 Eylül saldırıları, ABD Savunma Bakanlığı'nın "savunma kurumlarının transformasyonu"nu amaçlayan altı maddelik stratejik planı uygulamaya başlamasına ve 400 milyar dolar olan 2003 yılı savunma harcamaları bütçesinin beş yıl içerisinde 500 milyar dolara çıkarılmasında da etkili olmuştur. Bu maddeler;

- a) ABD ana yurdunu ve yurt dışındaki üslerini korumak,
- b) Uzak tehditler için gücünü artırmak,
- c) Düşmanların yerlerini belirlemek,
- d) İletişim ağını güçlendirmek,
- e) Ortak eylemler için bilgi teknolojilerinden faydalanmak,

f) Konuyla ilgili uzay çalışmalarını artırmak

Tüm bunlara ek olarak ABD 11 Eylül'ün etkileriyle savunma hedefin doğruya kaydırması ve geleneksel yaklaşımlarından farklı olarak Bulgaristan, Romanya, Polonya gibi politikalarını destekleyen müttefikler aramaya başlamıştır (Kangas, 2003: 48).

3.1.3.1. George W. Bush'un Dış Politikası ve 11 Eylül Saldırılarının Etkisi

George W. Bush, yönetime geldiğinde çok az dış politika bilgi ve tecrübeye sahipti. Aslına bakılırsa dış politika ve güvenlik konuları Bush'un seçim gündeminde çok da önemli bir yere sahip değildi. Bush, Clinton'ın aksine devletin kaynaklarının ve enerjisinin daha çok ulusal çıkarları doğrudan ilgilendiren sorunlara harcanması gerektiğini düşünüyordu (Dunn, 2003:283). Ona göre dış politikada meydana gelen her olaya müdahale ederek korku üzerine kurulu bir ABD dış politikasına gerek yoktu. Ancak çok ciddi bir tehdit altında Amerikan ordusunun devreye girmesi gerektiğini savunuyordu. Bu anlamda Clinton dönemini eleştiren Bush, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle %40 azalan savunma harcamalarına rağmen Amerikan ordusunun bu kadar çok devrede olmasını yanlış buluyordu. Örneğin Somali'de Amerikan askerlerinin yardım amacıyla yola çıkıp sonrasında işin yeni bir yönetim kurmaya dönüşmesini gereksiz bulmuş ve bunun bedelinin Amerikan ulusuna ödetilmesini ciddi bir yanlış olarak değerlendirmiştir.

Bush'a göre Amerikan enternasyonalizmi diğer uluslara örnek olacak şekilde ulusal çıkarları ön planda tutmalıydı. Aksi takdirde amaçsızca her olaya müdahil olmak boşa zaman ve enerji kaybindan başka bir işe yaramayacaktı. Bush, ABD'nin dış politikada daha seçici olması gerektiğini, başka deyişle amacı çok daha iyi belirlenmiş sınırlı sayıda görev üstlenilmesi gerektiğine inanıyordu. O'nun enternasyonalizmi hayalperest olmayan idealizm, kibir olmayan güven ve Amerikan ideallerine ulaştıracak realizmdi.

Bush, dış politika eksiklerini eleştirilere rağmen Soğuk Savaş Döneminde görev yapmış D. Rumsfeld, Dick Cheney, Paul Wolfowitz, R. Armitage ve S. Hadley gibi bilgili ve tecrübeli kişilerden oluşturduğu bir ekiple tamamlamayı hedeflemiştir (Cameron, 2002: 69). Nitekim seçildikten sonra Dick Cheney'i Başkan Yardımcısı, Paul Wolfowitz'i Savunma Bakan Yardımcısı, Richard Armitage'yi Dışişleri Bakan Yardımcısı, daha önce Savunma Bakanlığında önemli görevleri olan Stephen Hadley'i Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atamıştır. Seçim kampanyasında dış politika ve güvenlik konularına üst sıralarda yer verilmemesine rağmen bu isimler sayesinde Bush yönetiminden askeri alandaki beklentileri artırmıştı. Başkan seçilmesi halinde ABD'nin ABM Antlaşması'ndan çekilerek ve "füze savunma sistemi" projesini hızlandırması, savunma harcamalarının artırılması, Çin'in askeri

biçimde uyarılarak Tayvan'a sahip çıkılması, Bosna ve Kosova'da bulunan silahlı kuvvetlerin geri alınması bekleniyordu (Daalder ve Lindsay, 2003: 62). Oysa Bush başkan olduktan sonra iç politikaya yoğunlaşmış, beklentilere cevap vermemiştir. Beklentilerin aksine savunma harcamalarında artışa gitmemiş, Bush, savunma harcamalarında Clinton'un 2002 yılı bütçesi ile devam etme kararını alarak artışa gitmemiştir. ABM Antlaşması'ndan çekilme konusunda adım atmamıştır.

Bush, Bosna ve Kosova'dan çekilme konusunda ve Irak'ın rejim değişikliği beklenenin aksine aceleci davranmamıştır (Daalder ve Lindsay, 2003: 63-65). Fakat iç politikadaki baskılar artınca Bush beklentilere cevap vermek zorunda kalmıştır. Şahinlerin tepkisi nedeniyle Ağustos 2001'de, 2001 yılı savunma bütçesine ek bütçe talep etmiş ve 2002 yılı için 33 milyar dolarlık artışla toplam 343,3 milyar dolar savunma harcaması belirlemiştir (Daalder ve Lindsay, 2003: 72). Füze savunma sistemi projesini uygulayabilmek için SSCB'nin çekilmesini gerekçe göstererek 12 Mayıs 2001'de ABM Antlaşması'nın geçerliliğini yitirdiğini savunmuştur. Aynı zamanda küresel ısınmaya karşı karbon emisyonunu azaltmaya yönelik tedbir ve cezaları içeren Kyoto Protokolü'nü de kabul etmemiştir. Avrupa ülkelerinden tepkiler almasına rağmen kararından dönmemiş, bu konuda sadece bilimsel araştırmalara maddi destek sözü vermiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bel kemiğini oluşturan Roma Antlaşması'nı kabul etmemiş ve diğer devletleri bir Amerikalıyı mahkemeye teslim etmemek konusunda iknaya çalışmıştır (Daalder ve Lindsay, 2003: 66) Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması konusunda da senatonun 1999'dan beri devam eden tutumunda ABD'nin diğer devletlerden gelecek nükleer tehditlere karşı alacağı önlemler kapsamında ısrarcı olmuştur.

Bunlara ek olarak, Bush Ortadoğu barış sürecine artık destek olmayacağına, Kuzey Kore ile görüşmelerin durdurulacağını, Balkanlardaki barış için artık askeri destek verilmeyeceğini, füze savunma sistemi konusunda diğer devletlerden bağımsız davranılacağını, Clinton yönetiminin geliştirdiği yakın ilişkilerin tersine Çin'in artık stratejik rakip olduğunu ifade etmiştir (Cameron, 2002: 62).

Terörizm; 11 Eylül saldırılarından önce Bush yönetiminin pek de gündeminde değildi. Seçim kampanyalarında da ciddi bir terör tehdidi olmadığı sürece müdahalenin edilmesi gerektiğinin dışında üzerinde fazla durulmamıştı. Bush, öncelikli tehdit olarak balistik füzeleri görüyor ve füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi gerektiğini savunuyordu. Tehditlere karşı farklı bir yaklaşımı vardı, gereksiz askeri görevler yerine füze savunma sistemi kurarak caydırıcılığın artırılmasını savunmaktaydı. O'nun dış politika araçlarında savaş yoktu O'na göre ordunun görevi düşmanları caydırmak olmalı, bu başarılmazsa savaş gerekliydi.

Ayrıca seçim çalışmaları sırasında Irak konusunda Clinton'ın politikalarını devam ettireceğinin sinyallerini vermişti. 1998 yılında çıkan Irak'ı Özgürleştirme Yasası'nı destekleyen Bush, Irak'ı Çevreleme Politikasının sürdürülmesinin ve ambargoların devamından yanaydı (Daalder ve Lindsay, 2003: 40). Bush kitle imha silahlarıyla, onlardan gelmesi muhtemel tehditlerle ilgilenmiyor ve Irak meselesinde önleyici bir faaliyet ya da yönetim değişikliği düşünmüyordu.

11 Eylül saldırıları Bush'un tarzında çok ciddi değişikliklere sebep olmuştur. Saldırlardan iki yıl sonraki bir röportajında bunu çok net ifade etmiş, 11 Eylül saldırılarının başkanlık anlayışını değiştirdiğini söylemiştir. Amerikan halkının güvenliği her şeyden önce gelmesi gerektiğini düşünmüştür. Bush; saldırıları Pearl Harbour'a benzetmiş, hatta ondan daha yıkıcı etkileri olduğunu savunmuştur. Çünkü Pearl Harbour Hawaii'deydi fakat bu kez saldırılar anavatanın merkezinde olmuştur (Woodward, 2004: 25).

Geniş perspektiften bakıldığında 11 Eylül günü, Amerika gibi askeri açıdan bu denli güçlü bir devletin topraklarında hem de gücünün sembollerinden bir olan Dünya Ticaret Merkezi, Pentagon de böyle bir terörist saldırı düzenlenmiş olması tam bir travma etkisi yaratmıştır (Daalder ve Lindsay, 2003: 65). Hem de Soğuk Savaş'tan galip çıkan, dünya ekonomisinin dörtte birini kontrol eden ve sıralamada kendinden sonraki yedi ülkenin toplam savunma harcamalarından daha fazlaya sahip olmasına rağmen ve dahası kendi anavatanında vatandaşlarını korumaktan aciz kalmıştır. Üstüne üstlük saldırılar diğer büyük şehirlerinde de tekrarlanmış, benzer saldırıların da sinyallerini vermiştir. Böylesi bir güvenlik açığı kabul edilemez niteliktedir.

11 Eylül saldırıları ayrıca, ABD'nin küresel ölçekte aldığı inisiyatiflerin bedelsiz olmadığını, bunların ABD'ye bir maliyeti olduğunu göstermiştir. Zira yukarıda bahsedilen ekonomik ve askeri gücü ile Haiti, Somali, Bosna ve Kosova'da alınan askeri inisiyatiflerin çok düşük kayıplarla gerçekleştirilmesi ABD'nin küresel inisiyatiflerini risksiz bir şekilde gerçekleştirebileceğine ilişkin bir beklenti yaratmıştı. Fakat 11 Eylül saldırıları, bu inisiyatiflerin maliyetinin tahmin edildiğinden daha ağır olduğunu göstermiş ve eğer terörist örgütler kitle imha silahlarına sahip olursa bu maliyetin daha da artacağı kanısını yaratmıştır. Ayrıca saldırılar ABD'ye büyük zararlar vermiş, New York Borsası dört gün boyunca kapatılmak zorunda kalmış, havayolu şirketleri ve havacılık endüstrisi büyük zarar görmüş, dolayısıyla saldırıların olumsuz etkileri ekonominin tümü üzerinde görülmüştür.

Bunlarla beraber, 11 Eylül saldırıları, dünyada gittikçe artan Amerikan karşıtlığını ve ABD'nin sanıldığı gibi yenilemez, alt edilemez olmadığını göstermiştir. El-Kaide'nin eylemleri her ne kadar hoş görülme de Arap dünyasında Amerikan karşıtlığı oldukça

güçlüdür. 11 Eylül saldırıları bir algıyı daha yıkmıştır. O da gelişmekte olan güçsüz devletlerin insani (göç, fakirlik, eğitim vs) sorunlarının sadece kendilerini ilgilendirmediği gelişmiş devletler için her zaman bir tehdit potansiyeli olduklarıdır. El-Kaide'nin güçsüz bir devlet olan Afganistan'da kurulup ABD'ye saldırması, gelişmemiş devletlerin sorunlarıyla aslında tüm dünyanın el birliğiyle ilgilenmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Cameron, 2002: 64).

Terörizmin tüm dünya milletleri için büyük bir tehdit olduğu konusundaki farkındalık, bu tehdidin kaynağının demokratikleşme sürecini tamamlayamamış devletler olduğu gerçeğiyle birleşince tüm dünyanın güven içinde olması için demokratikleşmesinin önemi ortaya çıkmış oldu.

Klasik tehditlerin aksine belli bir devletin direkt kontrolünde olmayan terörizm zor bir tehdit olarak görüldüğünden devlet-devlet ilişkileri 11 Eylül sonrası devlet-devlet dışı faktörleri de dikkate almayı gerektirmiştir. Saldırlardan önce devlet merkezli tehditler üzerinde duran Amerika Başkanları için terörizm artık gerçek bir tehdit haline gelmiştir (Cameron, 2002: 64).

İşte bu yüzden Bush yönetiminin dış politikası bu etkinin altında şekillenmiştir. Dışişleri Bakanı Colin Powell 11 Eylül saldırılarından sonraki dönemi "Soğuk Savaş sonrası dönemin sonrası" "Post-Post-Cold War Era" tabiriyle açıklamıştır. Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görev yapan Condoleezza Rice, 11 Eylül saldırılarını Pearl Harbour'a benzetmesi buna örnektir. Bir başka şaşkınlık ve korku yaratan konu ise saldırıların dünyada sıcak çatışmalarının yaşandığı bölgelerden coğrafi olarak izole bu kadar uzaktaki ABD'de gerçekleşmesidir ve durum Amerikan halkı nezdinde telafi edilmesi gereken bir konudur. Bush yönetimine bu durumu telafi etmek ve Amerika'nın gücünü pek çok alanda gösterebilmek için iç ve dış politikada bir eylem planı yapma zorunlu olmuştur. Bu amaçla dış politikada askeri harcamalar artırılmış, Amerikan askeri gücündeki gelişmeler dünya kamuoyuna gösterilmiş, Orta ve Güneydoğu Asya bölgelerinde etkin olunmuştur (Daalder ve Lindsay, 2003: 68).

Başkan Bush'a göre 19. yüzyılın son çeyreğinde terörist eylemlere hak ettikleri cezalar verilmemiş, diplomatik kınamalar yetersiz kalmış bu durum teröristleri cesaretlendirmişti. Benzer bir görüş de Başkan Yardımcısı Dick Cheney'den gelmiştir, O'na göre eylemlere verilen tepkilerdeki en ufak bir tereddüt Usame bin Ladin gibileri cesaretlendirecektir. Bush yönetimi bir konunun daha altını çiziyordu: Teröristler ile teröristleri destekleyenler arasında hiçbir fark yoktur ve her iki taraf da cezasını çekmelidir. Nitekim teröristler her ne kadar

devlet dışı olsalar da devletlerin desteği olmadan bu denli büyük saldırıları yapmak mümkün değildir.

Sonuçta 11 Eylül saldırıları sayesinde Bush Amerikan ulusal çıkarlarını daha geniş bir kapsamda tanımlamış ve terörizm ve destekçilerini bir bütün olarak değerlendirmesi dış politikada realist bir bakış açısıyla devletleri de içine alan bir strateji geliştirmesini sağlamıştır.

3.1.4. 11 Eylül Saldırısı Sonrası Değişen Terörizm Algısı

11 Eylül saldırıları Soğuk Savaş sonrası değişen terörizm olgusunun eyleme dönüşmüş halidir. 11 Eylül'den sonra terörle ilgili yaklaşımlar değişirken karşı eylem planları da değişmiştir. Bu değişimin en önemli sebebi terörist güçlerin yüksek teknolojik saldırı araçlarına ve profesyonel organizasyon kabiliyetine sahip olmalarıdır.

"11 Eylül saldırıları, sebep ve sonuçları değerlendirildiğinde diğer terörist saldırılardan ayrı tutulmalıdır" diyen birçok yazar gibi Hoffman da bu nitelikleri şöyle özetlemiştir:

- Eylemin büyük bir alanı kapsayacak şekilde geniş çapta planlanması,
- Tüm ayrıntıların planlanarak eksiksiz uygulanması,
- Profesyonellik ve planlanan eylemin kamufle edilmesi,
- Sınırsız sadakati ve kararlılık.

11 Eylül'ün ardından her şeyin farklı olacağı söylene de demokratikleşme ve insan hakları bağlamında değişiklik olmamıştır. Tam tersi terör tehdidine karşı alınan önlemler bir yerde özgürlükleri kısıtlamıştır. 11 Eylül bir bakıma emperyalist güçlerin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki baskısını artırmış bu milletlerin iç işlerine karışma konusunda "terörizme karşı savaş" adıyla şahane bir bahane olmuştur. Terörizmi engellemek adına Afganistan'a bomba yağdırılmış; Filipinler'de ve Nepal'de halkın daha iyi bir yaşam adına yaptıkları mücadeleler 'anti-terör birlikleri" ile bastırılmıştır. 'Terörizme Karşı Savaş' bahanesiyle Irak'ın topraklarına girilmiş, Saddam rejimi yerine ABD'nin çıkarlarına hizmet edecek bir yönetimin yerleştirilmiştir. 'Terörizme Karşı Savaş' egemen güçlerin çare arayan işçilere-emekçilere-ezilenlere karşı yapılan haksızlığın kılıfı olmuştur. 11 Eylül'den sonra İsrail, işgal altındaki Filistin topraklarında baskısını artırmış ve son zamanların en yoğun cinayetlerini yapmıştır. Rusya, Çeçenistan ile olan savaşını "anti-terör mücadelesi" ismini koymuş bu sayede işlediği cinayetleri onaylatmıştır.

Güçlü ve gelişmiş devletler artık terörist olarak adlandırdıklarına karşı her türlü yolu kullanmaktan çekinmemiş, demokrasi adına demokrasiyi terör kılıfıyla çiğnemeyi kendilerince haklı bulmuşlardır. ABD'de 11 Eylül'ün hemen ertesinde fiziken 'İslamcı' ve

'Arap' görünüşlü binlerce kişi gözaltına alınmıştır. Bunların bir bölümü hâlâ yargılanmadan cezaevlerinde tutulmaktadır. Terörist ilan ettiklerine nasıl davrandıklarına, Guantanamo'daki savaş tutsaklarını yapılanlarla tüm dünya şahitlik etmiştir. Demokratik olmakla övünen Batı Avrupa'nın şehirlerinde, özellikle Arap ve Müslüman görünüşlü olan yabancılara çok kötü muamele edilmektedir. Çıkarılan yeni yasalarda, "suçu ispatlanana kadar herkes suçsuzdur" ilkesi hiçe sayılıyor. İnsanları suçlu ilan edebilmek için çaba sarf etmek ilkeleşiyor.

Terörist saldırı korkusuyla iç politikalarda faşist, dış politikalarda emperyalist yaklaşımlar rağbet görür hale geldi. Büyük şehirlerde 'huzurlu hayat tarzlarını' tehdit etmekle suçladıkları insanlar daha çok dışlanıyor. İşçilerin-emekçilerin daha iyi bir hayat talepleri "terörizme karşı kutsal savaş" a karşı olarak algılanarak sınıf mücadelesi engelleniyor. Var olan düzenlerinin sonsuza kadar devam etmesini isteyen güçler ezilen halkların hak arama taleplerini yoğun beyin yıkama kampanyaları ile söndürüyor. Bunun en güzel örneği, "Anti-terör Savaşı" denen emperyalist saldırıları haklı çıkarmak için yayınlanan ve 150'nin üzerinde ünlü ABD'li kültür yaratıcısının imzası olan bildirge.

Yürütülen kampanyalar çok başarılı ki ABD'de yapılan kamuoyu yoklamaları, Irak'a asker çıkarılmasına kamuoyu desteğinin %75'in üzerinde olduğunu göstermiştir. Avrupa'daki bu oran %50'in çok altında kalmıştır. Bunun arka planında da emperyalistler arası rekabet var olduğu düşünülmektedir.

Dürüst olmak gerekirse Avrupa'da ya da ülkemizde anti-Amerikancılık, tek başına doğru bir tavır olamaz. Her ülkenin aydını 'vatan haini' damgasını bile göze alarak kendi özgün tavrını ortaya koymalıdır. ABD'li yazar Eliot Weinberger böyle bir aydındır ve kapitalist sistem ile ABD demokrasisine kökten karşı olan biri değildir. Bush yönetiminin sebep olduğu saldırgan tutuma karşıdır ve Lettre International'in 58. sayısında yayınlanmış bir yazısında şunları ifade etmiştir:

“11 Eylül saldırıları akademik, siyasi çevrelerin ve dünya kamuoyunun İslam-Batı ilişkilerine dikkat çekmiştir. İslam'ın bir barış dini olduğu ve El Kaide'nin yaptıklarının İslam'a mal edilemeyeceği yönünde görüşler olsa da, İslam'ın terörle aynı kefeye konduğu yaklaşımlar da azımsanamaz. Tahmin edildiği üzere Batı medyası 11 Eylül saldırılarının İslam'la ilişkilendirdi ve sadece medyada değil akademik ve siyasi çevreler de 'İslam', 'İslamcılık', 'Siyasal İslam' ve 'İslami köktendincilik' terimlerini çokça kullandı” (Aras ve Bacık, 2007: 92).

3.1.5. 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Müdahale Çabaları

11 Eylül öncesinde uluslararası arenada terör politika belirleyici unsur değildi. ABD’de de durum böyleydi hatta George Bush’un birinci başkanlık döneminde bile terör dünya çapındaki organize suçlar, çevresel problemler, salgınlar ve hastalıklar gibi modern çağın sorunlarından sadece biriyken, 11 Eylül saldırılarından sonra özellikle ABD’nin kendi kurum ve vatandaşlarını hedef alan terör faaliyetleri teröre bakış açısını değiştirdi ve şekillendirdi. (Bal, 2006: 165).

Bush yönetimi, 11 Eylül saldırılarından sonra siyasi konumunu kurtarmak için Amerikan halkının kırılan onurunu düzeltmek, toplumdan gelen intikam talebine cevap vermek zorundaydı. Bu terör eyleminin müsebbibi olarak görülen El Kaide lideri Usame Bin Ladin’in yaşadığı Afganistan’daki Taliban yönetimini şiddetli şekilde cezalandırılmıyordu.

Ama ABD bu amacı saptırarak, Afganistan ve Irak’a yaptığı askeri müdahalelerle meseleyi küresel terörle mücadeleden çok emperyalist çıkarlarını artırma mücadelesi haline getirdi. Hatta daha da ileri giderek terörle mücadele konusunu, küresel hâkimiyet rekabetinin bir aracı olarak kullanarak dünya hâkimiyeti kurma arayışına girdi (Gözen, 2012: 178-179).

11 Eylül olaylarından sonra ABD yönetimi üç önemli reformu ortaya koydu:

- “İç Güvenlik Örgütü” kuruldu.
- “Patriot” kanunu yasalaştı.
- 2004’te “İstihbarat Reformu ve Terörizmin Engellenmesi Kanunu” kabul edildi.

Bu reformlardan hedeflenen terör örgütlerinin yok edilmesi, üyelerinin tespit edilerek edere mahkeme karşısına çıkarma sürecini hızlandırmaktı (Bal, 2006:184).

11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin dış politikasında ilk olarak Ulusal Güvenlik Stratejisi adı altında terörle mücadeleyi ön plana alan bir strateji belirlenmiş böylece güvenlik kavramının ilk unsuru olarak terörle mücadele birinci sıraya oturmuştur. Bunun yanı sıra teröre verilecek cevabın iç ve dış güdümlü olması gerektiğinin üzerinde durulmuş ve uluslararası işbirliği gerektiren stratejileri ön plana çıkartmıştır. Bu belgede ele alınan hedefler şu şekilde özetlenebilir:

1. Öncelikli hedef Kitle İmha Silahları’nı kullanan ya da kullanma potansiyeli olan uluslararası boyutta eylem yapma kapasitesindeki terör örgütleri ve türevleri ile özellikle bu örgütlere destek olan hükümetlerdi.

2. ABD gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki tüm kurum, kuruluş ve vatandaşlarını olası saldırılardan korumak ve önceden engellemek. ABD bu konudaki kararlılığını gerekirse tek başına hareket edebileceğini ilan ederek göstermiştir.

3. Bir diğerk önemli hedef de teröre destek veren devletlere çeşitli yaptırımlar uygulayarak onların teröre verdikleri desteğı durdurmaktır.

4. Bu mücadelede ABD fikir savaşı başlatmayı da hedeflemiş terör faaliyetlerine yardım ve yataklık eden ya da bu mücadelede kendisine destek vermeyen her türlü yapıyı kölelik, korsanlık, soykırım yapmakla suçlayacak caydırıcı araçları devreye koymayı planlamıştır.

5. Son olarak risk taşıyan bölgelerde terörizmin yeşermesini sağlayan şartların yok olması için etkin bir diplomasiyle, özgür düşünce, bilgi ve iradenin artmasını sağlayacak politikalar üretebilecek hükümetleri desteklemek. (Örneğın; İslam Dünyası'nda ılımlı ve modern hükümetleri desteklemek gibi.)

3.1.5.1. Afganistan'a Müdahale

Afganistan coğrafi konumu itibari ile stratejik öneme haiz bir bölgede yer almaktadır. Orta Asya ülkeleri ile Hint Okyanusunun tam ortasında yer alan Afganistan'ın kuzeyinde Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan; batısında İran; güneyinde Pakistan ve doğusunda Doğu Türkistan almaktadır. Tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğrayan Afganistan çok milletli bir ülkedir (Erol, 2001: 33). 11 Eylül saldırılarının müsebbibi olarak görülen Usame Bin Ladin'in yaşadığı topraklar olması Afganistan'ı ABD'nin ilk hedefi yapmış ve uluslararası gündemin merkezine taşımıştır (Erol, 2001: 32).

11 Eylül saldırıları sonrası, Brüksel'deki NATO Genel Merkezi'nde düzenlenen basın toplantısında NATO Genel Sekreteri George Robertson, müttefiklere yapılan saldırılarla ilgili 5. Maddeye atıf yaparak, ABD'ye yapılan saldırının tüm NATO üyelerini ilgilendirdiğini, BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise, ABD'nin geçerli kabul edilen deliller ışığında askeri müdahale hakkı olduğunu savunmuştur.

ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell ise asıl hedefin Taliban ve El-Kaide olduğunun altını çizerek ABD'nin Irak'a müdahalesini haklı görmüştür. İngiltere Başbakanı Tony Blair Taliban yönetimine bir operasyonun gerekliliğı üzerinde durmuş sebep olarak Suudi asıllı Usame Bin Ladin'i teslim etmemesini göstermiştir.

Son olarak ABD Başkanı George W. Bush, Taliban'dan Usame bin Ladin önderliğindeki El- Kaide örgütünün üyelerini iade etmesini istemiş aksi takdirde müdahalenin kaçınılmaz olduğunu bir basın toplantısıyla tüm dünyaya duyurmuştur.

3.1.5.1.1. Müdahalenin Nedenleri

1. 11 Eylül 2001 terör saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide Örgütü ve Usame Bin

Ladin Afganistan'da bulunmaktadır.

2. El Kaide tarafından gerçekleştirilen terör olaylarının artması beklenmektedir.
3. Washington yönetimi El-Kaide lideri Usame bin Ladin'in 1998'de ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki diplomatik misyonuna yönelik terör eylemlerinden de sorumlu olduğunu düşünmektedir.
4. El-Kaide, ABD ve dünya kamuoyunda en tehlikeli ve organize terörist örgüt olarak kabul edilmektedir.

Taliban lideri Molla Ömer; Usame bin Ladin'i teslim etmeyince ABD, Ekim 2001'de Afganistan'a hava harekâtı düzenlemiştir.

Her ne kadar Amerika ve müttefikleri ABD'nin gerekçelerini yeterli görse de birçokları ABD'nin konuyla ilgili delillerini yetersiz bulmaktadır (Chomsky, 2004: 96).

El-Kaide 1979'daki Sovyet-Afgan Savaşının tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. (Uslubaş, 2005: 282). Soğuk Savaş döneminde Bin Ladin'in işgalci Sovyet Ordusuna karşı, bizzat ABD tarafından eğitilmiş bir gerilla olduğu ve El-Kaide'nin aynı şekilde üretilen bir örgüt olduğunu artık açıkça bilinmektedir. Bu dönemin özelliği olarak Bin Ladin'in İslam Savaşçısı, El-Kaide ise bir İslami Cihat örgütü olarak Afganistan'da CIA'nin desteğiyle başarılı olmuşlardır. Yenilgiye uğramış bir Sovyet Ordusu, aynı zamanda komünizmin yenilgisi anlamına gelmektedir. Ancak Soğuk Savaş'ın Sovyetler'e karşı üretilen mücahitleri artık 1990'lı yıllarda işsiz kalınca yeni bir gündem ve hesapla 11 Eylül saldırıları planlanmıştır. Bu Amerika'nın kendi düşmanını kendisi ürettiği anlamına da gelmektedir. 11 Eylül sonuçlarıyla değil de kaynaklarıyla değerlendirildiğinde ucu Soğuk Savaşa ve ardından gelen küreselleşmeye dayanmaktadır (Kongar, 2002: 81).

3.1.5.1.2. Müdahale'nin Gelişimi ve Sonuçlanması

11 Eylül saldırıları ardından bir aydan kısa bir zaman içinde ve Ekim 2001'de Başkan George W. Bush'un Taliban'dan Usame Bin Ladin'i istemesinin hemen ertesi gün 7 Ekim 2001'de, ABD Afganistan'a harekât emrini vermiştir. Afgan topraklarına ABD güçleri tarafından müdahalenin ilk adımını başkenti Kabil'e düzenlenen hava saldırısıyla atılmıştır. ABD Savunma Bakanlığı hava harekâtını doğrulamış ve Başkan Bush canlı yayında Taliban'a bedel ödeceğini ve El Kaide'nin terör yuvalarına ve Taliban rejiminin ordusuna karşı askeri müdahaleyi başlattığını açıklamıştır (Sever ve Kılıç, 2001: 287). ABD Başkanı ayrıca teröristler ve onları himaye eden devletleri cezalandırılacağını belirtmiştir. Uluslararası ilişkiler bağlamında ABD Yönetimi Ortadoğu'daki düşman hedeflere savaş ilan etmiştir (Yavuz, 2006: 94).

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Afganistan’da bir askeri müdahale gerçekleştirdiklerini Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’i telefonla arayarak bildirmiştir. Cheney, bu görüşmede asıl hedeflerinin Sivil Afgan halkı değil, terör unsurları olduğunu, halkın zarar görmemesine dikkat edileceğini, her türlü insani yardımın Afganistan’a ulaştırılmasına destek olacaklarını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer de, ABD yönetiminin terörizme karşı yürüttüğü savaşa destek verdiğini, suçsuz Afganlıların bu durumdan zarar görmeyeceği vaadini olumlu olarak değerlendirmiştir. Ardından harekâtın gerçekleştiği bölgeye olan coğrafi ve kültürel yakınlıktan dolayı Türk Hükümetince acilen bir kriz masası oluşturularak dost ve müttefik Amerikan yönetiminin terörizmle savaşının yanında olunacağı açıklanmıştır.

Saldırının başladığı sıralarda İngiliz Başbakanı Tony Blair, Almanya Başbakanı Schröder ve AB Dönem Başkanı Verhofstadt AB tarafından yapılan açıklamalarda ABD’ye ve harekâta katılan müttefiklere yüzde yüz destek verildiği açıklanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’e ise harekâttan önce bizzat Başkan Bush tarafından bilgi verilmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı Powell da harekât başladıktan hemen sonra 9 ülke liderini telefonla arayarak harekât hakkında bilgilendirmiştir.²

Öte yandan Taliban Afganistan’a yönelik saldırıları “terör eylemi” olarak ifade etmiştir. Usame Bin Ladin, El Cezire’den yayımlanan görüntülerinde, Afganistan’a ve şahsına yönelik saldırıların aslında “İslam’a açılmış bir savaş” olduğunu iddia ederek tehditler savurmuştur.³ ABD ve İngiliz Hava Kuvvetlerinin yoğun bombardımanının ardından Taliban’a ait hava gücünün yüzde doksanı yok edilmiştir. Taliban yönetimine indirilen büyük darbeden sonra ABD güçleri Kabil’e girmiştir. ABD, sonunda Sürekli Özgürlük Harekâtı ile Taliban Rejimini devirmiş, aynı zamanda Afgan hükümetine ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) aracılığı ile insani yardım yapmaya çalışmıştır.

3.1.5.1.3. Afganistan Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

11 Eylül’ün ardından Amerikan hükümeti ve İngiltere'nin diğer devletlerden lojistik destek alarak yaptıkları askeri müdahale diğer bir ülkeye karşı güç uygulama anlamına gelmektedir. Bu konuda BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde ve 51. madde kapsamında meşru müdafaa hakkı tarif edilmiştir. Bahsi geçen maddelere dayanmayan bir hareket hukuk ihlali anlamına gelmektedir (Topal, 2005: 204)

Benzer bir durum Irak’ın Kuveyt’i işgalinin ardından oluşmuştur. Güvenlik

² “Operasyonu Cheney Haber Verdi”, Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2001, s.9.

³ “Dalga Dalga Bombardıman”, Dış Haberler Servisi, Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2001, s.7.

Konseyi'nin 2 Ağustos 1990'da aldığı 660 sayılı kararı ile kuvvet kullanımı gündeme gelmiştir. Kararda, bu işgal küresel barışı ve güvenliği tehdit ettiğinden, Irak'ın Kuveyt topraklarını acilen terk etmesi istenmiştir. 661 sayılı karar ile de ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır (Kaya, 2001: 105). 678 sayılı karar (29 Kasım 1990), Ocak 1991'e kadar Irak güçlerinin Kuveyt'i terk etmemesi durumunda her türlü tedbirin alınacağını ve Irak tarafından yerine getirilecek sorumlulukları kapsamaktaydı.

BM tarihinde bir ilk olan bu kararlar ile BM artık sadece kınayan bir kurum değil aynı zamanda gerektiğinde yaptırım uygulayan olacaktır. Yani hukuki olarak buna yetkili olacaktır (Kaya, 2001: 104).

Afganistan'a yapılan müdahalenin hukuki açıdan değerlendirmesinde temel kıstas hareketin meşru müdafaa hakkı kapsamında olup olmadığıdır. İngiltere ve ABD, "Kalıcı Özgürlük Harekâtı" ile ilgili Güvenlik Konseyine sundukları 7 Ekim 2001 tarihli mektupta hareketin 51. maddeye uygun olduğunu ve meşru müdafaa hakkını kullandıklarını ifade etmişlerdir (Topal, 2005: 234).

Afganistan'a yapılan askeri operasyonun hukuki anlamda değer taşımamasının en önemli ölçütlerinden biri de 11 Eylül saldırılarının silahlı saldırı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Eğer silahlı saldırı özelliğine haizde, ABD egemenliğine açık bir tehlike unsuru olarak değerlendirileceğinden bir müdafaa hakkının oluşmasına neden olur, ancak silahlı saldırı şartının varlığının kabulü yeterli değildir. Aslında saldırının kaynağı El-Kaide örgütüyken, askeri müdahale Taliban tarafından idare edilen Afganistan topraklarına yapılmaktadır. Burada Taliban ile El-Kaide'nin nasıl bir bağla bağlandığının araştırılması ve açıklanması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Aslan, 2000: 53).

Afganistan müdahalesinin uluslararası hukuk bağlamında tutarsız yanları bulunmaktadır. ABD yönetimince 11 Eylül saldırılarının müsebbibi olarak açıkladığı El-Kaide Örgütü ile Taliban rejimini ne tür bir ilişki içinde oldukları konusunda yeter miktarda delil ortaya konmamıştır. Ayrıca 11 Eylül saldırılarının silahlı bir saldırı olup olmadığı konusunda bir görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Müdahaleden sonra Afganistan yönetimin tamamen ABD güdümlü hale getirilmesi, terörizmle mücadele bahanesiyle bir devletin bütünlük ve bağımsızlığı üzerinde hak iddia edilmesi uluslararası hukuk kurallarına kabul edilemezdir (Saydam, 2010: 113-114).

3.1.5.1.4. ABD'nin Afganistan Müdahalesindeki Pakistan'ın Rolü

ABD, Dünya Ticaret Merkezine 11 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen saldırı sonrasında tüm dünyada teröre karşı savaş açmış ve terörü tehdit algılamasının en üst seviyesine

yerleştirmiştir. Teröre karşı savaş kapsamında da 2001 yılında Afganistan'ı işgal etmiştir.

Uluslararası kamuoyunda da 11 Eylöl saldırılarını gerçekleştirdiği ileri sürölen El Kaide terör örgütünün merkez üssü konumundaki Afganistan'a yönelik bu harekät çok büyük bir tepki ile karşılanmamıştır.

Afganistan'da ABD liderliğinde sürdürölen savaş dokuz yıldır sürmektedir. Bununla birlikte Taliban ve El Kaideye karşı başlatılan savaşta henüz somut bir başarı elde edilememiştir. Hatta 2009 yılından itibaren Taliban'ın Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yeniden güçlendiği görölmektedir. 2009 yılında savaş Pakistan'a da sıçramıştır. Taliban, El Kaide terör örgütü ile ortak hareket ederek Pakistan Afganistan sınırında bulunan Güney Veziristan bölgesinde eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır. ABD'nin Afganistan'da dokuz yıldır herhangi somut bir başarı elde edememiş olması ve savaşın Pakistan'a genişlemesi ABD'yi bölgede yeni bir strateji belirlemeye itmiştir.

Taliban Yönetimini tanıyan üç ölkeden biri olan Pakistan, Taliban ve diğer gruplar arasında geçen mücadelelerde aynı zamanda silah, eğitim personel ve ulaşım imkânları sağlamıştır.

Pakistan'ın Afganistan politikası, Taliban hareketinin ortaya çıkmasıyla iç bölünmelerin kurbanı olmuştur. Dış İşleri Bakanlığı, ISI ve İç İşleri Bakanlığı, Afganistan üzerine bir birinden farklı politikalar yürötmeye başlamıştır. Dış İşleri BM barış planını desteklerken, Pakistan İstihbarat Teşkilatı Hizb-i İslami'nin lideri Gülbeddin Hikmetyar'a daha hoş görölü yaklaşmıştır. İç İşleri Bakanı General Babür ise Taliban'ı desteklemeye başlamıştır. Pakistan'ın birbirini tutmayan bu politikaları sebebiyle, Afgan siyaset sahnesinde daha fazla iç çatışma ve kaos yaşanmaya başlamıştır. Çünkü 1883 yılında Sovyet – İngiliz anlaşmasıyla çizilen Durand hattının 100 yıllık süresi 1993'te dolacağından kendisine bağlı bir grubun Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinin iki devlet arasında yaşanan kanlı sınır çatışmalarını da sona erdireceğini hesap etmiştir. Pakistan'ın Taliban'a destek vererek Afganistan üzerinde sağlamak istediği faydalardan biriside, 'stratejik derinliği' korumak olmuştur; 'stratejik derinlik' Pakistan ordusunun bir Hindistan işgali üzerine İndüs nehrin doğu tarafına geçmek zorunda kalırsa, reform ve yeniden inşa için nehrin batısında yeterince alana sahip olması anlamına gelmektedir.

Afganistan'da başarısız olan ABD, bu ölkedeki asker sayısını artırma yoluna başvurmaktadır. Hâlbuki Afganistan'da ekonomik yatırımlara öncelik verilirse bu sayede Afgan halkına istihdam sağlanabildiği gibi aynı zamanda eğitim ve sağlık alanında da reform yapılarak halkın yaşam standardı yükseltilebileceği düşünölmektedir. Böylece Afgan halkı Taliban'a karşı yürötülen savaşta ABD'ye gönöllü destek olacaktır. Afganistan'da halkın

güvenini almış bir ABD-NATO askeri gücü Taliban'a karşı daha kolay zafer kazanabilecektir. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin ekonomik reform sürecine katkı yapması yerine savaşmak için Türkiye'den muharip güç talebi uygun bir çözüm gözükmemektedir. Zira geçen her yıl ABD'ye Afganistan sorununun sadece savaşarak çözülemeyeceğini göstermiştir.

3.1.5.2 Irak Savaşı

3.1.5.2.1 Irak'ın işgali

Bush Yönetimi Ekim 2001'de Afganistan'a askeri müdahalede bulunup Taliban rejimine sonladıktan sonra, Irak'a yönelmiştir. ABD, Saddam Hüseyin Yönetiminin sahip olduğunu öne sürdüğü Kitle İmha Silahlarını ortadan kaldırmak, Irak'ın terör örgütlerine olan desteğini bitirmek ve Irak Halkına demokrasi ve özgürlük getirmek vaadiyle Irak'a müdahale etmiştir (Şahin ve Taştekin, 2006: 53).

George W. Bush, 28 Ocak 2003'te 'Ulusa Sesleniş' konuşmasında, "Bu ülkenin geleceği başkalarının kararlarına bağlı değildir" diyerek Irak'a olası bir askeri müdahalesinin önünü açmıştır. Afganistan müdahalesinin sonrası, Şahinler (Neo-Con'lar) olarak adlandırılan ABD Yönetimi, Kitle İmha Silahları ürettiğini gerekçesini öne sürerek, acilen Irak'a müdahale edilmesi ve Saddam'ın devrilmesinin gerektiğini dillendirmeye başlamışlardır.

BM Güvenlik Konseyi 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı kararı kabul ederek, Irak'a yapılacak askeri bir operasyonu meşru hale getirmiştir.⁴ Başkan Bush, Irak yönetiminin uluslararası denetim heyetine engel olması durumunda, sert yaptırımlara ve acı sonuçlara hazır olmaları gerektiğini söylemiştir.

8 Aralık 2002'de Irak hükümetinin 1441 sayılı karara dayanarak BM'ye sunduğu 11.807 sayfalık silah raporu gerekli incelemeye uğramadan, Başkan Bush'un, söz konusu raporun gerçekçi olmaması durumunda BM kararlarının açık bir ihlali olacağı ve askeri bir operasyonun kaçınılmaz olacağını açıklaması, Amerikan hükümetinin askeri bir operasyon yapmayı planladığını ve bu amaçla meşru zemin hazırlamaya çalıştığı fikrini doğrulamıştır.

3.1.5.2.2 İşgalin Nedenleri

Irak'ın "Kitle İmha Silahları"na sahip olduğu savıyla hareket eden ABD, buradan hareketle Saddam'ın liderliğine son verme amacını güderek, bu savı savaş nedeni olarak kabul etmiştir. ABD yönetimi günümüzde de olduğu gibi kitle imha silahlarının yayılmasının önüne geçmek istiyordu. ABD potansiyel olarak nükleer, kimyasal ya da biyolojik silahlanmaya

⁴ Kararın tam metni için bk. <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm> (18.06.2017)

müsait olan ama bunlara sahip olmayan devletlere de, bu şekilde silahlanma yoluna gitmemelerini tavsiye ediyordu.

Amerikan ordularının Irak'a askeri harekât düzenlemesindeki görünen sebep, terör hareketlerine destek olan “Şer Güçler”den biri olduğu iddiasıyla Irak'ı kitle imha silahlarından temizlemek olmuştur. 1991 ile 1998 arasında BM silah denetim heyetlerinin sıkı kontrolü altında bulunan Irak hükümeti ciddi anlamda BM ambargo uygulamasına tanık olmuştur. Nihayet Kasım 2002'den Irak'ın işgaline kadar geçen sürede BM denetçilerinin yaptığı sıkı kontrollerde, kitle imha silahlarının izine rastlanmamıştır. Zaten savaş bittiğinde ortaya çıkan sonuca göre Irak kimyasal ya da biyolojik silahları herhangi bir yerde saklamamıştı (Akgün, 2003: 37).

3.1.5.2.3 İşgalin Gelişimi ve Sonuçlanması

Irak'ın işgali Afganistan'a yapılan askeri harekâtın on sekiz ay sonrasına denk gelmektedir ve İngiliz ordularının desteği ve BM'nin itirazına rağmen yapılmıştır. Afganistan'a yapılan askeri harekâta sahip çıkan Rus, Alman ve Fransız hükümetleri Irak harekâtından desteklerini esirgemişlerdir (Kaynak, 2006: 7 5). “Irak'a Özgürlük Operasyonu” adını alan bu harekât, Başkan George W. Bush'un 48 saat içinde Irak'ın kitle imha silahlarından temizlenmesi talimatının ardında 20 Mart 2003'de başlamıştır.⁵

Amerikan ordularının Irak'a yaptığı operasyonun ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri Çin, Rusya, Almanya ve Fransa söz konusu harekâta karşı olduklarını deklare etmişlerdir (Arı, 2004: 217). Amerikan Hava Kuvvetlerinin öncülüğündeki koalisyon hava gücünün Irak üzerinde bombardımanıyla başlayan İkinci Körfez Harekâtın uluslararası kamuoyundan olumsuz tepkiler görmüştür. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, “Saldırının BM'nin onayı olmadan gerçekleşmesinden büyük üzüntü duyuyorum” demiştir. Alman Başbakan Schröder de, “Savaş, her zaman politika için bir yenilgidir” şeklinde açıklama yapmıştır. Rus Lider Putin, harekâtı “ciddi bir politik hata” şeklinde değerlendirmiş, Amerikan hükümetini Irak harekâtını bitirmeye çağırmıştır.⁶

İran adına hükümeti temsilen Dışişleri Bakanı Harrazi, hiçbir tarafın yanında yer almayacağını ifade ederek harekâtın kabul edilemez ve “yasadışı” açıklamıştır. Bu amaçla İran, harekâta katılan hava kuvvetlere hava sahasını ve tüm giriş çıkışlara da sınırlarını

⁵ “Bush'tan Saddam'a: Irak'ı Terket”, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/17/262637.asp> (18.06.2017)

⁶ “ABD'nin Gücünün Sınırı Var”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=100696>, (18.06.2017)

kapatıp, mültecilere destek amacıyla Irak sınır bölgesinde yardım çalışmaları yapmıştır.⁷

Nisan 2003'de Irak Uluslararası Havalimanı'nın Amerikan kuvvetlerince ele geçirilmesinin ardından, meşhur Firdevs Meydanını da alınması ve halktan bir kesimin Saddam'ın heykelini parçalaması, dünya medyasında "galibiyet" temalı biçimde yansıtılmıştır (Arı, 2005: 718).

Amerikan kara kuvvetlerinin Saddam'ın memleketi Tikrit'i ele geçirmesiyle harekât nihai noktasına ulaşmış, neticede ABD, 139 askerini kaybederken 15.000'den fazla Iraklı sivil İkinci Körfez Harekât sonucu hayatını kaybetmiştir. İngiliz basınından Independent on Sunday, her zamanki muhalif tavrıyla İngiliz Başbakanı Blair'e aranan silahların bulunup bulunmadığını, füze başlığı ya da kimyasal içerikli silahların nerede olduğunu sormuştur. Saddam yönetiminin otoriter ve baskı uygulayan bir yapıda olduğunu ön kabulüyle, "ama Ortadoğu'daki diğer bazı özgürleştirilmesi gereken yerlerden çok daha da kötü değildi" şeklinde İngiliz Hükümetine eleştirisini yöneltmiştir.

3.1.5.2.4 Irak'ta Gelinek Nokta

Amerikan saldırı ve işgalinin hemen sonrası artık Irak hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktı çünkü iktisadi, sosyal, kültürel, dini ve siyasi olarak ciddi bir tahribata uğramış olduğundan ötürü kendini toplama sürecinin çok uzun bir süre alacağı bir gerçektir. Zaten resmi açıklamalarda Mayıs 2003'de bittiği söylenen savaşın artçı etkilerini Irak toplumu uzun yıllar üzerinde hissetti (Arı, 2005: 718). Bu harekâtın en önemli olumsuz etkisi yıllarca süren adeta bir gerilla savaşı hüviyetine bürünen sokak çatışmaları, bombalama eylemleri ya da intihar saldırıları olmuştur (Erkmen, Mazin ve Şükür, 2003: 22).

Amerikan yönetimi savaş sonrası Irak toplumunu, Şii, Sünni, Kürt, Türkmen ve Hristiyan olarak ayrıştırarak sosyal ve siyasi yapının dini ve etnik kimlikler üstüne inşa edilmesine imkân sağlamıştır. İlk zamanlarda İran'ın etkisini önemsemeyen ABD, Şii'leri ön planda yer almasına müsaade etmiştir. Öte yandan başkaldırıcı örgütledikleri, Saddam yanlısı olduklarını ileri sürerek Sünnilere her zaman şüpheyle yaklaşmıştır. Dinsel ve etnik kimlikler üstüne inşa edilen siyasi yapı, öte yandan Irak'ın parçalanmasına neden olan sürecin önünü açarken, sosyal gruplar arası sürtünmelerin sıcak çatışmaya evrilmesine sebep olmuştur (Dilek, 2007: 12).

ABD'deki "iç denetim mekanizmaları" faal duruma gelmiş, gelişmeler karşısında Başkan George Bush'un kongre seçimlerinde yenilmesi üzerine, Başkan Bush Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in görevine son vermiş, yerine CIA'nin eski başkanlarından Robert

⁷ "Dünya Ayağa Kalktı", Dış Haberler Servisi, Cumhuriyet Gazetesi, 21Mart 2003, s. 9

Gates'i getirmiştir (Dilek, 2007: 12).

Cumhuriyetçi Parti 11 Eylül saldırılarının ardından başlattığı ve küresel terörü hedef alan savaşın ardından, Demokrat Parti Başkan adayı Barak Obama Kasım 2008'de yeni ABD Başkanı olarak göreve gelmiştir. Amerikan seçmenin oylamada Obama ve Demokratlardan yana tercih kullanmasının temelinde Bush'un politikalarına itiraz yatmaktadır. Obama Başkan seçildikten sonra yaptığı teşekkür konuşmasında "demokrasi, özgürlük, fırsat, umut" kavramlarını öne çıkartarak, Amerikan toplumunda olduğu kadar dünya kamuoyunda barışı öne çıkartan politikalar izleyeceği izlenimini uyandırmıştır.⁸

Irak işgalini izleyen ilk günlerde Irak halkı tarafından Amerikan güçlerine sevgi gösterileceği, Irak'ın politik, ekonomik ve ticari problemlerine çözüm olacak bir hükümet oluşturulacağı ve insan hakları ihlallerinin son bulacağı ümit edilmiş, fakat ABD hiçbirini yapamamıştır. Aksine Irak halkının Amerikan askerlerine çiçeklerle ilgi göstermesi söz konusu olmamışken, etkili bir direniş gösterdiği açıkça görülmüştür (Dilek, 2006: 13).

3.1.5.2.5 ABD'nin 2003 Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Bush Doktrini'nin en önemli ilkesi olarak öne çıkan ve olası tehditleri saldırıya dönüşmeden yok etmeye dayanan önleyici müdahale çerçevesinde başlatılan Irak Operasyonu hukuksal olarak da önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır.

Oysa Afganistan Operasyonunun bile hukuki meşruiyeti tartışılırken; saldırılarla bağlantısı olduğu iddia edilen ve kitle imha silahları ürettiğinden "şüpheli" duyulan Irak'a yönelik bir operasyon başlatılması, ABD'nin terörizmle mücadelede uluslararası hukuka uygun davranmadığının bir başka göstergesidir.

Uluslararası hukukta kabul görmüş olan "önleyici meşru müdafaa hakkı", 1945 yılında BM'nin kurulması ile uluslararası hukuktaki meşruiyetini yitirmiştir (Byers, 2007: 100).

Santralin nükleer silah üretme kapasitesine kavuşacağı iddiasında bulunan İsrail, Irak'tan gelecek olası bir nükleer saldırıyı önlemek için böylesine bir eylem gerçekleştirdiğini öne sürmüştür. Irak'taki nükleer santrale yönelik önleyici bir bombalama eylemi gerçekleştiren İsrail, bu eyleminden dolayı Güvenlik Konseyi tarafından oybirliği ile kınanmış ve suçlu bulunmuştur. Konsey'in daimi üyelerinden biri olan ve İsrail ile yakın ilişkisi bilinen ABD tarafından bile veto edilmemiş olmasıdır. ABD Irak'ın İsrail'in güvenliği için bir tehdit oluşturmadığını; İsrail'in diğer barışçıl yöntemlere başvurmadan gerçekleştirdiği bu saldırının bölgenin güvenliğini gereksiz yere tehlikeye attığını dile getirmiş; ilk saldırıyı gerçekleştiren

⁸ "Obama'dan Zafer Konuşması", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/10286495.asp>, (erişim tarihi: 14.07.2017).

İsrail'i saldırgan devlet olarak kınamıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2004: 86).

Bu çerçevede 2003 Irak Operasyonu değerlendirildiğinde, 1981'de İsrail'i kınayan ABD'nin bu defa rolleri değiştiği ve benzer şekilde kanıtlanamayan nedenlerle Irak'a girdiği söylenebilir. Ancak İsrail ve ABD arasında bu noktada bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Zira ABD Afganistan'dan sonra hedefin Irak olduğuna dair bazı açıklamalarda bulunmuştur. Hatta BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde yetki alma çabası içine girmiş ancak bunu başaramamıştır.

BM Güvenlik Konseyi 8 Kasım 2002'de 1441 (2002) nolu kararı çerçevesinde ve 1991 Körfez Krizi sonrasında Irak'a ilişkin alınan diğer Güvenlik Konseyi kararlarına da değinerek silah denetçilerinin Irak'ta faaliyetleri ve Irak Hükümetinden işbirliğine gitmesi konusu karara bağlanmıştır.

Kararın ardından Iraklı yetkililer denetçilere zorluk çıkarmaksızın denetleme yapmalarına izin vermiş ve yapılan çalışmalar sonucu ABD ve İngiltere'nin iddia ettiği gibi tehlike yaratacak bir kitle imha silahı deposu ya da buna ilişkin program ve olanaklara ilişkin hiçbir kanıt rastlanmamıştır.

ABD ve İngiltere daha sonra da aynı iddialarını sürdürerek Irak'ın silahsızlanma konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla önleyici meşru müdafaa çerçevesinde Irak'a 20 Mart 2003'de askeri müdahale yoluna başvurmuşlardır.

Söz konusu askeri müdahaleye uluslararası hukuk penceresinden bakıldığında, Afganistan Operasyonu'na kıyasla daha net bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Zira Irak, ABD'ye yönelik ne bir silahlı saldırı eylemi gerçekleştirmiş; ne de Irak'ın 11 Eylül Saldırıları ile bir bağlantısı tespit edilmiştir. Nitekim 11 Eylül Saldırılarının Afganistan'a isnat edilmesi bile kesin şekilde uluslararası hukuka uygun bulunamazken Irak'ın saldırılardan sorumlu tutulması mümkün değildir.

Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1441 (2002) sayılı kararın Güvenlik Konseyinin Irak'a karşı kuvvet kullanılması için ABD ve İngiltere'ye açıkça bir yetki tanıdığını iddia etmek de mümkün değildir. Öte yandan iddia edildiği şekilde Irak'ta yapılan denetlemeler sonucu kitle imha silahlarına ilişkin herhangi bir kanıt bulunamaması da Irak'ın gelecek için bir tehdit olduğu iddialarını çürütmektedir. Bu da yine Güvenlik Konseyi kararlarına değil; önleyici meşru müdafaa hakkına dayanarak başlatılan Irak Operasyonu'nun daha başında hukuk dışı olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim Güvenlik Konseyi de aldığı 1483 (2003) sayılı kararla ABD ve İngiltere'yi işgalci güçler olarak nitelendirmiştir (Byers, 2007: 164).

ABD, Afganistan'da olduğu gibi Irak'ta da savaş suçları işlemiş; özellikle savaş

esirleri ve sivillerin korunmasına ilişkin yükümlülüklerini ihlal etmiştir. Kasım 2004'te Felluce'de yaralı ve silahsız bir Iraklı'nın infaz tipi vurulması, ABD'nin işlediği savaş suçlarından yalnızca biridir. Guantanamo Üssünde olduğu gibi Irak'taki Ebu Gureyb Cezaevinde Iraklı tutuklulara yapılan işkence, cinsel istismar ve diğer insan hakları ihlalleri de ABD'nin 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ni açıkça ihlal ettiğini göstermektedir. Ebu Gureyb'te çekilen işkence fotoğraflarının basına sızması uluslararası kamuoyunda büyük yankılar uyandırmıştır.

Söz konusu şartlar çerçevesinde, ABD'nin terörizmle mücadele politikalarına dayanılarak gerçekleştirilen Irak Operasyonu uluslararası hukuk, insancıl hukuk ve savaş hukuku perspektifinden bakıldığında, önemli ölçüde meşruiyet ekseninden uzak olduğu görülmektedir. 1945 öncesi uluslararası örf ve adet hukukunun kabul görmüş bir ilkesi olan önleyici meşru müdafaa hakkına dayanan harekât, daha baştan sakat doğmuş; ABD İngiltere dışında beklediği desteği alamamıştır.

3.1.6 Obama Dönemi Ortadoğu Politikası

Seçim kampanyasını değişim sloganıyla yürüten Obama 2009 seçimlerinin ardından ABD Başkanı seçilmiştir. Obama, Ortadoğu bölgesinde yumuşak güç üzerinden tesis etmeye çalıştığı dış politikasını uygulamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda ilk röportajını Suudi kanalı olan El-Arabiya ile yapan Obama, ABD'nin İslam dünyasına karşı art niyet beslemediğinin altını çizmiştir. Ayrıca Obama Filistin-İsrail sorununda her iki tarafın da dikkate alınması gerektiğini bununla birlikte işbirliği ve diğer diplomatik yöntemlerin kullanmasını ifade etmiştir (Özer, 2005: 48-50).

Obama, İslam Dünyası ile düşman olmadıklarını söylemesine rağmen ilk olarak Afganistan'a 30.000 asker göndermiştir. Göreve başlamasından çok kısa bir süre sonra pek çok Müslüman ülke içindeki hedeflere saldırılar başlamıştır (Traub, 2001). Söylem ve eylem ilişkisi bağlamında pek de tutarlı olduğu söylenemeyen Obama'nın siyasi yaklaşımı ise "stratejik sınırlama, kusurlu realizm ile liderlikten uzak duran" bir anlayış çerçevesinde dizayn edilmiştir.

Obama yönetiminin Ortadoğu politikasında ilk göze çarpan, ABD güvenliğinin ve dış politikasının iki önemli ayağı olan diplomasi ve savunma ikilisine kalkınma politikalarını da dâhil etmek oldu. Daha sonra "sosyal medya", "kamu diplomasi"ni ve "stratejik iletişimi" de gündemine alan Obama yönetimi "akıllı güç" adını verdiği ve Ortadoğu'da maliyeti azaltma üzerine bir dış politika anlayışına önem verdi. Böylece Ortadoğu'daki halk hareketleri bağlamında bölgenin dönüşümü ve dizaynı daha az maliyetle gerçekleştirildi. Bu anlamda

Başkan Obama ılımlı bir profille hareket ederek, Irak'ı terk etme, İran ile yaşanan gerginlikler, Libya harekati, Suriye direnişi ve Afganistan'dan çekilme gibi konularda çok ileri adım atmıyarak küresel kamuoyunda olabildiğince olumlu bir izlenim uyandırmayı ve böylece Amerikan yönetimine daha az saldırı yapılmasını hedefledi. Ayrıca ABD'nin ekonomik durumundaki negatif gidişatın bir sebebi olarak görülen dış politikada askeri araçların kullanımı ve dolayısıyla askeri maliyetleri de azaltarak ekonomi rahatlatmayı ve bölgedeki ülkelerle diplomatik araçlarla ilişkileri dizayn etmeyi seçmiştir.

Obama'nın Ortadoğu politikasında İsrail ise her zamanki önemini muhafaza etmiştir. Hatta Obama, kendisinin siyahi olmasından dolayı ABD'de siyahilerin yaşadığı sıkıntılar ile Yahudilerin geçmişte yaşadıklarını eşdeğer görmekte ve bundan dolayı Yahudilere destek vermekteydi. Ayrıca İsrail'in politikalarının destekleneceği, İsrail'e askeri destekte bulunacağı ve İsrail'e karşı düşmanca politikalar yürüten Lübnan, İran ve Hizbullah karşısında İsrail'in destekleneceği açıkça ilan edilmiş ve politikadaki uygulamalar da bunun söylemin ötesinde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

3.1.6.1 ABD'nin Irak'ı Terk Etmesi

Başkan Obama, Başkan Bush döneminde başlatılan ve 11 Eylül 2001 terör saldırılarını takiben Afganistan ve Irak toprakları üzerinde gerçekleştirilen askeri müdahaleleri henüz tamamlanmadan devir almıştır. Dünya kamuoyu Obama'dan net bir sonuç almasını ve yaşanan mağduriyetlerin giderilmesini bekliyordu.

Obama'nın görevi teslim almasının ardından Afganistan saldırısının müsebbibi Usame Bin Ladin'in etkisiz hale getirilmesi, Irak'ta istikrarlı bir ekonomik, sosyal ve siyasi hayatın devreye konulması ve İran'ın nükleer çalışmalarının incelenmesi konuları acilen kararını bekleyen hususların başında gelmekteydi (Pirinççi, 2014: 25).

Obama yönetimi ilk günlerde hem Amerikan hem de uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmek adına Irak'ta konuşlanmış askeri gücünü geri çekmeyi ve zarar gören "Amerikan Devleti" imajını düzeltmek amacıyla yapıcı bir politika yürütmeyi hedeflemiştir. Irak'ın maruz kaldığı radikal değişime ek olarak Arap Baharı'nın yıkıcı rüzgârı hesaba katılınca Obama'nın Ortadoğu siyaseti başka bir çıkmazın içine girmiştir. Suriye'de orta şiddette başlayan ve ilerleyen günlerde yıkıcı ve şiddetli bir iç savaşa dönüşen Suriye'nin durumu ve IŞİD'in bölgede hızlı ve aynı şekilde tahripkâr ilerleyişinin önlenemeyişi ABD için ciddi bir sorun haline gelmiştir (Pirinççi, 2014: 5).

Amerikan yönetiminin Ortadoğu'da otoriter rejimlere yönelik tehditkâr tutumu, büyük destekle arkasında durduğu Arap Baharının ardından kendine destek veren diktatörlerin

ayakta kalmasına yönelmiştir. Mayıs 2011’de yaptığı açıklamada Başkan Obama Suriye Lideri Beşar Esad’ın görevinden ayrılmasını istemiştir. Bölgenin isyancı güçleri ve beraberinde Amerikan müttefiki ülkeler Obama’dan acil bir koalisyon ile birlikte Esad’ın devrilmesi ve Suriye’ye müdahale edilmesinin zorunluluğundan bahsetmiştir. Suriye meselesinde Amerikan yönetimi haber alma ve lojistik anlamında destek sunarak muhalif güçlere yardım ederek bölgedeki ateşin şiddetini arttırmıştır.

Ortadoğu’da cihat hareketlerinin bu kadar hızlı yayılması ve kendine politik anlamlar kazandırmasında Afgan, Çeçen ve Bosna savaşlarında oldukça iyi bir tecrübe kazanarak profesyonelleşen cihatçı güçlerin etkisi olduğu kadar ABD’nin Irak’ı terk etmesinin ardından göreve gelen Irak Başbakanı Maliki’nin Sünni grupları dışlaması ve dışlanan grupların cihatçı örgütlerle beraber hareket etmesi önemli rol oynamıştır. Bu gruplar ve Arap Baharı’nın etkisini başka ülkelere taşımak isteyen diğer muhalif unsurlar en çok da siyasi ve sosyal istikrarsızlığın zirve noktasında olduğu Suriye’de yaşama ve gelişme şansı bulmuştur (Pirinççi, 2014: 25).

Başkan Obama IŞİD’in Ortadoğu’daki etki ve tehlikesini yıkmak amacıyla bazı stratejileri hedefleme yoluna gitmiştir. IŞİD’e hava harekâtı yoluyla ciddi kayıplar yaşatmak, bölgenin terörle savaşta daha etkin rol almasını sağlayacak imkânları sağlamak ve IŞİD’in saldırılarına maruz kalan sivil halkın maddi kayıplarının telafi etmek söz konusu stratejinin temelini oluşturuyordu (Pirinççi, 2014: 60).

Amerikan yönetimini IŞİD ile baş edebilmek adına Ortadoğu’da bazı güçlere askeri yardımı esirgememesi bölge için aynı zamanda başka bir tehlikenin habercisi durumunda. Örneğin “Irak Kürt Bölgesel Yönetimi”ne verilen silah yardımının gelecekte bölgede kurulabilecek bir Kürt Devleti’nin Türkiye ve İran’ın toprak bütünlüğünü tehdit edeceği yadsınamaz bir durumdur. Bu duruma ek olarak petrol kaynaklarının el değiştirmesi söz konusu olan bu tip siyasi manevraların bölgedeki ateşin şiddetini arttıracığı da bir gerçektir.

3.1.6.2 Arap Baharı ve ABD’nin Tavrı

“Arap Baharı” olarak adlandırılan ayaklanma hadiseleri 2010’da Tunus halkının isyanıyla başlamıştır. Tunus’u takiben Mısır ve Libya’da patlayan isyan ve halk ayaklanması sonucu bu üç ülkenin liderleri devrilmiştir. Yemen’deki yönetim değişikliğinin daha mutedil gerçekleşmesine rağmen Suriye olayları çok vahim ve geniş etkili bir hale gelmiştir (Aydın, 2012: 36).

Libya Lideri Albay Muammer Kaddafi, Tunus ve Mısır liderleri kadar kolay teslim olmamış, dolayısıyla Batılı askeri güçler Libya halkına barış ve huzur getirmek adına BM

onayıyla ve NATO desteğiyle Libya'yı havandan bombalamışlardır. Ancak Suriye'ye müdahale etmek o kadar kolay olmamış, Çin ve Rusya'nın bu ülkeye olan stratejik yakınlığından ötürü başarılı olamamıştır. Arap Baharı hareketinin Suudi Arabistan üzerinde tesirinin olmaması dini, iktisadi ve nüfus yapısı özelliklerindedir (Aydın, 2012: 37).

Libya'nın lideri Albay Kaddafi 1969'da ülkenin rejimini askeri bir müdahale ile devrıldıktan sonra dünya üzerindeki bütün "anti-emperyalist ve anti-Siyonist" unsurlara desteğini esirgememiştir. Doğal olarak da Amerikan ve Batılı ülkeler Kaddafi'nin bu konudaki cömertliğinden pek hoşnut olmuyorlardı. BM ve AB gibi Libya üzerinde ambargo uygulayan güçlerin tehdidini Kaddafi hiçbir zaman ciddiye almamıştır.

Arap Baharının isyan dalgasının en acı etkilerinden birini Libya halkı yaşamıştır. Amerikan hükümetinin Afganistan ve Irak müdahaleleri nedeniyle, karadan müdahil olmadan Obama'nın belirlediği "geriden öncülük etmek" politikasıyla NATO aracılığı ile yürüttüğü askeri saldırılar sonucu Kaddafi devrilmiş, ama sonuçta ne sosyal ne de siyasi istikrar sağlanamamıştır. Feci şekilde öldürülen Kaddafi'nin ardından geçiş sürecinde devrede olan ayrılıkçı gruplar içinde meydana gelen fikir ayrılıkları, uzun yıllar daha Libya'nın istikrarsız bir siyasi ve iktisadi yapıya maruz kalacağını göstermektedir.⁹

Enerji kaynaklarınca güçlü rezervleri ellerinde tutan Körfez yönetimleri, Arap Baharının sert rüzgârlarının sürüklediği isyan hareketlerinden korunmak için ülkelerinin içinde görüntü amacıyla ve işlevsel olmayan değişikliklere başvurmuşlardır. Körfez liderleri ekonomik güçlerinden kaynaklanan enstrümanları devreye koyarak halk arasındaki hoşnutluğu sağlamakla birlikte siyasi anlamda reform adı altında halkın sükûnet ve itidal içinde olması için gerekli her tür tedbiri almışlardır.

Tunus'un ABD ile ilişkilerinin başlangıcı, ilk başbakanı Habib Burgiba'nın izlediği Amerikan yanlısı dış politika nedeniyle oldukça olumlu gelişmiştir. Soğuk Savaş yıllarında ülkelerin saflarını Sovyet ya da Amerikan çizgisinde oluşturma sürecinde Burgiba çizgisini Amerika paralelinde belirlemiştir. ABD yönetimleri de Tunus'u sadakatini karşılıksız bırakmamış desteğini esirgememiştir.

Tunus'ta Burgiba'dan sonra göreve gelen Zeynel Abidin Bin Ali'ye karşı halk tarafından başlatılan isyan hareketleri Amerikan yönetimince destek almıştır. Amerikan Dışişleri "ekonomik destek alacak ülkeler" sınıfından "sıralamasında öncelikli ülkeler" konumuna dahil etmiştir (ORSAM, 2013).

⁹BilGESAM 2011, Ortadoğu'da devrimler ve Türkiye. Nisan 2011. Rapor: 31. [Online] <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-176-2014040854ortadogudevrim.pdf>. (erişim tarihi 09.08.2017).

Mısır Halkı bölge ülkelerinden bir Arap Devleti olan Tunus halkının gerçekleştirdiği halk ayaklanmasından etkilenerek Ocak 2011’de meşhur meydan Tahrir’de rejim aleyhine başkaldırmıştır. Halkın temel amacı uzun yıllardır iktidarda olan Hüsnü Mübarek’in alaşağı edilmesi ve yerine daha demokratik bir yönetimin gelmesiydi.

Amerikan Başkanlarının sadık bir müttefiki olan Mısır, Camp David’de Carter’a verdiği İsrail’i tanımaya devam edeceği sözünün bedeli olarak ABD’den her yıl milyar dolarlık destek almıştır. Aslında Tahrir Meydanı Direnişinin ilk günleri Mübarek’in arkasında durmayı yeğleyen Amerikan yönetimi, kitlelerin rejim değişikliğinde ısrarcı olmalarının ardından bu desteğini çekmiştir.

Amerikan Lideri Obama, Mısır konusunda “sistemli bir geçiş anlamlı olmak zorunda, barışçıl olmak zorunda ve şimdi başlamak zorunda” açıklamasıyla Hüsnü Mübarek’in görevden alma fermanını imzalamış oluyordu. Baskılara dayanamayarak görevinden istifa ederek uzaklaşan Mübarek rejimini, “Müslüman Kardeşler” teşkilatı kökenli Mursi’nin seçimle iş başına geldiği yönetimi izlemiştir. Bu seçim Mısır tarihinde ilk kez bir kişinin seçim yoluyla Cumhurbaşkanı seçilmesi açısından çok önemliydi, ancak Mursi ülkedeki asker kökenli elitin beklentilerini karşılayamayacak icraatları ve görüşleri nedeniyle askeri bir ihtilal ile görevinden uzaklaştırılmış, yerine bir General olan Sisi geçmiştir (Hook ve Spanier 2013: 354-355).

3.1.6.3 Suriye’de İç savaş ve ABD’nin Tutumu

İsrail’in Amerikan hükümetlerinin çok sıkı bir dost ve müttefiki olmasından ötürü Suriye ve ABD arasında birbirlerini ”düşman” ilan eden bir ilişki hakimdi. Soğuk Savaş yılları Suriye ile Sovyet yönetimini birbirine çok yakın kılmıştır. Ardından İran’daki İslam Devrimi Suriye ile İran arasındaki yakınlığı en üst safhaya çıkarmıştır. Bu nedenle Amerikan politikasına göre Suriye terör faaliyetlerine sahip çıkan ”haydut devletler” tanımlaması içindeydi. Arap Baharının bölgede başlamasının ardından kıvılcım Suriye topraklarına da sıçramıştır.

Suriye’de olaylar Mart 2011’de Daraa kentinde bir grup gencin Suriye Lideri Beşar Esad’ın aleyhinde gösteri yapması ve Suriye istihbaratına mensup kişilerce isyancıların dövülmesi ile başlamıştır. Diğer şehirlerde sokaklara çıkan isyancılar da Esad yönetimine aleyhinde gösterilerde bulunmuş, polis ile militer güçler sert bir biçimde müdahale etmeye başlamıştır. Bu durumu kamuoyunu kendi taraflarına çekmede kullanan muhalif gruplar ülke çapında kışkırtmalara başlamıştır. Ülkede tansiyonun giderek yükselmesi üzerine, taraflar karşılıklı silah kullanmaya başlamıştır.

Obama yürüttüğü dış politika anlayışı gereği ihtiyaç duymadıkça kuvvet uygulamayacak olmasından ötürü Suriye’de gelişen olaylara doğrudan müdahil olmamıştır. Şubat 2012’de diplomatik misyonunu ülkeden çekerek Suriye’ye tavrını açıkça belirginleştiren ABD yönetimi, Suriye’nin İran’la olan ilişkisinin kesilmesinin hayati olduğunu savunmuştur. Ancak Başkan Obama, demokratikleşme adımlarını doğru atabilen bir Suriye Devletini İran’ın çizgisinden Amerikan çizgisine çekebileceğine inanmıştır.

3.1.6.4 İran’ın Nükleer Faaliyetleri ve ABD

Soğuk Savaş sırasında Sovyetlerden aldığı tehditleri Amerikan müttefiki olma seçeneğine dönüştüren ve 1941’den itibaren 1951’e kadar İran’ın başında olan Şah Rıza Pehlevi’nin ardından 1951’de Musaddık ülkenin başına geçerek yabancı şirketlerin ulusal hazineye devrini sağlamıştır. Bu durumdan çok endişe ve huzursuzluk duyan ABD İran’da organize ettiği bir müdahale ile Şah Rıza’yı 1953’de yönetime getirmiştir.

“Kuzey Kuşağı”nı oluşturarak Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’ya nüfuz etmesine engel olmak isteyen ABD, yanında İran liderini müttefik olarak bulmuş ve Sovyetlerini çevresini de daha sıkı çemberle sarmış olacaktı. Şüphesiz bu hizmetin karşılığı da dost ve müttefik devletlere ekonomik ve askeri yardım olarak dönecekti ki İran da bu ülkeler arasında yer almıştır.

İran Devriminin ülkenin rejimi ve tüm dinamiklerini değiştirmesinin ardından, bir numaralı dost olan ABD artık “büyük şeytan” olarak İran’ın hedefinde yer alacaktır. Yeni rejimin 1990’larda nükleer çalışmaları hızlandırması, Amerikan hükümetini oldukça rahatsız etmiştir. Bu faaliyetlerin küresel bir tehdide dönüşeceği endişesiyle ABD uluslararası kamuoyundan İran’ı yalnız bırakmasını istemiştir. Ayrıca İsrail’in güvenliğinin Amerikan politikalarının temel argümanı olması İran ve ABD arasındaki ilişkilerin gerginliğinin maksimum düzeyde olmasını sağlamıştır (Yetim, 2011: 229-230).

Batılı ülkeler ABD’nin İran’ın ispatı mümkün olmamış nükleer çalışmalarından dolayı boykota tabi olmasına olumlu bakmamışlardır. Irak’ta herhangi bir nükleer etkinliğin bulunamamış olmasından dolayı İran’a müdahaleye sıcak bakmamaktadır. Obama’nın göreve gelmesiyle İran ile ABD arasında ılık rüzgarlar esmeye başlamış, İran Halkı bundan hoşnutluk duymuştur (Nye ve Welch, 2007). Hasan Ruhani 2013’de İran Cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra, ABD’nin İran’a bakış açısını daha olumlu bir hale getirmesi ve özür dilemesi gerektiğini, bu şekilde ilişkilerin iyiye gideceğini duyurmuştur (Cumhuriyet, 2015).

3.1.6.5.İran'ın Nükleer Güç Olma Süreci

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere ve ABD İran'ın nükleer bir çalışma içinde olmasına Sovyet tehdidinden ötürü sıcak bakıp destek vermişlerdir, dolayısıyla Amerikan yönetimi ile Tahran Sovyetlere karşı olmakla aynı çizgide buluşmuş oluyordu. Sovyetlerin etrafına çepeçevre sarmak niyetiyle güçlü bir müttefike sahip olma güdüsü İran ile olan nükleer güç ortaklığını doğurmuştur (Yetim, 2011: 232).

ABD'nin 1957'de yürürlüğe koyduğu "Barış İçin Atom" projesi nedeniyle İran ile "Sivil Nükleer İşbirliği Anlaşması" imzalanmış ve bu süreç İran Devrimi'ne kadar kesintisiz sürmüştür. "Kısmi Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması" ve "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması"na imza atması küresel sisteme kolayca entegre olmasını sağlamıştır. Alman şirketi "KraftwerkUnion"ın Buşehr'de inşa ettiği iki adet reaktör Humeyni'nin talimatıyla durdurulmuştur (Nye ve Welch, 2007: 324).

İran nükleer gücünü gerek bölgede oynadığın rolü kuvvetlendirmek adına, gerekse daha bağımsız bir şekilde politika üretip uygulayabilmek niyetiyle kullanmaktadır. Nükleer kaynaklı bir enerji politikasına yönelmesinde Batı'ya olabilecek bağımlılık endişesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu söylem ve politikalar ABD ve Batılı dostlarını huzursuz etmekte ve İran'ı baskılama yoluna gitmektedirler. (Yetim, 2011: 231-233).

"Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı" yetkililerini 2003'te ülkeye çağırarak denetime açık olduğunu gösteren İran Rejimi ile ABD'nin arası 2005'de göreve seçilen İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Amerikan karşıtı söylemleriyle tekrar gerilmiştir. BM'nin 1969 nolu kararı İran'ı yaptırım politikalarıyla dizginlemeye çalışmış olsa da Obama'nın Başkan seçilmesiyle süreç daha barışçıl bir hale bürünmüştür (Nye ve Welch, 2007: 325-326).

İran Meclisi, P5+1 devletleri olarak adlandırılan İngiltere, Rusya, Fransa, Çin, Almanya ve onlarla hareket eden ABD'nin kararlarını 2015 Temmuzunda BM'de başlayan görüşmelerin çerçevesinde, aynı yılın Ekim ayında onaylamış ve uluslararası kamuoyunun olumlu tepkisini çekmiştir. Söz konusu Anlaşmanın şartlarına göre, nükleer geliştirme ve araştırma faaliyetlerini 2025'e kadar sürdüreceği olan İran Rejimi, hali hazırdaki uranyum seviyesini 2030'a kadar yüzde 36,5'ten fazla arttıramayacaktır. Bu zaman zarfında UAEA İran'ın anlaşma koşullarına uyup uymadığını denetlemeye yetkili olacaktır.

3.1.6.6.ABD- İran İlişkileri

1943'te Japon ve Alman ordularını mağlup etmek için ortak bir yol izlemek adına İngiltere, ABD ve Sovyetler Tahran'da toplanmıştır. Bu süreçten sonraki zamanlarda da ABD

ile İran'ın politik çizgileri aynı noktayı işaret ediyordu: ABD çıkarlarını bölgede korumak ve karşılığında emniyetli yaşam şansı bulmak. Soğuk Savaş ortamında Sovyet tehlikesini bertaraf etmek niyetiyle İran Amerikan dostluğu daha da pekişmiştir. İsrail'in güvenliğini korumak ve bölgenin enerji kaynaklarına daha fazla egemen olmak bu işbirliğini pekiştiren en önemli bağ durumundaydı (Yetim, 2011: 242).

1979 Devriminin bir sonucu olarak İran Rejimi ve özelde Humeyni Ortadoğu'da "İslam Dünya Düzeninin Kurulmasına" gayret götürecekti. Amerikan yönetimine göre hem İsrail'in güvenliği hem de enerji kaynakları artık ciddi bir tehdit altındaydı. Bu durum Amerikan yönetimi için Ortadoğu'da İsrail'in korunması ve petrolün denetimini tehlikeye sokmuştur. Kasım 1979'daki Amerikan diplomatik misyonunun rehin alınması ve Carter Yönetiminin bu rehineri kurtarma operasyonunun başarısız olması İran Amerikan ilişkilerinde zemin nokta olmuştur.

Amerikan politikalarının bir ürünü olarak bölgede palazlanan Saddam rejimi silahlandırılmış ve cesaretlendirilmiş olarak İran'a savaş ilan etmiş, sonunda sekiz yıl aralıksız devam eden bir savaşın temelleri atılmıştır. İran savaşın ilk yıllarında nükleer enerjiye daha fazla önem vereceğini açıklayarak ABD'yi tedirgin etmiş, dolayısıyla Amerikan-Irak işbirliği daha da pekişmiştir (Yetim, 2011: 243-245).

1989'da Rafsancani'nin döneminin başlangıcıyla ılımlı bir süreç başlamış ve İran biraz daha içine kapanarak ekonomisini düzeltme yoluna gitmiştir.

1997'de İran Cumhurbaşkanı olarak seçilen Hatemi, kendi iktidarında İran'ın dış politika anlayışını daha ılımlı bir eksene oturtmuştur. Hatemi uluslararası hukuk normlarına saygılı ve daha uyumlu hareket ederek Amerikan yönetimiyle arasındaki soğukluğu gidermeye çalışmıştır; bu konuda medyayı da etkin kullanmıştır (Yetim, 2011: 246).

11 Eylül'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a yapılan terör saldırıları sonrası İran rejimi bu saldırıları asla tasvip etmemiş, İran'ın da ciddi anlamda terör mağduru bir ülke olduğundan hareketle ABD'nin içinde olduğu durumu daha iyi anlayabildiklerini ifade etmiştir. Bu açıklamaların ilişkileri düzeltmesi beklendiği bir ortamda, 2002'de Başkan Bush'un ortaya koyduğu doktrinle nükleer güce sahip olması ve uluslararası teröre destek verdiği iddiasıyla "Şer Ekseni" ülkeleri içinde anılmıştır. Buna karşılık İran da nükleer gücünün hiçbir zaman barış dışında bir amaçla kullanılmayacağını ifade etmiştir (Arı, 2010: 100-101).

3.1.7. Donald Trump Dönemi ve Ortadoğu Politikası

Kendi sitesinde Amerikan başarı hikayesinin, yani "Amerikan Rüyası"nın vücut bulmuş

hali olduğu belirtilen ve konuşmalarında da sık sık “Amerikan rüyası geri döndü!” şeklindeki açıklamaları ve “Amerika Yeniden Güçlü Yapın” mottosu ile kaybedildiğini iddia ettiği refah dönemine dönüşün tek yolu olduğunu iddia eden Donald Trump, Alman kökenli bir babanın ve İskoç kökenli bir annenin evladı olarak New York City, Queens’te dünyaya gelmiştir. 1971 yılında ailesinin sonradan “The Trump Organization” adını alan inşaat ve emlak şirketinin yönetimine gelmiştir. Zaman içerisinde “İş Dünyasının Kralı” olarak bilinir hale gelmiş; çeşitli inşaat işlerinde yer almanın yanı sıra 2004’ten 2015’e kadar jürilerinden biri olduğu “*The Apprentice (Çıracak)*” adlı reality şovda sözünü sakınmayan, işini bilen, gözü pek bir iş adamı olarak kendini tanıtmıştır. Hiçbir siyasi tecrübesi olmamasına rağmen 2000 ve 2012 yıllarında da politikaya atılmayı denemiş olan Trump, 2015 Haziran’ında 2016 seçimleri için Cumhuriyetçi Parti’den başkanlığa adaylığını koyduğunu açıklamıştır (Drew, 2016).

Donald J. Trump, dünyanın en zengin isimlerinden olması sebebiyle de yozlaşan ekonomi ve siyasi düzende kimseye tabii olması gerekmediğinin altını çizmiştir. Söylevleri ve davranışları neticesinde ön seçimlerde oy kullanan Cumhuriyetçi seçmen sayısı 2012 yılına göre kayda değer bir artış göstermiştir. Kasım 2016’ya gelindiğindeyse popüler oyu kaybetmiş olmasına rağmen Hillary Clinton’ın 232 seçmen oyuna karşın 306 oy alarak Amerika’nın 45. Başkanı seçilmiştir (Drew, 2016).

ABD, Donald Trump döneminde Ortadoğu ve Asya politikasını yeniden restore etmenin sinyallerini vermiştir ve bu doğrultuda Başkan olduktan sonra Donald Trump, göreve ilk resmi ziyaretlerini Suudi Arabistan, İsrail ve Vatikan’da gerçekleştirmiştir. Trump Arap ülkeleriyle bu bir araya gelişin Ortadoğu’da ve dünyada barış için bir başlangıç olabileceğini vurgulayarak bağnaz şiddetin en ölümcül bilançosunun Arap ülkelerinde hissedildiğini söyleyen Trump, bölgede insani ve güvenlik açısından bir felaketin her geçen gün büyüdüğünden bahsetmiştir. Trump, uzun uzun Arap kültürünün kazanımlarını ve aslında barışçıl bir din olan İslam’a övgüler yağdırmıştır. Barışçıl İslam’ı aracı yaparak İslamcı teröristlerin kurbanlarının yüzde 90’ının Müslümanlardan meydana geldiğinden bahsederek en önemli hususun İslam ülkelerine radikalleşmeye karşı mücadelede liderlik rolünü üstlenerek bu durumu çözmeleri çağrısında bulunmuştur (MarleneHalser, 2017).

BD Başkanı Donald Trump’ın önceki söylemlerine rağmen ilk yurtdışı ziyaretini Ortadoğu’nun mutlak monarşisi Suudi Arabistan’a yapması, takiben İsrail’e doğrudan geçmesi tartışılmıştır. Fakat Trump’ın ana eksenini 110 milyar doları bulan silah anlaşmalarının oluşturduğu bu tercihi, bölgede şekillenen Körfez-İsrail ittifakıyla uyumlu ve İran’ı hedef alan bir görünüme yol açtığı söylenebilir. İran’ın bölge politikasını, kendi seçim kampanyasından başlayarak eleştiren Trump, Obama döneminde İran ile imzalanan nükleer anlaşmayı ise ‘berbat’ olarak nitelendirmiştir. Başkan seçildikten sonra en sert mesajlarından

birini İran'a veren Trump'ın masasında duran seçenekler ise, askeri müdahale, çevreleme veya sıkıştırma olduğudur (Karan, 2017).

Trump'ın bu politikasında esas belirleyici olan ismin ise Pentagon'un yeni patronu James Mattis olduğu ifade ediliyor. Göreve başladıktan sonra en önemli yurt dışı seyahatlerinden birini Ortadoğu'ya yapan Mattis, İran'a dozu oldukça sert olan mesajlar vermiştir ve Ortadoğu turuna çıkan ABD Savunma Bakanı James Mattel'in, Arabistan'daki ziyaretinde ki hedefi İran olmuştur. Mattis, Suudi Arabistan temaslarının ardından Mısır'a geçtiğinde İran'ın bölgedeki sorunların temel kaynağı olduğunu söyleyerek Mattis, "Bölgede nerede bir sorun varsa bakın İran'ı göreceksiniz diyerek İran'ın başka bir ülkenin istikrarını bozma ve Lübnan'daki Hizbullah gibi grupları oluşturma yönündeki çabalarını boşa çıkarmamız gerekir" ifadelerini kullanmıştır.

Bu söylemelerin yanı sıra ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ise, İran'ın kontrol edilmemesi durumunda yeni bir Kuzey Kore'nin ortaya çıkacağını söyleyerek Tillerson, "İran'ın provakatif eylemleriyle ABD'yi, bölgeyi ve dünyayı tehdit ettiğine dair elimizde çok net deliller var" demiştir (Gehrke, 2017).

ABD Başkanı Donald Trump, ilk yurt dışı turunda Suudi Arabistan ziyaretinde ABD tarihinin en büyük silah anlaşmasını imzalayarak sıkı güvenlik önlemleri eşliğinde İsrail'e geçmiştir. Bu ziyaretteki ilk konuşmasını Ben Gurion Havalimanı'nda yapan ABD Başkanı Trump, 'Ortadoğu'da barış için birlikte çalışma' mesajı verdikten sonra İsrail Başbakanı Netanyahu'da Trump'ın ziyaretinin Arap-İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası olacağını dile getirmiştir (sputniknews.com).

ABD'nin son Başkanı Donald Trump'ın gerçekleştirdiği ilk yurtdışı ziyaretin aslında neye karşılık geldiği sorunun cevabı oldukça önemlidir. Bugezi sayesinde, bölge için planlananlar ve dolayısı ile bu bölge üzerinden genel uluslararası dengelere etkisi bakımından büyük önem taşımaktadır. Obama'nın yaptıklarının aksini yapmaya çalışan Trump'ın, Suudi Arabistan ile ilişkileri onarma amacıyla olduğu aşikârdır Ancak ziyaret bu ülke ile sınırlı bir anlam içerdiği söylenmez. Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin İsrail ile geliştirdikleri yeni işbirliği zeminini İran'a karşıtlık oluşturarak meydana getirmeye çalışmışlardır. Trump, Suudi Arabistan ziyareti sırasında aralarında Türkiye'nin de olduğu 55 Müslüman ülkeden devlet ve hükümet büyüklerine seslenerek, Ortadoğu ve hatta Uzakdoğu'da ABD'nin nasıl bir politika uygulayacağını ipuçlarını ortaya koymuştur. Kısaca söyleyecek olursak, ABD'nin klasik müttefikleri ile bir arada olacağı ve İran'ı da "öteki" saymayı sürdüreceği vurgusu yapılmıştır.

SONUÇ

Uluslararası sistemde Ortadoğu, yalnız coğrafi ve beşeri unsurlar ve yer altı kaynakları açısından değil, politik ve dinsel öneminden ötürü de önem taşımaktadır. Ortadoğu; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında toprakları bulunmakla birlikte adeta uluslararası bir kesişim noktasıdır. Bu özelliğinden ötürü Doğu ile Batıyı birbirine bağlamakla kalmaz, kuzey ile güney arasındaki geçişin de en anlamlı noktasıdır.

Tarihin her safhasında insanlığın ilgisini üzerine çeken Ortadoğu'nun bir başka kritik fonksiyonu da, insanlık tarihinin burada başlamış olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Medeniyet tarihi açısından tarihsel önemi tartışılmaz olan bu bölge dini açıdan da çok önemli görevler üstlenmiştir. Ayrıca bölgede bulunan birçok alan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet açısından kutsal olarak kabul edilmektedir.

Ortadoğu'nun küresel anlamda bir enerji deposu olduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu'da egemenlik sağlayan bir küresel unsur ya da devletini dünya hegemonyasını ele geçirme veya sürdürme; dünya ekonomisinde söz sahibi olması söz konusudur. Silah sanayi açısından da Ortadoğu Devletlerini çok önemli bir ekonomik getiri ögesidir çünkü uluslararası silah ithalatının %75'i bölge ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Komünizm tehdidinin, Sovyetlerin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortadan kalkması sonucu ABD'nin, küresel anlamda karşısında bulacağı bir düşmanı kalmamıştır. İki kutuplu küresel sistemin yerine tek küresel süper güce devrettiği zaman diliminde, Amerikan siyaseti dünyada ve bölgede "Yeni Dünya Düzeni"ni hayata geçirmenin tüm yollarını aramıştır.

ABD, Ortadoğu ülkelerini Sovyet tesirinden kendi tarafına çekmek kastıyla gerçekleştirilen çevreleme politikasını dikkatle yürütmüştür. Bu amaçla Marshall Planı gibi ekonomik iyileştirmelerin Türkiye ve Yunanistan gibi müttefiklerine gitmesini uygun görmüştür. Bu desteğin amacı bu iki ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası yaşadığı iktisadi zorlukların giderilmesi, dolayısıyla Sovyetlerin tehdidinden emin hale gelmelerini sağlamaktır.

İsrail'in bir devlet olarak bölgede yer almasına en çok ABD destek vermiştir. Filistin topraklarında mevcudiyetini sağlayan İsrail, bölgesel sorunların baş aktörü olmuştur. Başkan Nixon Ortadoğu'da müttefiklerine talep etmeleri durumunda savunmalarına yardımcı olacağını vaat etmiştir. Özellikle İsrail'in merkez konumda bulunduğu söz konusu koruma kalkanı ABD-İsrail ilişkilerini daha da pekiştirmiştir.

ABD Başkanı Jimmy Carter'in dış politik yaklaşımında insan haklarını ve Wilsoncu görüşü önde tutmak istemiştir. Bu dönemde ilk olarak Arap-İsrail savaşına son vermek gerekçesiyle 1979 yılında Mısır ile İsrail arasında Camp David Barış Anlaşması'nın imzalanmasına aracılık etmiştir.

İran İslam Devrimi Ortadoğu'daki dengeleri temelinden sarsan bir gelişme olarak tarihe geçmiştir; ardından ABD yönetimi devrim ve onun lideri Humeyni ile açık bir mücadele ilan etmiştir. Afganistan topraklarının Sovyet ordularınca işgal edilmesi ile Amerikan yönetimi bölgedeki dost ve müttefikleri ilişkilerine daha da önem vermiştir. Carter'in ilan ettiği Doktrin ile ABD'nin Basra Körfezi üzerindeki temel çıkarları ve bölgeye karşı oluşabilecek tehditlerin en güçlü karşılığı bulacağını ifade etmiştir

1990'lara gelindiğinde Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan dış politikasında Neocon kadro etkin olarak varlık göstermiştir. Dış politika konusunda askeri gücü de içine alan ve sertlik yanlısı bir tavır sergilemişlerdir. George W. Bush'un yönetimini arkasına alan söz konusu kadro, küresel sahada yayılma, müdahale ve dönüştürme temellerine dayanan uygulamalarda bulunmuştur. ABD dış politikasında "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırılan ve küresel sistemi hizaya getirme amacı güden bir politikayı hayata geçirmeye başlandı.

1993 yılında ABD Başkanı olarak göreve gelen Bill Clinton, Arap İsrail barışı gibi adımları atarak önemli görevler üstlenmiştir. Temel hedefi küresel işbirliği ve diyalog olan politikalar izlemiştir. Clinton döneminde ABD dikkatini Irak Lideri Saddam Hüseyin ve İran'ın direnişine yöneltmiştir. Bu iki ülkeyi, herhangi bir askeri müdahalede bulunmadan denetim altında tutmayı hedefleyip, çevrelerinde adeta bir güvenlik çemberi oluşturmuştur.

11 Eylül terör saldırılarının ardından, Soğuk Savaş sonrası "serseri devlet" olarak tanımlanan ve Amerikan hegemonyasına başkaldıran güçlerle mücadele yerini, terörizmle mücadeleye bırakmıştır. Ortadoğu her zamankinden fazla gündeme oturmuştur, çünkü terör odaklarının kaynağı ve destekçisi görülen odaklar burada bulunmaktaydı.

11 Eylül saldırılarının uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olduğu genel kabul gören bir görüştür, çünkü saldırıya uğrayan taraf, dünyanın en güçlü devletidir ve Pearl Harbour baskınından beri kendi topraklarında ilk kez bu denli büyük bir saldırıya uğramıştır. Dünyada pek çok devlet, terörist saldırılara hedef olmasına ve ABD de kendi sınırları dışında bazı terörist saldırılarla karşı karşıya kalmasına rağmen, terörizm tehdidinde 11 Eylül saldırılarından sonra olduğu kadar büyük bir önem atfedilmemiştir. 11 Eylül terör saldırılarına kadar ABD doğrudan güç kullanımına gitmemiştir.

ABD'nin ekonomik alanda egemenliğini temsil eden ve New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ne (WTC), biri ile de ABD'nin askeri alandaki egemenlik sembolü olan,

Washington DC'deki Pentagon'a düzenledikleri saldırı ile ABD'nin gerek güvenlik kavramında, gerek tehdit algılamasında, gerekse Ortadoğu bölgesine yönelik 1945 sonrasında izlediği politikasında meydana gelen değişiklikler açıktır.

ABD, İngiltere, Rusya, Kanada gibi ülkelerin desteğini arkasına alarak "terörizme karşı savaş" ilan etti. ABD Başkanı George W. Bush'un tüm dünyaya seslenişinde; "Ya bizimlesinizdir ya da teröristlerlesinizdir" demek suretiyle küresel kamuoyuna kendi yanında görmekten başka seçenek bırakmamıştır. Bush yönetimi bundan sonra NATO'yu da içine alan küresel kuruluşlarla olan bağlılığını azaltacağını ifade etmiştir. Daha da ileri giderek terör unsurlarının enerji kaynaklarına erişimi ve silahlanması tehditlerinin oluşmasına gerek olmadan müdahale edeceğini bildirmiştir.

11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politikanın, terörizme karşılık vermenin de ötesinde, Amerikan hegemonyasını oluşturmaya ve güçlendirmeye yönelik olduğudur. Amerikan hegemonyası askeri ve politik gücünün dünya çapında kabul görmesine, küresel anlamda kabul gören ve uygulanan ekonomik sistemine ve kültürünün evrensel norm haline gelmesine dayanmaktadır.

11 Eylül saldırılarının ardından, ABD 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. ABD bu operasyon da uluslararası hukuka uymamakla birlikte Rusya ve Batı Avrupa'nın da desteğini almıştır. ABD 20 Mart 2003 tarihinde de Irak'a operasyon düzenlemiştir.

ABD Ortadoğu'daki silahlanmanın bölgesel güvenliği tehdit eden bir durum olduğunu savunmuş; ama İsrail'e her türlü destek ve yardımın aktarılması konusunda cömert davranarak İsrail ile olan dostluğunu pekiştirmiştir.

Amerikan dış politika hedef ve stratejilerinin oluşumunda jeopolitik esasların yadsınamaz bir yeri vardır, çünkü ABD yönetimleri geçen yüzyılda, enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan toprakları hegemonyası altına alacak bir stratejiyi amaçlamıştır. Sovyet etkisinin 80'li yıllarla bitmesinin ardından Amerikan siyaseti küresel kamuoyunu kendi yanına çekerek, Ortadoğu'nun potansiyel enerji zenginliğini denetiminde tutmayı hedeflemiştir.

S. Huntington'a göre, Soğuk Savaşta kavgalar ekonomik ve politik temelli iken bundan sonrası medeniyetlerin, kültürlerin çatışmasıdır ve ucu dine dayanmaktadır; aslında din medeniyet ve kültür kavramlarıyla beraber gelişen bir olgudur.

ABD kendi merkezli bir dünya kurma yolunda yeni girişimlerde bulunmaz ise dünyadaki tek yanlı üstünlüğü ortadan kalkacaktır. Bu nedenle üstünlüğünü sürdürebilmek için Amerika'nın hedefi, hem ekonomik açıdan hem de stratejik açıdan önemli bir yer olan

Ortadoğu'ya diğer güçlerden önce egemen olmaktır. Bu nedenlerden dolayı ABD, 11 Eylül saldırılarını kendi çıkarlarına uygun kullanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmle mücadele, halklara özgürlük ve demokrasi gibi kavramlarla meşru kılabilirdi. Her ne kadar saldırıları El-Kaide'nin gerçekleştirdiğine dair şüpheler olsa da hedef belliydi, terörizmle savaş, ya da kimi siyasi ve politik çevrelere göre de hedef Ortadoğu pazarına egemen olmaktı.

Soğuk Savaş sonrası ayakta kalan tek Küresel Güç olan ABD' nin 1997, 1999 ve 11 Eylül 2001 sonrası yenilediği Ulusal Güvenlik Stratejisinin konjektürel olarak biçimlendiği ve güvenlik politikalarının bu çerçevede oluşturulduğu bir gerçektir.

11 Eylül Saldırıları, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası artan küresel tehditlerle mücadele yöntemini temelden değiştirmiştir. Bu değişikliğin esasını da, yaşanan büyük trajedi sonrasındaki ortamda oluşturulan ve ABD yönetiminin 17 Eylül 2002 'de ortaya koyduğu Ulusal Güvenlik Stratejisi oluşturmaktadır. Bu belge, 1997 ve 1999 Güvenlik Stratejileri'nde belirtilen tehditlerle mücadele yöntemini temelden değiştirmiştir.

2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi ile; baskıcı yönetimler, teknolojiyi tehdit olarak kullananlar, köktenci gruplar ve bunların destekçileri terörist veya terörizmi destekleyenler olarak sınıflandırılmış, ABD'nin söz konusu tehditlere karşı kendini koruma adına önleyici meşru müdafaa da bulunabileceği belirtilmiş ve kendisine onay vermeyenlerin de "ötekiler" kategorisine dahil edileceği açıklanmıştır.

2009 yılında Başkan seçilen Obama Irak ve Afganistan müdahalelerinin yol açtığı Anti-Amerikan kamuoyu ve dünya çapında bir iktisadi krizle göreve başlamıştır. Obama yönetimi Amerikan askerini bölgeden geri çekmekle farklı olduğunu ortaya koymak istese de Ortadoğu'da sahip olduğu güçten yararlanmayı devam ettirmiştir. Bu dönemde uluslararası terör örgütü El-Kaide liderinin öldürülmesi ve açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ekseninde terörle mücadele süreci belirgin gelişmelerdir.

ABD yönetimi Arap Baharı döneminde değişimi desteklediğini belirtmiş ve otoriter yöneticilerin ortadan kaldırılmasını amaç edinmiştir. Bu amaçla Suriye Lideri Esat'ın iktidardan uzaklaşması gerektiğini söylemiştir. Burada farklılık gösteren konu, ABD'nin Irak'ta olduğu gibi direkt müdahale ederek yönetimin devrilmesinde etkin rol oynamak yerine gizli ve geriden desteklemiştir. Burada ABD Başkanı Obama için temel husus İsrail'in güvenliğine karşı gelişecek tehditleri bertaraf etmektir.

ABD, doktrin çerçevesinde gerek duyduğunda, zaman ya da yer gözetmeksizin gerek NATO destekli ya da aksi durumda yalnız olarak müdahalede bulunmayı kapsamaktadır. Yeter ki ABD hedeflediği bölgeden kendisine yönelik bir tehlikenin varlığını algılasın, bu

durumda gerekli gücü kullanması için şartlar oluşmuş demektir. Başkanda herhangi bir ülkenin kitle imha silah gücüne sahip olduğu kanaati oluşursa; bu silahları kullanma niyetine bakılmaksızın bu ülkeye askeri bir operasyonun önünü açmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak Baba ve Oğul Bush'un, Clinton'ın ve Obama ve Trump'ın dış politika, özelde Ortadoğu politikaları farklılık gösterse de, temelde tamamı Ortadoğu'da Amerikan otoritesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Amerikan dış politikasında belirgin bir süreklilik gözlene de, sürecin değişime uğradığı zaman dilimi 11 Eylül saldırıları sonrasıdır. 11 Eylül terör olaylarını takiben, Amerikan yönetimine bölgeye, Yeni Dünya Düzeni politikalarının bir sonucu olarak askeri anlamda müdahale etme fırsatı doğmuştur. Böylelikle hedeflenen tüm politikaları uygulama imkânı bulacaktı. Arap Baharı süreci, ABD'nin askeri müdahaleleri dışında önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle ABD bölge ülkelerinde istemediği diktatörlerden de kurtulmuş olacaktı.

Usame Bin Ladin tarafında organize edilen 11 Eylül terör saldırıları, ABD'ye 2. Dünya Savaşı sonrası oluşturmaya çalıştığı egemenliğini sağlaması açısından bir fırsat haline gelmiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarıyla başlayan, Afganistan ve Irak operasyonları ile Büyük Ortadoğu Projesi gibi benzer projeler kullanılarak Ortadoğu Bölgesinde oluşturulmaya çalışılan yapı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin dediği gibi "Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır". Çünkü ABD'nin hegemon güç olma savaşları başlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akbaş, Z. (2011). ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi. History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı.
- Akgün, A. (2003). Amerika'nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi. Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:37.
- Aras, B. ve Bacık, G. (2007). 11 Eylül Öncesi ve Sonrası. Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Arı, T. (1999). 2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arı, T. (2004). "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler". İ. Bal (Ed.). 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası. Agam Yayınları, Ankara.
- Arı, T. (2007). Irak,İran, ABD ve Petrol. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. Marmara Kitap Merkezi, Bursa.
- Arı, T. (2014). Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi. Dora Yayınevi, Bursa.
- Armaoğlu, F. (1984). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Aslan, G. (2000). Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Kararlar. Beta Yayınları, İstanbul.
- Atun A. F. ve Doğanay Z. (1994). Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönden İncelenmesi. Genelkurmay Yayınları, Ankara.
- Ayhan, V. (2006). İmparatorluk Yolu. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Babacan, A. (2011). 11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011. Pınar Yayınları, İstanbul.
- Bal, İ. (2006). Terörizm "Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.

- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History USA*. Princeton University Press, ABD.
- Bayraç, H. N. (2009). *Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1).
- Bilgenoğlu, A. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri. Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Yayınevi, Antalya*.
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Pelin Ofset Tipo Matbaacılık, Ankara.
- Bostanoğlu, B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Brzezinski, Z. (2004). *Tercih*. İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Byers, M. (2007). *Soykırımdan Son Kırıma: Savaş Hukuku*. (Çev. H. Dikici Bilgin). Detay Yayıncılık, İstanbul.
- Çakmak, C., Dinç, C. ve Öztürk, A. (2011). *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası Teori ve Pratik*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Cameron, F. (2002). *Utilitarian Multilateralism: The Implications of 11 September 2001 for Us Foreign Policy Politics*, Vol: 22, No: 2.
- Çandar, Ç. (1988). *Ortadoğu Çıkmazı*. Hil Yayınları, İstanbul.
- Çevik, H. (2005). *Kadim Toprakların Trajedisi Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Nüve Kültür Merkezi, Konya.
- Chomsky, N. (2004). *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?*. Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Cleveland, W. L. (2004). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev. M. Harmancı). Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Coll, S. (2004). *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan and Bin Laden USA*: The Penguin Press, ABD.
- Daalder, I. ve Lindsay, J. (2003). *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Washington, D.C. Brookings Institution Press, ABD.
- Daviş, A. (2004). *Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa*. (Çev. L. Yalçın), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. Küre Yayınları, İstanbul.
- Dilek, B. (2006). "BOP Irak'ta Çöküyor", Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı:123.
- Dilek, B. (2007). ABD Irak'ta Çıkış Arıyor", Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı:133.
- Dobbins, J. (2008). After the Taliban: National-Building in Afghanistan USA: Potomac Books, USA.
- Dunn, D. (2003). Myths, Motivations, and 'Misunderestimations': The Bush Administration and Iraq. International Affairs, Vol: 79, No: 2.
- Eralp, A. (2008). Devlet, Sistem ve Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erkmen, S., Mazin, H. ve Şükür, S. (2003). "Irak'ta Direniş", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı: 41.
- Friedman, G. (2013). Gelecek Yüz Yıl - 21. Yüzyıl için Öngörüler. (Çev. İ. Şener ve E. Gürsel), Pegasus Yayıncılık, İstanbul.
- Gall, C. (2014). The Wrong Enemy: America in Afghanistan. 2001-2014 USA: Houghton Mifflin Harcourt, USA.
- Gerger, H. (2012). ABD Ortadoğu Türkiye. Yordam Kitap, İstanbul.
- Gözen, R. (2004). Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül - Uluslararası İlişkiler Sonrası. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Gözen, R. (2012). Amerikan Dış Politikası. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Grenier, R. (2015). 88 Days to Kandahar: A CIA Diary USA: Simon & Schuster, USA.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2004). Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Nobel Yayınları, Ankara.
- Hook S. W. ve Spanier J. (2013). American Foreign Policy Since World War II. CQ Press, USA.
- Huntington, S. (1993). Clash of Civilizations, Foreign Affairs, Summer.
- Huntington, S. (2005). Medeniyetler Çatışması. Vadi Yayıncılık, Ankara.
- Jabar, F. A. ve Dawod, H. (2013). Aşiret ve İktidar: Ortadoğu'da Etnisite ve Milliyetçilik. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- James, T. (2011). The Elephants in the Room. Foreign Policy, November.

- Joseph, S. ve David A. (2012). Welch, Understanding Global Conflicts and Cooperation. Liberty University, USA.
- Kaya, İ. (2001). 11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale. Stratejik Analiz, C. 2.
- Khalilzad, Z. (2016). The Envoy: From Kabul to the White House. St. Martin's Press, USA.
- Kissenger, H. (2001). Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?. METU Press, Ankara.
- Kissenger, H. (2006). Diplomasi. (Çev. İ. H. Kurt). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kona, G. (2003). Orta Doğu-Orta Asya ve Kesişen Yollar. Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Loyn, D. (2009). Butcher and Bolt: 200 Years of Foreign Failure in Afghanistan. Random House, UK.
- Manisalı, E. (2001). Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslam Devleti Askeri Konseyi ya da Namı Diğer Kuzey İttifakı. Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:18.
- McCauley, M. (2002). Afghanistan and Central Asia: A Modern History. Pearson Education Limited, London.
- Okutan, Ç. (2006). Arap Milliyetçiliği. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 56(2).
- Oran, B. (2003). "Batı Bloku Ekseninde Türkiye", Türk Dış Politikası, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özer, A. (2005). 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme. Elips Kitap, Ankara.
- Özer, A. (2009). 11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma. Toplum ve Demokrasi Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 3.
- Öztürk, A., Çakmak, C. ve Dinç, C. (2011). Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası Teori ve Pratik. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Pirinççi, F. (2010). Silahlanma ve Savaş: Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Rashid, A. (2002). Taliban: Islam, Oil, and the New Great Game in Central Asia. Tauris Publishers, London.
- Şahin, M. ve Taştekin, M. (2006). II Körfez Savaşı. Siyasal Kitapevi, Ankara.

- Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih (1918–1994)*. İmge Yayıncılık, Ankara.
- Saydam, M. (2010). *11 Eylül Asimetrik Saldırılarının Hukuksal Boyutu ve Afganistan Müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Sever, M. ve Kılıç, E. (2008). *Düşmanını Arayan Savaş*. Marmara Kitap Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Sevim, C. (2009). *Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri*. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13.
- Smith, A. (1992). *National Identity and the Idea of European Unity*. *International Affairs*, Vol. 68, No.1.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Topal, A. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Türkman, S. (2007). *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*. Nobel Yayın, Ankara.
- Ural, A. (2009). *ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi*. *Akademik Ortadoğu*, 3(2).
- Uslu, K., Çelebi, F. ve Eyüpoğlu, K. T. (2007). *Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynakları ve Bu Kaynaklardan Elde Edilen Gelirin Kamu Harcamaları İçindeki Yapısı*. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XXII.
- Uslubaş, F. (2005). *Küresel Terör, Afganistan, BOP, ABD: İmparatorlukların Bataklığı*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Üşümezsoy, Ş. ve Şamil, Ş. (2003). *Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Üşümezsoy, Ş. (2006). *Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası*, İleri Yayınları, İstanbul.
- Volgy, T. (2005). *Resistance to Hegemony within the Core*. Matthew B. Ridgway Center for International Security Studies, University of Pittsburgh.
- Woodward, B. (2004). *Saldırı Planı*. (Çev. M. Pekdemir ve Ş. Kamcez). Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Yergin, D. (1991). *Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Yetim, M. (2011). Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası Teori ve Pratik. (Der. C. Çakmak, C. Dinç ve A. Öztürk), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, H. İ. (2016). Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. Tesam Akademi Dergisi, 3(1).
- Yılmaz, S. (2010). ABD Hegemonyası, Aydın Dergisi, 4(1).
- Yılmaz, T. (2009). Uluslararası Politikada Ortadoğu. Barış Platin Yayınları, Ankara.
- Zeine, Z. (2003). Türk-Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu. (Çev. E. Akbaş), Gelenek Yayınları, İstanbul.

İnternet kaynakları

- “ABD'nin Gücünün Sınırı Var”.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=100696>. (erişim tarihi: 18.06.2017).
- “Bush'tan Saddam'a: Irak'ı Terk Et”. <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/17/262637.asp>.
 (erişim tarihi: 18.06.2017).
- “Cheney Telefonla Sezeri Aradı”. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=16976>.
 (erişim tarihi: 06.07.2017).
- Karan C., “Körfez, Türkiye'yi yönlendirip İran'a saldırtmak istiyor”.
https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201705231028597851-korfez-turkiyeyi-yonlendirip-irana-saldirtmak-istiyor/. (erişim tarihi: 03.12.2017).
- “Dalga Dalga Bombardıman”.
<http://www.cumhuriyetarsivi.com/arama/dalga+dalga+bombard%C4%B1man>.
 (erişim tarihi: 01.07.2016).
- Drew, D., “So far, Turn Out in This Year's Primaries Rivals 2008 Record”.
<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/03/08/so-far-turnout-in-this-years-primaries-rivals-2008-record/>. (erişim tarihi: 03/12/2017).
- “Dünya Ayğa Kalktı”.
<http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/d%C3%BCnya%20aya%C4%9Fa%20kalkt%C4%B1>. (erişim tarihi: 21.07.2017).
- Halser M., Trump'ın Riyad ziyareti: Barış, Aşk ve Silah Satışı”. <https://www.evrensel.net/haber/320848/trumpin-riyad-ziyareti-baris-ask-ve-silah-satisi>, (erişim tarihi: 03.12.017).

“Obama’dan Zafer Konuşması”. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/10286495.asp>. (erişim tarihi: 14.07.2017).

Cumhuriyet Gazetesi, “Operasyonu Cheney Haber Verdi”. <http://www.cumhuriyet.com.tr/arama/Operasyonu%20Cheney%20Haber%20Verdi>. (erişim tarihi: 22.06.2017).

Salem, W., “The Second Gore-Bush Presidential Debate”. <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>. (erişim tarihi: 14.06.2017).

Pirinççi, F., “ABD’nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye’ye Olası Yansımaları”. http://www.ferhatpirincci.com/download/orsam_isid_rapor.pdf. (erişim tarihi: 08.07.2017).

“Security Council Holds Iraq In ‘Material Breach’ of Disarmament Obligations”. <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm>. (erişim tarihi: 18.06.2017).

Kök, R., “ABD’nin Orta Doğu Projesi ve Enerji Koridorlarının Merkezindeki Türkiye”. <http://kisi.deu.edu.tr/recep.kok/ortadogu.pdf>. (erişim tarihi: 02.08.2017).

“Striving for a Safer World Since 1945”. http://www.fas.org/spp/starwars/program/news99/92399_defense.htm. (erişim tarihi: 21.06.2017).

“Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye”. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-176-2014040854ortadogudevrim.pdf>. (erişim tarihi: 09.08.2017).

“Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”. <http://kamudiplomasisi.org/pdf/abdninyumusakguckullanimi.pdf>. (erişim tarihi: 06.08.2017).

“Truman Doctrine”. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>. (erişim tarihi: 04.07.2017).

Gehrke, J., “Rex Tillerson Declares End to ‘Strategic Patience’ with İran, Slams Nuclear Deal”. <http://www.washingtonexaminer.com/rex-tillerson-declares-end-to-strategic-patience-with-iran-slams-nuclear-deal/article/2620719>. (erişim tarihi: 03.12.2017).

“Trump, İlk İsrail Ziyareti için Tel Aviv’de”. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201705221028554385-abd-trump-israil/>. (erişim tarihi: 03.12.2017).